કલાપૂર્ણ સ્વાધ્યાય

ઉપદેશ માળા સાર્થ

૮

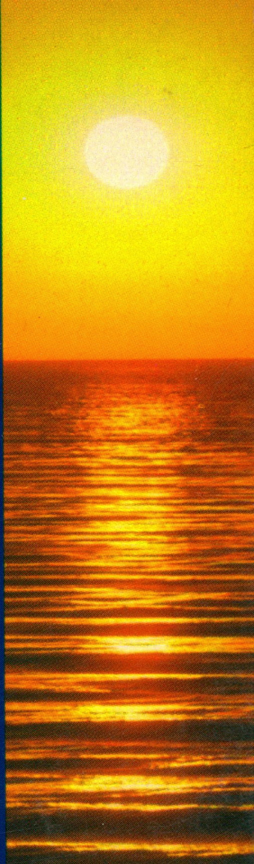

સંપાદક :
પૂ. મુનિશ્રી
અમિતયશવિજયજી મ.સા.

પ.પૂ.આ.ભ.શ્રી કલાપૂર્ણ સૂ.મ.સા.ના અંતિમ દર્શન તેમજ ચરણમાં નમન કરતા
શિષ્ય મુનિ અમિતયશ વિ.મ. કેશવણા રાજ. ૨૦૫૮ મહાસુદ-૪

॥ श्री शत्रुंजय महातीर्थाय नमः ॥

॥ श्री पद्म-जीत-हीर-कनक-देवेन्द्र-कंचन-कलापूर्णसूरि सद्‌गुरुभ्यो नमः ॥

કલાપૂર્ણ સ્વાધ્યાય

ઉપદેશમાળા સાર્થ

૮

● દિવ્યાશિષ દાતા ●

પૂ. અધ્યાત્મયોગી આચાર્ય શ્રી
વિજય કલાપૂર્ણસૂરીશ્વરજી મ.સા.,

● શુભાશિષ દાતા ●

પૂ. પ્રવચનકાર આચાર્ય
શ્રી કલાપ્રભસૂરીશ્વરજી મ.સા.

● સંપાદક ●

પૂ. મુનિશ્રી અમિતયશવિજયજી મ.સા.

પુસ્તક : કલાપૂર્ણ સ્વાધ્યાય
ઉપદેશમાળા સાર્થ - ૮

નકલ : ૫૦૦

કિંમત : રૂા. ૧૦/-

સહાયક : તપસ્વી સેવાભાવી પૂ.મુ.શ્રી આગમયશ વિ. મ.સા.

મુદ્રક : હિતેન શાહ - ફોન : ૨૬૭૧ ૪૬૦૩

શુભ આલંબન : પ.પૂ.આ.ભ. શ્રી કલાપૂર્ણ સૂ.મ.સા.ના આજ્ઞાવર્તિની દીર્ઘસંયમી પ્રવર્તિની, વયોવૃદ્ધ પૂ. દમયંતિશ્રીજી મ.સા.ના ઉપદેશથી ઓસવાલ આરાધના ભવનની બહેનો (નવા ડીસા) તરફથી જ્ઞાનખાતાની રકમમાંથી આ પુસ્તક છપાવેલ છે.

ગૃહસ્થોએ પુસ્તકની રકમ જ્ઞાનભંડારમાં મૂકવી.

પુસ્તક : કલાપૂર્ણ સ્વાધ્યાય
ઉપદેશમાળા સાર્થ – ૮

નકલ : ૫૦૦

કિંમત : રૂા. ૧૦/–

સહાયક : તપસ્વી સેવાભાવી પૂ.મુ.શ્રી આગમયશ વિ. મ.સા.

મુદ્રક : હિતેન શાહ – ફોન : ૨૬૭૧ ૪૬૦૩

શુભ આલંબન : રાધનપુર નગરે યશસ્વી ચાર્તુમાસ નિમિત્તે, સં. ૨૦૬૧

श्री शंखेश्वरपार्श्वनाथाय नमः

महत्तरश्रीधर्मदासगणिविरचिता-

श्री उपदेशमाला

नमिऊण जिणवरिंदे, इंदनरिंदच्चिए तिलोयगुरू ।
उवएसमालमिणमो, वुच्छामि गुरूवएसेणं ॥१।

અર્થ : ત્રણે જગતના ગુરુ, દેવેન્દ્રો અને નરેન્દ્રો વડે પૂજાએલા શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતોને નમસ્કાર કરીને હું (ધર્મદાસગણિક્ષમાશ્રમણ) ગુરુના ઉપદેશને અનુસારે આ ઉપદેશમાળાને કહીશ. (૧)

जगचूडामणीभूओ,
उसभो वीरो तिलोयसिरितिलओ ।
एगो लोगाइच्चो,
एगो चक्खू तिहुयणस्स ॥२॥

અર્થ : ત્રણ જગતના ચૂડામણિ પહેલા શ્રીઋષભદેવ અને ત્રણ જગતને લક્ષ્મીના તિલક છેલ્લા શ્રીમહાવીર જિન થયા, તેમાં એક શ્રી ઋષભદેવ આ અવસર્પિણી કાળમાં કેવળજ્ઞાન દ્વારા સમસ્ત પંચાસ્તિકાય લોકના સૂર્ય છે

અને એક શ્રી વીરજિન ત્રિભુવનનાં નેત્ર છે. (૨) (કેમકે સૂર્યવત્ સકલ માર્ગદર્શક અને નેત્રવત્ જ્ઞાનદાયક છે.)

संवच्छरमुसभजिणो, छम्मासे वद्धमाणजिणचंदो ।
इय विहरिया निरसणा, जइज्ज एउवमाणेणं ॥३॥

અર્થ : શ્રી ઋષભદેવ એક વર્ષ સુધી અને વર્દ્ધમાન જિનચંદ્ર છ માસ સુધી, એમ બન્ને તદ્દન આહાર પાણી વિના વિચર્યા. તે દૃષ્ટાંતથી હે જીવ ! તું પણ તપનો ઉદ્યમ કર ! (૩)

जइ ता तिलोगनाहो,
विसहइ बहुयाइं असरिसजणस्स ।
इयं जीयंतकराइं,
एस खमा सव्वसाहूणं ॥४॥

અર્થ : હવે જો ત્રિલોકના નાથ શ્રી વીરપ્રભુ હાલીમવાલી માણસોના પણ મારણાંતિક ઘણા ઉપસર્ગોને સહન કર્યા કરે છે, તો સર્વ સાધુઓએ પણ એવી ક્ષમા કરવી જોઈએ (૪)

न चइज्जइ चालेउं, महइ महावद्धमाणजिणचंदो ।
उवसग्गसहस्सेहिं वि, मेरू जहा वायगुंजाहिं ॥५॥

અર્થ : જેમ ભયંકર સુસવાટાવાળા વાવાઝોડાથી પણ મેરૂ ન ચળાવી શકાય, તેમ હજારો ઉપસર્ગોથી પણ મોક્ષના જ એક નિશ્ચયવાળા મહાન્ શ્રીવર્દ્ધમાનજિનચંદ્રને ધ્યાનમાંથી ચલાયમાન ન કરી શકાય. (તેમ સાધુઓએ પણ ઉપસર્ગોપરિષહોમાં નિશ્ચલ થવું જોઈએ). (૫)

भद्दो विणीयविणओ,
पढमगणहरो समत्तसुअनाणी ।
जाणतो वि तमत्थं,
विम्हियहियओ सुणइ सव्वं ॥६॥

અર્થ : કલ્યાણના કરનારા, મંગળરૂપ વિનયથી વિનીત અને સંપૂર્ણ શ્રુતજ્ઞાની પ્રથમ ગણધર શ્રી ગૌતમપ્રભુ જાણવા છતાં પણ રોમાંચિત થઈને આશ્ચર્યપૂર્ણ હૈયે ભગવાનના મુખથી બધું જ સાંભળે છે. (તેમ સાધુએ ગુરુમુખે વિનયપૂર્વક શાસ્ત્રો સાંભળવાં જોઈએ) (૬).

जं आणवेइ राया, पगइओ तं सिरेण इच्छंति ।
इय गुरूजणमुहभणियं, कयंजलिउडेहिं सोयव्वं ॥७॥

અર્થ : રાજા જે આજ્ઞા કરે તેને પ્રાકૃત (પ્રજા) જન જેમ શિરોમાન્ય કરે છે, નતમસ્તકે સ્વીકારે છે, તેમ સાધુએ

ગુરુજનના મુખથી નીકળેલા વચનને બે હાથથી અંજલિ કરી નત મસ્તકે સાંભળવું (સ્વીકારવું) જોઈએ. (૭)

जह सुरगणाण इंदो, गहगणतारागणाण जह चंदो ।
जह य पयाण नरिंदो, गणस्स वि गुरू तहाणंदो ॥८॥

અર્થ : જેમ દેવના સમૂહોને ઇન્દ્ર, જેમ ગ્રહ-નક્ષત્ર અને તારાઓના સમૂહને ચંદ્ર અને જેમ પ્રજાજનને રાજા આનંદ આપે છે તેમ સાધુગણને ગુરુ આનંદદાતા છે. (માટે ગુરુનો અવિનય, તે ઉંમરે ન્હાના હોય તો પણ, નહિ કરવો.) (૮)

बालु त्ति महीपालो, न पया परिहवइ एस गुरुउवमा ।
जं वा पुरओ काउं, विहरंति मुणी तहा सो वि ॥९॥

અર્થ : રાજા બાળક હોય તો પણ પ્રજા તેનો પરાભવ નથી કરતી, તેમ અહીં ગુરુને માટે પણ સમજવું; અથવા સાધુએ જેને તે અગ્રેસર માનીને તેની નિશ્રામાં વિચરે છે તે ગીતાર્થ વય-પર્યાયથી લઘુ હોય તો પણ તેનો પરાભવ ન કરવો. તેને માન્ય કરવા. ગુરુને તો વિશેષથી માન્ય કરવા. એમના પરાભવમાં દુસ્તર ભવદંડની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૯)

परिरूवो तेयस्सी, जुगप्पहाणागमो महुरवक्को ।
गंभीरो धीमंतो, उवएसपरो य आयरिओ ॥१०॥

અર્થ : પ્રધાનગુણે તીર્થ કરાદિના રૂપક, યા સુંદર શરીરવાળા,તેજસ્વી (પ્રતિભાશાળી), પોતાના કાળમાં અન્ય જીવો કરતાં વિશેષ જ્ઞાની, મધુરભાષી, ગંભીર, ધીમાન્=ધૈર્યવાન-નિશ્ચલ ચિત્તવાળા, સદુપદેશથી માર્ગપ્રવર્તક, (૧૦)

अप्परिसावी सोमो, संगहसीलो अभिग्गहमई य !
अविकहणा अचवलो, पसंतहियओ गुरू होइ ॥११॥

અર્થ : બીજાએ કહેલી ગુપ્તવાતો કોઈને નહિ જણાવનારા, સૌમ્ય આકૃતિવાળા, તે તે લાભની દૃષ્ટિએ શિષ્યવસ્ત્રપાત્રાદિના સંગ્રહમાં તત્પર, સ્વ-પરને દ્રવ્યાદિ અભિગ્રહો ગ્રહણ કરવા-કરાવવાના, રસવાળા, થોડું બોલનારા-સ્વશ્લાઘા નહિ કરાવવાના, સ્થિર સ્વભાવવાળા અને ક્રોધાદિ રહિત પ્રશાન્ત ચિત્તવાળા, એવા ગુરુ-આચાર્ય હોય છે. (૧૧)

कइयावि जिणवरिंदा, पत्ता अयरामरं पहं दाउं ।
आयरिएहिं पवयणं, धारिज्जइ संपयं सयलं ॥१२॥

અર્થ : શ્રીજિનેશ્વરો તો મોક્ષનો માર્ગ (જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર રૂપ) બતાવીને કેટલાય કાલ પૂર્વે સિદ્ધિને પામ્યા છે. વર્તમાનમાં એમના વિરહમાં સમસ્ત શાસનને-આગમને તથા ચતુર્વિધ સંઘને આચાર્ય ભગવંતો જ ટકાવનારા છે. (૧૨)

अणुगम्मइ भगवई, रायसुयज्जा सहस्सविंदेहिं ।
तहवि न करेइ माणं, परियच्छइ तं तहा नूणं ॥१३॥

दिणदिक्खियस्स दमगस्स,
अभिमुहा अज्जचंदणा अज्जा ।
नेच्छइ आसणगहणं,
सो विणओ सव्वअज्जाणं ॥१४॥

અર્થ : ભગવતી રાજપુત્રી સાધ્વી આર્યચંદના હજારોના સમૂહોથી અનુસરાય છે. છતાં તે અભિમાન નથી કરતા; કેમકે તે જાણે છે કે આ મહિમા જ્ઞાનદર્શનચારિત્રાદિ ગુણોનો છે, પણ મારો નહિ. એક દિવસના પણ દીક્ષિત દ્રમક સાધુની સામે તે ચંદના આસન પર બેસવાનું ઈચ્છતા નથી. (ઊભા રહેતા હતા) એ રીતે સર્વ સાધ્વીઓએ વિનય કરવો. (૧૩-૧૪)

वरिसस यदि क्खियाए,

अज्जाए अज्जदिक्खिओ साहू ।

अभिगमणवंदणनमंसणेण

विणएण सो पुज्जो ॥१५॥

અર્થ : સો વર્ષના દીક્ષિત સાધ્વીએ આજના પણ દીક્ષિત સાધુની સામે જઈને, વંદન-નમસ્કાર કરીને તથા વિનયથી એટલે કે આસનદાનાદિથી પૂજવા યોગ્ય છે. (૧૫)

धम्मो पुरिसप्पभवो,

पुरिसवरदेसिओ पुरिसजिट्ठो ।

लोए वि पहू पुरिसो,

किं पुण ? लोगुत्तमे धम्मे ॥१६॥

અર્થ : (કારણ) ધર્મની ઉત્પત્તિ ગણધરરૂપ પુરુષથી થાય છે, તેના મૂળ દેખાડનારા તીર્થંકરો પણ પુરુષ છે. એથી ધર્મ પુરુષને આધીન હોવાથી ધર્મમાં પુરુષ જયેષ્ઠ છે. લોકમાં પણ પુરુષનું પ્રભુત્વ છે, માલિકી હોય છે, તો લોકોત્તર ધર્મમાં તો પૂછવું જ શું ? (૧૬)

संवाहणस्स रन्नो, तइया वाणारसीए नयरीए ।
कण्णासहस्समहियं, आसी किर रूववंतीणं ॥१७॥
तहवि य सारायसिरी, उल्लटंती न ताइया ताहिं ।
उयरट्ठिएण एक्केण, ताइया अंगवीरेण ॥१८॥

અર્થ : ત્યારે (પૂર્વકાળે) સંવાહન રાજાને વાણારસી નગરીમાં રૂપવતી એક હજાર ઉપર કન્યાઓ હતી તો પણ (રાજાનું મરણ થતાં વારસના અભાવે બીજાઓ રાજયને લુંટવા લાગ્યા ત્યારે)તેઓ લુંટાતી રાજ્યલક્ષ્મીનું રક્ષણ કરી શકી નહિ. માત્ર અંગવીર નામનો એક જ પુત્ર કે જે પટ્ટરાણીના ઉદરમાં હતો તેણે રાજયશ્રીનું રક્ષણ કર્યુ : (શત્રુને નિમિત્તિયાઓએ એનો પ્રભાવ બતાવ્યો તેથી એ ભાગી ગયા). (૧૭-૧૮)

महिलाण सुबहुयाण वि,
मज्झाओ इह समत्थघरसारो ।
रायपुरिसेहिं निज्जइ,
जणेवि पुरिसोजहिं नत्थि ॥१९॥

અર્થ : જે ઘરમાં પુરુષ નથી તે ઘરમાં ઘણી પણ સ્ત્રીઓ હોય તોય એની વચ્ચેથી (પતિના અભાવે) તે ઘરનું

સમસ્ત ધન રાજપુરુષો લઈ જાય છે. (લોકમાં પણ પુરુષ પ્રધાન છે.) (૧૯)

किं ? परजणबहुजाणावणाहिं,
वरमप्पसक्खियं सुकयं ।
इह भरहचक्कवट्टी,
पसन्नचंदो य दिट्ठिंता ॥२०॥

અર્થ : સુકૃત બીજા મનુષ્યોને બહુ જણાવવાથી શું ? તે આત્મસાક્ષીએ કરવું તે જ શ્રેષ્ઠ છે, એ વિષયમાં ભરત-ચક્રી અને પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિ દૃષ્ટાંત રૂપ છે. (૨૦)

(ધર્મજનરંજન પ્રધાન નથી પણ ચિત્તશુદ્ધિ પ્રધાન છે)

वेसो वि अप्पमाणो, असं जमपएसु वट्टमाणस्स ।
किं परियत्तियवेसं, विसं न मारेइ ? खज्जंतं ॥२१॥

અર્થ : છકાય-વિરાધનાદિ (અસંયમ-સ્થાનો સેવનારને સાધુનો રજોહરણાદિરૂપ વેષ પણ અપ્રમાણ છે-નકામો છે. શુ વેષ બદલીને ઝેર ખાનારને ઝેર મારતું નથી ? (૨૧)

धम्मं रक्खइ वेसो, संकइ वेसेण दिक्खिओमि अहं ।
उम्मग्गेण पडंतं, रक्खइ राया जणवउ व्व ॥२२॥

અર્થ : (માટે બાહ્ય વેષ માત્રથી સંતોષ ન ધરતાં પંચાચાર પાલનથી ભાવ શુદ્ધિનો ઉદ્યમ કરવો.) છતાં વેષ નકામો નથી. વેષ ધર્મનું કારણ હોવાથી મુખ્ય છે. વેષ ચારિત્રધર્મનું રક્ષણ કરે છે. વેષથી લજ્જા પામે કે હું સાધુ છું. જેમ રાજા લોકને ઉન્માર્ગથી અટકાવે તેમ વેષ ઉન્માર્ગમાં પડતાને અટકાવે છે. (૨૨)

अप्पा जाणइ अप्पा, जहट्ठिओ अप्पसक्खिओ धम्मो ।
अप्पा करेइह तं तह, जह अप्पसुहावओ होइ ॥२३॥

અર્થ : આત્મા જ પોતાને યથાવસ્થિત અર્થાત્ કેવા શુભ કે અશુભ ભાવવાળો છે ? તે જાણે છે, ધર્મ આત્મ-સાક્ષિક છે, સ્વતઃ વેદ્ય છે. તેથી હે આત્મન્ ! ધર્મ નિષ્કપટ ભાવે તેવો કર કે જે તારા આત્માને સુખકારક બને. (૨૩)

जं जं समयं जीवो, आविसइ जेण जेण भावेण ।
सो तंमि तंमि समए, सुहासुहं बंधए कम्मं ॥२४॥

અર્થ : જીવ જે જે સમયે જે જે ભાવ (અધ્યવસાય)વાળો વર્તે છે તે તે સમયે તેવું શુભ-અશુભ કર્મ બાંધે છે. (માટે શુભભાવમાં જ રહેવું.) (૨૪)

धम्मो मएण हुंतो,
तो नवि सीउण्हवायविज्झडिओ ।
संवच्छरमणसिओ,
बाहुबली तह किलिस्संतो ॥२५॥

અર્થ : જો ધર્મ ગર્વ વગેરેથી થતો હોત તો બાહુબળીજીએ એક વર્ષ અણાહારીપણે શીત, તાપ, વાયુ વગેરે ત્રણે ઋતુના કષ્ટ સહન ન કર્યા હોત. (ધર્મ કષ્ટથી સાધ્ય છે.) (૨૫)

नियगमइविगप्पिय-चिंतिएण सच्छंदबुद्धिचरिएण ।
कत्तो ? पारत्तहियं, कीरइ गुरुअणुवएसेण ॥२६॥

અર્થ : જે ગુરુ ઉપદેશ વગર પોતાની મતિ કલ્પનાથી તત્ત્વાતત્ત્વને કલ્પે-વિચારે, સ્વચ્છંદ બુદ્ધિથી આચરણ કરે એનું પારલૌકિક હિત શી રીતે થાય ? (ગુર્વાધીનતાથી જ આત્મહિત થાય.) (૨૬)

थद्धो निरुवयारी,
अविणीओ गव्विओ निरुवणामो ।
साहुजणस्स गरहिओ,
जणे वि वयणिज्जयं लहइ ॥२७॥

અભિમાનથી અક્કડ, કૃતઘ્ન, અવિનીત, ગર્વિષ્ઠઆપ બડાઈ કરનારો, ગુરુને પણ નહિ નમનારો અને એથી સજ્જનોમાં નિંદ્ય એવો માણસ લોકમાં પણ હલકાઈને પામે છે. (૨૭)

थोवेण वि सप्पुरिसा,
सणंकुमार व्व केइ बुज्झंति ।
देहे खणपरिहाणी,
जं किर देवेहिं से कहियं ॥२८॥

અર્થ : કેટલાક પુરુષો નાના પણ નિમિત્તથી સનત્કુમાર ચક્રીની જેમ બોધ પામી જાય છે, જેમકે બે દેવોએ તેમને કહ્યું, શરીરમાં ક્ષણમાત્રમાં હાનિ થાય છે (અને એટલાથી ચક્રી બૂઝી જઈ સાધુ થયો.) (૨૮)

जइ ता लवसत्तमसुरा,
विमाणवासी वि परिवडंति सुरा ।
चिंतिज्जंतं सेसं, संसारे सासयं कयरं ? ॥२९॥

અર્થ : (અતિ દીર્ઘ આયુષ્યવાળા) લવ સત્તમિયા (અનુત્તરવાસી) દેવોને ચ્યવવું પડે છે. તો વિચાર કરતાં સંસારમાં બીજું શાશ્વત શું દેખાય છે ? (માટે ધર્મ જ

નિત્ય છે. (૨૯)

कह तंभण्णइ सोक्खं ?,
सुचिरेण वि जस्स दुक्खमल्लियइ ।
जं च मरणावसाणे,
भवसंसाराणुबंधिं च ॥३०॥

અર્થ : (તેથી જ) તેને સુખ જ કેમ કહેવાય કે લાંબા કાળે પણ જેના પરિણામે દુઃખ આવી પડે ? ને જે મૃત્યુ સુધી જ ચાલે છે ? અને જે ભવમાં પરિભ્રમણની પરંપરાવાળું હોય ? (વસ્તુતઃ સાંસારિક સુખો દુઃખો જ છે.) (૩૦)

उवएससहस्सेहिं वि, बोहिज्जंतो न बुज्झइ कोई ।
जह बंभदत्तराया, उदाइनिवमारओ चेव ॥३१॥

અર્થ : હજારો ઉપદેશોથી પણ બોધ કરાતા છતાં બ્રહ્મદત્તચક્રી અને ઉદાયીનૃપમારક (વિનયરત્ન)ની જેમ કોઈક (ભારે કર્મી) જીવ બોધ પામતો જ નથી. (૩૧)

गयकन्नचंचलाए,
अपरिचत्ताए रायलच्छीए ।
जीवा सकम्मकलिमल-
भरियभरा तो पडंति अहे ॥३२॥

અર્થ : હાથીના કાન સમી ચંચળ રાજ્યલક્ષ્મી જો નહિ છોડી, તો જીવો તે (લક્ષ્મીની મૂર્છાથી એકત્રિત) પોતાના પાપરૂપ કચરાથી ભારે થઈને નરકમાં પડે છે. (૩૨)

वोत्तूण वि जीवाणं, सुदुक्कराइंति पावचरियाइं ।
भयवं जा सा सा सा, पच्चाएसो हुइणमो ते ॥३३॥

અર્થ : જીવોનાં આચરેલા કેટલાક એવા પાપકર્મોને બોલવાં પણ દુષ્કર બને છે. આનું દૃષ્ટાંત આ કે વીર ભગવાને એક પૃચ્છકના 'જા સા સા સા,' એ પ્રશ્નમાં એ જ ઉત્તર આપી સમાધાન કર્યું હતું. (કેમકે પાપ પ્રગટ બોલાય તેવું ન હતું.) (૩૩)

पडिवज्जिऊण दोसे,
नियए सम्मं च पायपडियाए ।
तो किर मिगावईए;
उप्पन्नं केवलं नाणं ॥३४॥

અર્થ : ગુરુણી ચંદનબાળા સાધ્વીએ દર્શાવેલ પોતાની ભૂલ સ્વીકારીને આર્યા મૃગાવતીજી ગુરુણીના પગોમાં મસ્તક મૂકી ખમાવતાં કેવળજ્ઞાન પામ્યા. (તાત્પર્ય, આત્માર્થીએ ગુરુનો સર્વ પ્રકારે વિનય કરવો.) (૩૪)

किं सक्का ? वोत्तुं जे,
सरागधम्मंमि कोइ अकसाओ ।
जो पुर धरेज्ज धणियं,
दुव्वयणुज्जालिए समुणी ॥३५॥

અર્થ : શું સરાગ સંયમવાળો કોઈ કષાય વિનાનો હોય એમ કહી શકાય ? નહિ, તથાપિ મુનિ તે છે કે જે અનિષ્ટ વચનથી પ્રજ્વલિત કરાયેલ કષાયના ઉદયને રોકે છે, યા નિષ્ફળ કરે છે. (૩૫)

कडुयकसायतरूणं,
पुप्फं च फलं च दोवि विरसाइं ।
पुप्फेण झायइ कुविओ,
फलेण पावं समायरइ ॥३६॥

અર્થ : કેમકે તે સમજે છે કે કટુ કષાયરૂપ વૃક્ષનાં પુષ્પો અને ફળો બન્ને કડવાં છે.-ક્રોધિત થયેલો કષાયના પુષ્પરૂપે બીજાનું બૂરું ચિંતવે છે,-અને ફળ રૂપે તાડન આદિ પાપ કરે છે. (માટે કષાયો અને એના નિમિત્તભૂત વિષયોનો ત્યાગ રાખવો જોઈએ) (૩૬)

संते वि कोवि उज्जइ,
कोवि असंते वि अहिलसइ भोए ।
चयई परापच्चएण वि,
पभवो दट्ठूण जह जंबुं ॥३७॥

અર્થ : કોઈ વિવેકી છતાં ભોગોને પણ આર્ય જમ્બૂની જેમ તજે છે. કોઈ અવિવેકી પ્રભવ ચોરની જેમ અછતના અભખરા કરે છે. (કિન્તુ સમર્થ ત્યાગીનું આલંબન લઈ સ્વયં ત્યાગમાં આવવું,) જેમ જમ્બૂના ત્યાગને જોઈને પ્રભવે પણ ત્યાગ કર્યો. (૩૭)

दीसंति परमघोरा वि, पवरधम्मप्पभावपडिबुद्धा ।
जह सो चिलाइपुत्तो, पडिबुद्धो सुसुमाणाए ॥३८॥

અર્થ : અતિ ભયંકર આચરનારા પણ કેટલાક અરિહંતકથિત શ્રેષ્ઠ ધર્મના માહાત્મ્યથી બોધ પામેલા દેખાય છે. જેમ સુસુમાના દૃષ્ટાંતમાં ચારણ મુનિના ધર્મ તથા ધર્મવચનને પામી પેલો પાપી ચિલાતીપુત્ર પ્રતિબોધ પામ્યો. (૩૮)

पुप्फियफलिए तह पिउघरंमि,

तण्हाछुहा समणुबद्धा ।

ढंढेण तहा विसो(स)ढा,

विसढा जह सफलया जाया ॥३९॥

અર્થ : પિતા કૃષ્ણનું ઘર ખાન-પાનાદિ ભોગસાધનોથી ભરેલું અને ભોગવિલાસથી પૂર્ણ છતાં મહાત્મા ઢંઢણને ભુખ-તૃષાદિ નિરંતર પૂંઠે પડ્યા છતાં એની એવી તિતિક્ષા કરી એ પરિષહને એવા આવકાર્યા કે તે આવકારેલું સફળ થયું કેવળજ્ઞાનદાયી બન્યું. (૩૯)

आहारेसु सुहेसु अ, रम्मावसहेसु काणणेसुं च ।
साहूण नाहिगारो, अहिगारो धम्मकज्जेसु ॥४०॥

અર્થ : સુંદર આહારમાં, સુંદર સુખોમાં, સુંદર આવાસોમાં, સુંદર ઉદ્યાનોમાં અને સુંદર વસ્ત્રપાત્રાદિમાં પણ સાધુને આસક્તિ કરવાનો અધિકાર નથી, માત્ર તપ-સ્વાધ્યાય-સાધ્વાચાર આદિ ધર્મકાર્યોમાં જ તેનો અધિકાર છે. (કેમકે સાધુઓને આ જ ધનરૂપ છે.) (૪૦)

साहू कंतारमहाभएसु,
अवि जणवए वि मुइअम्मि ।
अवि ते सरीरपीडं,
सहंति न लहं (यं)ति य विरुद्धं ॥४१॥

અર્થ : સાધુઓ અટવીમાં કે મહાભયમાં હોય તો પણ અનેષણીય ન લઈને શરીરપીડા સહી લે છે, કિન્તુ માર્ગવિરુદ્ધ લેતા નથી. અટવીમાં પણ ગ્રામવાસની જેમ નિર્ભય રહે છે. (શરીરપીડા કહીને માનસપીડા-અસમાધિમાં યતનાથી ગ્રહણ કરે એમ સુચવ્યું.) (૪૧)

जंतेहिं पीलिया वी हु,
खंदगसीसा न चेव परिकुविया ।
विइयपरमत्थसारा,
खमंति जे पंडिया हुंति ॥४२॥

અર્થ : યંત્રમાં પીલાવાની પીડા પામ્યા છતાં સ્કંધકસૂરિના ૫૦૦ શિષ્યો ક્રોધિત થયા જ નહિ. પંડિતજન પરમાર્થ તત્ત્વના સારને જાણતા હોવાથી સહન કરવાનું જ રાખે છે. (આપત્તિમાં પણ ધર્મ ન છોડવો.) (૪૨)

जिणवयणसुइसकण्णा,
अवगयसंसारघोरपेयाला ।
बालाण खमंति जई,
जइ त्ति किं इत्थ अच्छेरं ? ॥४३॥

અર્થ : જિનવચનમાં શ્રોત્રનો ઉપયોગ કરનારા સાવધ અને તેથી જ સંસારની ભયંકરતાનો વિચાર કરનારા સાધુઓ બાલિશ જનોનાં દુષ્ટ વર્તાવ સહન કરે એમાં શું આશ્ચર્ય ? (૪૩)

न कुलं एत्थ पहाणं, हरिएसबलस्स किं कुलं आसी ?।
आकंपिया तवेणं, सुरा विजं पज्जुवासंति ॥४४॥

અર્થ : 'ધર્મ કોણ કરી શકે' એ મુખ્યપણે કુળ ઉપર આધારિત નથી. હરિકેશિ મહામુનિનું ક્યાં ઊંચું કુળ હતું ? (છતાં) તેમના તપથી આવર્જિત થયેલા દેવતાઓ પણ તેમની સેવા કરતા હતા. (૪૪)

देवो नेरयउ त्ति य,
कीडपयंगु त्ति माणुसो वेसो ।
रूवस्सी य विरूवो,
सुहभागी दुक्खभागी य ॥४५॥

અર્થ : (સંસારમાં ભ્રમણ વિકાસવાદના અનુસારે નથી, કિન્તુ) જીવ દેવ પણ થાય છે, નારકી પણ થાય છે. કીડો, પતંગિયો વગેરે તિર્યંચમાં પણ ઉપજે છે. એ જ જીવ મનુષ્ય પણ થાય, રૂપાળો કે કદ્રુપો પણ થાય, સુખ ભાગી થાય છે તેમ દુઃખ ભાગી પણ થાય છે, (૪૫)

राउ त्ति य दमगुत्ति य,
एस सपागु त्ति एस वेयविऊ ।
सामी दासो पुज्जो,
खलो त्ति अधणो धणवइ त्ति ॥४६॥

અર્થ : રાજા થાય છે, ભિખારી થાય છે, એ જ ચાંડાળ થાય છે, વેદજ્ઞ બ્રાહ્મણ પણ થાય છે, સ્વામી થાય છે, દાસ પણ થાય છે, પૂજ્ય થાય છે, ને દુર્જન પણ થાય છે, નિર્ધન થાય છે તો ધનવાન પણ થાય છે. (૪૬)

न वि इत्थ को वि नियमो,
सकम्मविणिविट्ठसरिसकचिट्ठो ।
अन्नुन्नरूववेसो,
नडु व्व परियत्तए जीवो ॥४७॥

અર્થ : અહીં કોઈ નિયમ નથી (કે પશુ પશુ જ થાય, ને માણસ માણસ જ થાય) કિન્તુ પોતે બાંધેલા કર્મની પ્રકૃતિ સ્થિતિ આદિના ઉદયને અનુરૂપ પર્વતો સંસારમાં નટની જેમ અન્યાન્ય આકારે વેશ કરતો જીવ ભમે છે. (માટે સંસારનું આ સ્વરૂપ વિચારી વિવેકીજનો મોક્ષરસિક જ બને છે, ધનરસિક નહિ.) (૪૭)

कोडीसएहिं धणसं चयस्स,
गुणसुभरियाए कन्नाए ।
नवि लुद्धो वयररिसि,
अलोभया एस साहूणं ॥४८॥

અર્થ : (ધનાવહ પિતાવડે) સેંકડો ક્રોડના ધનરાશિ સહિત અને ગુણગણભરેલી રૂપાળી કન્યા અપાવા છતાં આર્ય વજસ્વામી તેમાં લોભાયા નહિ. સાધુઓએ આવી નિર્લોભતા રાખવી. (૪૮)

अंते उरपुरबलवाहणेहिं, वरसिरिघरेहिं मुणिवसहा ।
कामेहिं बहुविहेहि य, छंदिज्जंता वि नेच्छंति ॥४९॥

અર્થ : અંતઃપુરો, નગરો, લશ્કર, હાથીઓ વગેરે વાહનો, પુષ્કળ ધનના ભંડારો અને ઘણી જાતના

શબ્દાદિ વિષયોથી વિનવાવા છતાં ઉત્તમ મુનિવરો તેને ઇચ્છતા જ નથી. (કેમકે પરિગ્રહ અને વિષયો એ અનર્થનું કારણ છે.) (૪૯)

छेओ भेओ वसणं,
आयासकिलेसभयविवागो अ ।
मरणं धम्मब्भंसो,
अरई अत्था उ सव्वाइं ॥५०॥

અર્થ : પરિગ્રહમાં અનર્થો, - શરીરનું ખડ્ગાદિથી છેદન, ભાલાદિથી ભેદન, ચોરાદિથી ચોરી, તેની પ્રાપ્તિ અને રક્ષા માટે આયાસ, બીજાઓ તરફથી કલેશ-ઉપદ્રવો, રાજાદિનો ભય, રગડા-ઝગડા, પ્રાણનાશ, જ્ઞાન-ચારિત્રાદિ ધર્મથી ભ્રષ્ટતા, ઉદ્વેગ-સંતાપ વગેરે સહન કરવા પડે છે. (૫૦)

दोससयमूलजालं,
पुव्वरिसिविवज्जियं जई वंतं ।
अत्थं वहसि अणत्थं,
कीस अणत्थं तवं चरसि ? ॥५१॥

અર્થ : અર્થ એ સેંકડો દોષોનું મત્સ્યજાળની જેમ મૂળ કારણ છે. અને તેથી જ પૂર્વ ઋષિઓએ ત્યજેલ તથા દીક્ષા લેતાંતેં પણ વમી નાખેલ એવું ધન એ અર્થ નહિ પણ નરકાદિ-સર્જક હોવાથી અનર્થ છે. એટલે એને જો તું ધારણ કરે છે તો તારો તપ નિષ્ફળ છે. તો એવા નિષ્ફળ તપને (હે સાધુ!) તું શું કામ આચરે છે? (૫૧)

वहबंघणमारणसेहणाओ
काओ परिग्गहे नत्थि ? ।
तं जइ परिग्गहुच्चिय,
जइधम्मो तो नणु पवंचो ॥५२॥

અર્થ : પરિગ્રહમાં તાડન, બંધન, મરણ અને શી શી કદર્થનાઓ નથી? અર્થાત્ બધી છે, ને એ જો પરિગ્રહથી નીપજે છે, તો એ રાખીને તારો સાધુવેષ લોકોને ઠગવા માટેનો પ્રપંચ જ છે. (૫૨)

किं आसि नंदिसेणस्स,
कुलं ? जं हरिकुलस्स विउलस्स ।
आसी पियामहो
सच्चरिएण वसुदेवनामु त्ति ॥५३॥

અર્થ : પૂર્વે નંદિષેણના ભવમાં એનું ક્યું (ઉત્તમ) કુળ હતું કે એ પોતાના સચ્ચારિત્રથી પછીના ભવે (કૃષ્ણ વાસુદેવના) વિશાળ-હરિવંશમાં વસુદેવ નામે દાદા થયા ? (જગતમાં સચ્ચારિત્રનો પ્રભાવ છે.) (૫૩)

विज्जाहरीहिं सहरिसं, नरिंददुहियाहिं अहमहंतीहिं ।
जं पत्थिज्जइ तइया, वसुदेवो तं तवस्स फलं॥५४॥

અર્થ : રૂપથી વશ થયેલી વિદ્યાધરીઓ અને રાજપુત્રીઓ 'હું વરું હું વરું' એવી સ્પર્ધા વડે ખૂબ હર્ષથી જેમને વરવા પ્રાર્થે છે તે તેમના પૂર્વભવના વૈયાવચ્ચરૂપ તપનું જ ફળ હતું. (૫૪)

सपरक्कमराउलवाइएण,
सीसे पलीविए नियए ।
गयसुकुमालेण खमा,
तहा कया जह सिवं पत्तो ॥५५॥

અર્થ : કૃષ્ણ વાસુદેવના ભાઈ તરીકે લાડકોડમાં ઊછરેલા અને પરાક્રમી એવા પણ ગજસુકુમાળે પોતાના મસ્તક ઉપર બળતા અંગારા ભરી સળગાવનાર ઉપર એવી ક્ષમા કરી કે જે (ક્ષમા)થી મોક્ષ પામ્યા. (માટે

મોક્ષાંગભૂત અને સકળ સિદ્ધિદાયિકા ક્ષમા રાખવી.) (૫૫)

रायकुलेसु वि जाया, भीया जरमरणगब्भवसहीणं ।
साह् सहंति सव्वं, नीयाण वि पेसपेसाणं ।।५६।।

અર્થ : રાજકુળોમાં જન્મેલા સાધુઓ હલકા દાસના પણ દાસોનું દુર્વચન-તાડનાદિ બધું સહન કરે છે. (પણ ક્રોધાદિ કરતા નથી.) કેમકે તે જરા મરણ ગર્ભવાસથી ડરતા રહે છે. (૫૬)

पणमंतिय पुव्वयरं,
कुलयान नमंति अकुलया पुरिसा ।
पणओ इह पुव्विं
जइ-जणस्स जह चक्कवट्टिमुणी ।।५७।।

અર્થ : વિશિષ્ટ કુલના આત્માઓ પહેલાં નમે છે, અકુલીન નમતા નથી, એટલા માટે જૈનશાસનમાં ચક્રવર્તી સાધુ પણ એક નાના સાધુને સર્વ સાધુની પહેલાં નમ્યા. (૫૭)

जह चक्कवट्टिसाहू,
सामाइयसाहुणा निरुवयारं ।
भणिओ न चेव कुविओ,
पणओ बहुयत्तणगुणेणं ॥५८॥

અર્થ : જેમકે, એક સામાયિક માત્ર-ઉચ્ચરેલા (અજ્ઞ નાના) સાધુએ ચક્રી સાધુને વિનયાદિ મર્યાદા રહિત શબ્દોમાં કહ્યું (કે 'તમો માની છો-મુનિઓને વંદન કરવું જોઈએ') ત્યારે તેની ઉપર કોપ તો ન કર્યો પણ તે ચક્રી મુનિએ ઉમદાગુણથી સૌ પહેલાં તેને વંદન કર્યું. (કેમકે કુલાભિમાન અને કોપ એ તુચ્છ છે, જ્યારે પ્રણામ અને ક્ષમા એ ઉમદા ગુણ છે.) (૫૮)

ते धन्ना ते साहू,
तेसिं नमो जे अकज्जपडिविरया ।
धीरा वयमसिहारं,
चरंति जह थूलिभद्दमुणी ॥५९॥

અર્થ : તેઓ ધન્ય છે, તેઓ સાધુપુરુષો છે, તેઓ ને નમસ્કાર થાઓ ! કે જે ધીર સાધુઓ સ્થલિભદ્ર મુનિની

જેમ અકાર્યથી દૂર રહ્યા થકા તલવારની ધાર ઉપર ચાલવા સમાન વ્રતોને અખંડપણે પાળે છે. (૫૯)

विसयासिपंजरंमिव,
लोए असिपंजरम्मि तिक्खंमि ।
सीहा व पंजरगया,
वसंति तवपंजरे साहू ॥६०॥

અર્થ : સ્વવ્રતોના નિર્મળ પાલન માટે સાધુઓ 'જેમ સિંહો સ્વરક્ષણાર્થે પાંજરામાં પુરાઈને પણ રહે છે, તેમ આ વિષયોરૂપી શસ્ત્રોના ઘર સમા લોકમાં બચવા માટે' સાધુઓ તપરૂપ તલવારોના પાંજરામાં પુરાઈને રહે છે. (અર્થાત્ તપના મહાકષ્ટો વેઠીને પણ વિષયોના મારથી બચો.) (૬૦)

जो कुणइ अप्पमाणं,
गुरुवयणं न य लहेइ उवएसं ।
सो पच्छा तह सोअइ,
उवकोसघरे जह तवस्सी ॥६१॥

અર્થ : જે ગુરુવચનને માનતો નથી, તેઓના ઉપદેશને સ્વીકારતો નથી તે ઉપકોશા વેશ્યાના ઘેર ગયેલા

સિંહગુફાવાસી મુનિની જેમ પાછળથી પસ્તાય છે. (૬૧)

जेट्ठव्वयपव्वयभर-

समुव्वहणववसियस्स अच्चंतं ।

जुवइजणसंवइयरे,

जइत्तणं उभयओ भट्ठं ॥६२॥

અર્થ : મહાવ્રતોરૂપ પર્વતના ભારને વહન કરવામાં લાગી ગયેલા સાધુને યુવાન ભાઈ માણસોનો નિકટ સંબંધ કરવા જતાં એનું સાધુપણું ઉભય-નષ્ટ જેવું છે. (અર્થાત્ સાધુતાના પરિણામ વિના સાધુપણું ન રહ્યું અને સાધુવેષ હોવાથી ગૃહસ્થપણું પણ ન રહ્યું, માટે ઉભય ભ્રષ્ટ થયો.) (૬૨)

जइ ठाणी जइ मोणी,

जइ मुंडी वक्कली तवस्सी वा ।

पत्थन्तो अ अबंभं,

बंभावि न रोयए मज्झं ॥६३॥

અર્થ : જો કાયોત્સર્ગમાં રહેનારો હોય, જો મૌની હોય, જો મસ્તક મુંડાવેલું હોય, ઝાડની છાલનાં વસ્ત્રોવાળો

નગ્નપ્રાયઃ હોય, કે કઠોર ઘોર તપસ્વી હોય, પણ જો અબ્રહ્મની ઈચ્છા કરે તો તેવો સાધુ બ્રહ્મા હોય તો પણ મને રૂચતો નથી. (૬૩)

तो पढियं तो गुणियं,
तो मुणियं तो अ चेइओ अप्पा ।
आवडियपेल्लियामंतिओ
वि जइ न कुणइ अकज्जं ॥६४॥

અર્થ : તો જ સૂત્રો ભણ્યા ગણાય, તો જ ગુણ્યું ગણાય, તો જ એનો અર્થ જાણ્યો ગણાય, યા આત્માને ઓળખ્યો ગણાય, કે જો આત્મા કોઈ કુશીલના પ્રસંગમાં ફસાયો અગર પાપ મિત્રોએ આકાર્યની પ્રેરણા કરી યા કોઈ સ્ત્રી વગેરેએ અકાર્ય માટે પ્રાર્થના કરી તો પણ તે અકાર્યને ન જ આચરે. (ભણતરનું ફળ અકાર્ય ત્યાગ છે.) (૬૪)

पागडियसव्वसल्लो, गुरुपायमूलंमि लहइ साहुपयं ।
अविसुद्धस्स न वड्ढइ, गुणसेढी तत्तिया ठाइ ॥६५॥

અર્થ : (એ હેતુથી સિંહગુફાવાસી મુનિની જેમ) ગુરુના ચરણ સમીપે પોતાના મૂળ-ઉત્તરગુણ અંગેના સર્વ અપરાધ શલ્યોને જણાવે તો અશુભ પરિણામથી નષ્ટ

પણ શ્રમણત્વને પુનઃ પ્રાપ્ત કરે છે. કારણ કે આલોચના વિના કલુષિત ચિત્તવાળાને જ્ઞાનાદિ ગુણોની પરિણતિ વધતી નથી. બલ્કે અપરાધ કાળે હોય તેટલી જ રહે છે. (શેષ અનુષ્ઠાનો વિના તો તેટલી પણ ગુણશ્રેણિ નાશ પામે છે.) (૬૫)

जइ दुक्करदुक्करकारओत्ति,
भणिओ जहट्ठिओ साहू ।
तो कीस अज्जसंभूअ-
विजयसीसेहिं नवि खमिअं ? ॥६६॥

અર્થ : (પરગુણ-અસહિષ્ણુતામાં અવિવેક છે, નહિતર) જો સ્થૂલભદ્ર સાધુને હતા તેવા જ 'દુષ્કર દુષ્કરકારક' ગુએરૂ કહ્યા તો આર્ય સંભૂતિવિજયના શિષ્યો (સિંહગુફાવાસી વગેરે)એ તે કેમ સહન ન કર્યું ? (૬૬)

जइ ताव सव्वओ सुंदरुत्ति,
कम्माण उवसमेण जई ।
धम्मं वियाणमाणो,
इयरो किं मच्छरं वहइ ? ॥६७॥

અર્થ : જો એ રીતે (સ્થૂલભદ્રજી) કર્મોનો ઉપશમ થવાથી સર્વ રીતે ઉત્તમ હતા તો ધર્મને સમજનારા બીજા (સિંહગુફાવાસી) મુનિએ તેમની ઉપર મત્સર કેમ કર્યો ? અર્થાત્ અવિવેક સિવાય મત્સર કરવાનું કોઈ કારણ નહોતું. (૬૭)

अइसुट्ठिओ त्ति गुणसमुइओ
त्ति जो न सहइ जइपसंसं ।
सो परिहाइ परभवे,
जहा महापीढ-पीढरिसी ॥६८॥

અર્થ : (દૃષ્ટાંતથી ઈર્ષ્યાના દોષો કહે છે) 'આ મૂળ-ઉત્તર ગુણોમાં અતિ સ્થિર (દૃઢ) છે, વૈયાવચ્ચાદિ ગુણ સમુદાયવાળો છે,' એવી સાચી પણ અન્ય સાધુની પ્રશંસાને જે સહન ન કરે તે મહાપીઠ અને પીઠ મુનિઓની જેમ પરભવે સ્ત્રીપણું વગેરે હલકા ભાવોને પામે છે. (૬૮)

परपरिवायं गिण्हइ,
अट्ठमयविरल्लणे सया रमइ ।
डज्झइ य परसिरीए,
सकसाओ दुक्खिओ निच्चं ॥६९॥

અર્થ : જે બીજાની નિંદા કરે, વચનથી આઠ મદના વિસ્તારમાં સદા રમતો રહે અને જે બીજાની લક્ષ્મી જોઈને બળે, તેને હલકો પાડવા મથે તે ઉત્કટ ક્રોધાદિગ્રસ્ત આત્મા સદા દુ:ખ-સંતાપમાં રહે છે. (૬૯)

विग्गहविवायरुइणो,
कुलगणसंघेण बाहिरकयस्स ।
नत्थि किर देवलोए वि,
देवसमिईसु अवगासो ॥७०॥

અર્થ : લડાઈ-ઝઘડાની રુચિવાળો હોય, તેથી સર્વ સાધુઓએ અને ચતુર્વિધ શ્રીસંઘે પણ અવંદનીય તરીકે તજી દીધો હોય (બહાર કર્યો હોય, તેને દેવલોકમાં દેવોની સભામાં પણ સ્થાન નથી મળતું.) તાત્પર્ય પરલોકમાં કોઈ સારું સ્થાન નથી મળતું. (૭૦)

जइ ता जणसंववहार-
वज्जियमकज्जमायरइ अन्नो ।
जो तं पुणो विकत्थइ,
परस्स वसणेण सो दुहिओ ॥७१॥

અર્થ : જે કોઈ બીજો લોક-વ્યવહારથી વિરુદ્ધ (જેવાં કે નિંદા, ચોરી, વ્યભિચાર આદિ) અકાર્યને કરે છે, (તે તો સ્વયં પોતાના જ પાપોથી રાજદંડ, ફાંસી વગેરે દુઃખોથી દુખિત થાય છે,) પણ જે પુનઃ બીજો તેની લોક સમક્ષ નિંદા કરે છે, તે નાહક બીજાના દુઃખે દુઃખી થાય છે. (માટે પાપીનો પણ અવર્ણવાદ કરવો નહિ.) (૭૧)

सुट्ठु वि उज्जव (म)माणं,
पंचेव करिंति रित्तंय समणं ।
अप्पथुई परनिंदा,
जिब्भोवत्था कसाया य ॥७२॥

અર્થ : કારણ કે તપ સંયમમાં સારી રીતે ઉદ્યમ કરનારને પણ ૧. આત્માશ્લાઘા, ૨. પરનિન્દા, ૩. જિહ્વા ૪. સ્પર્શનેઈન્દ્રિયની પરવશતા તથા ૫. કષાયો એ પાંચ (બીજા દુષ્કૃત્યો વિના પણ) સાધુને ગુણરાહત કરે છે. (૭૨)

परपरिवायमईओ, दूसई वयणेहिं जेहिं परं ।
ते ते पावइ दोसे, परपरिवाई इय अपिच्छो ॥७३॥

અર્થ : બીજાની નિંદા કરવાની વૃત્તિવાળો, જે જે દોષવચનોથી બીજાની હલકાઈ કરે છે, તે તે દોષ તેનામાં પ્રગટે છે. એટલા માટે પરનિંદકનું મુખ પણ જોવા લાયક નથી. (૭૩)

थद्धा च्छिद्दप्पेही, अवण्णवाई सयंमई चवला ।

वंका कोहणसीला, सीसा उव्वेअगा गुरुणो ॥७४॥

અર્થ : ગુરુની સામે પણ ગર્વથી અક્કડ, ગુરુનાં પણ છિદ્ર જોવા ટેવાયેલા, ગુરુની પણ નિંદા કરનારા, આપમતિએ વર્તનારા, અસ્થિર ચિત્તવાળા (દા.ત. અપર અપર શાસ્ત્રોનો અંશ લઈ ચાલનારા, ગાત્રોને આમતેમ ફેરવનારા), વક્ર, ક્રોધી સ્વભાવવાળા એવા શિષ્યો ગુરુને ઉદ્વેગ કરાવનારા છે. (૭૪)

जस्स गुरुम्मि न भत्ती,
न य बहुमाणो न गउरवं नभयं ।
न वि लज्जा न वि नेहो,
गुरुकुलवासेण किं तस्स ? ॥७५॥

અર્થ : જેનામાં ગુરુ પ્રત્યે ભક્તિ નથી, બહુમાન નથી, (સ્વસમાન દેખી) પૂજ્ય ભાવ નથી, અકાર્ય કરવામાં ગુરુનો ભય નથી, લજ્જા-દાક્ષિણ્ય નથી, તેને ગુરુકુલવાસથી શું ? (એવાને ગુરુકુલવાસનું ફળ મળતું નથી.) ૭૫)

रूसइ चोइज्जंतो,
वहई य हियएण अणुसयं भणिओ ।
न य कम्हि करणिज्जे,
गुरुस्स आलो न सो सीसो ॥७६॥

અર્થ : જે ભૂલ સુધારણાની હિતશિક્ષા આપનાર ગુરુ પર રોષ કરે, સારણા-વારણાનું કહેવાતાં હૃદયમાં ક્રોધથી ગાંઠ વાળી રાખે (અવસરે એ ક્રોધનું કાર્ય દેખાડે. સારણા-વારણા કરવા છતાં) કોઈ પણ કર્તવ્યમાં લાગે નહિ, તે ગુરુનો શિષ્ય નહિ પણ આળરૂપ છે. (દુશ્મન છે.) (૭૬)

उव्विलणसूअणपरिभवेहिं अइभणियदुट्ठभणिएहिं ।
सत्ताहिया सुविहिया, न चेव भिंदंति मुहरागं ॥७७॥

અર્થ : ક્રોધાદિ નિગ્રહ કરવાના સત્ત્વની વિશેષતાવાળા સુવિહિત મુનિઓ, કોઈ પોતાના વચનની અવગણના કરે, પોતાની ચાડી કરે, કે પરાભવ.અપમાન કરે તથા કોઈ આડું અવળું બોલે કે કર્કશ-કઠોર વચનો કહે તો પણ મોં બગાડતા નથી. (કેમકે એવાની એ કરુણાદિ વિચારે છે.) (૭૭)

माणंसिणोवि अवमाण-वंचणा ते परस्स न करंति।
सुहदुक्खुग्गिरणत्थं, साहू उयहिव्व गंभीरा ॥७८॥

અર્થ : (ઈંદ્રાદિને પૂજ્ય) માનવંતા એવા પણ સાધુઓ બીજા (દુષ્ટ કરનાર)ના પણ અપમાન કે ઠગાઈ કરતા નથી; કેમકે એ શાતા-અશાતાની વિટંબણા ફગાવી દેવા માટે (કર્મ નિર્જરાની અંતર્ગત શાતા૦અશાતાના હેતભૂત પુણ્ય-પાપના પણ ક્ષયની પ્રવૃત્તિવાળા હોય છે); તેમજ સમુદ્રવત્ ગંભીર (એમનો ઉમદા આંતરભાવ બીજા ન પામી શકે એવા ગંભીર હોય છે. અથવા પોતાના સુખ દુઃખ બીજાને કહેવા માટે તૈયાર નહિ એવા ગંભીર હોય છે. જેમ સમુદ્ર પોતાના રત્નો બહાર ફેંકવા તૈયાર નહિ.) (૭૮)

मउआ निहुअसहावा,
हासदवविवज्जिया विगहमुक्का ।
असमंजसमइबहुअं,
न भणंति अपुच्छिया साहू ॥७९॥

અર્થ : મુનિઓ મૃદુ-નમ્ર (નિરભિમાની), 'નિભૃત' એટલે નિર્વ્યાપાર યાને પ્રવૃત્તિની ધાંધલ વિનાના (સંયમ પ્રવૃત્તિ છતાં ઉપશાંત હોવાથી નિભૃત; જેમ સૂર્ય), હાસ્ય મશ્કરીથી રહિત, દેશકથા વગેરે વિકથાઓથી રહિત, (કેમકે એ અત્યંત અનુચિત છે); લેશ પણ અસંગત વચન નહિ બોલનારા; તેમજ પૂછ્યા વિના યોગ્ય પણ અતિ બહુ બોલતા નથી. (૭૯)

महुरं निउणं थोवं, कज्जावडियं अगव्वियमतुच्छं ।
पुव्विं मइसंकलियं, भणंति जं धम्मसंजुत्तं ॥८०॥

અર્થ : (સાધુ બોલે તે પણ) 'મધુર' (શ્રોતાને આલ્હાદક), 'નિપુણ'=સૂક્ષ્મ અર્થવાળું, થોડું (પરિમિત) કાર્યપ્રાપ્ત પ્રયોજન પૂરતું જ, ગર્વ વિનાનું=સ્વશ્લાઘાથી રહિત અને અતુચ્છ અર્થગંભીર,

('અલ્યા !'...વગેરે તુચ્છ બોલ રહિત) અને બોલવા પૂર્વે પુખ્ત વિચાર કરીને જે ધર્મ-સંયુક્ત નિરવદ્ય હોય તેવું જ બોલે. (આવાઓ વિવેકભર્યા હોઈ શીઘ્ર મોક્ષ સાધે છે.) (૮૦)

सट्ठिं वाससहस्सा,
तिसत्तखुत्तोदयेण धोएण ।
अणुचिण्णं तामलिणा,
अन्नाणतवु त्ति अप्पफलो ॥८१।

અર્થ : ઘર છોડીને તામલી તાપસે એકવીસ વાર પાણીથી ધોએલા આહારથી પારણું કરીને સાઠ હજાર વર્ષ છટ્ઠ ઉપર છટ્ઠનો તપ કરવા છતાં એ અજ્ઞાન તપ હોવાથી (મોક્ષ કે સુદેવત્વદાયી ન હોવાથી) અલ્પ જ ફળવાળો છે. (એ દેવ થયો એનું કારણ એના અલ્પ કષાય અને જલ-સ્થલ-ગગનચારી પ્રાણીઓ પર પોતાની ભિક્ષામાંથી ત્રણ ભાગ દેવાની અનુકંપા હતી. નહિતર એ અસતી-પોષણથી બીજો અનર્થ ઊભો થાત) (૮૧)

छज्जीवकायवहगा,
हिंसगसत्थाइं जवइसंति पुणो ।
सुबहुं पि तवकिलेसो,
बालतवस्सीण अप्पफलो ॥८२॥

અર્થ : અજ્ઞાની જેઓ છકાય જીવની હિંસામાં પ્રવર્તે છે, અને હિંસા પોષે તેવા અર્થવાળા વેદાદિ શાસ્ત્રોનો ઉપદેશ કરે છે, તેવા બાળ અજ્ઞાન તપસ્વીઓનાં ઘણાં પણ તપનું કષ્ટ અલ્પફળ આપે છે, અથવા अप्पफलो=अपि अफलो ઇષ્ટ નહિ કિંતુ સંસારરૂપી અનિષ્ટ ફળદાયી હોઈ નિષ્ફળ છે. (૮૨)

परियच्छंति अ सव्वं,
जहट्ठियं अवितहं असंदिद्धं ।
तो जिणवयणविहिन्नू,
सहंति बहुस्स बहुआइं ॥८३॥

અર્થ : (સર્વજ્ઞના ઉપદેશથી જીવાજીવાદિ) સર્વ તત્ત્વોને યથાર્થ સ્વરૂપમાં જાણે છે, નિઃશંકપણે સદહે છે, તેથી જ તે શ્રી જિનવચનના વિધિના જાણ (યાને સર્વજ્ઞઆગમના

વિચારવાળા મુનિવરો) ઘણાઓના ઘણા ઉપસર્ગોને (દુર્વચનોને) સમ્યગ્ રીતે સહન કરે છે. (કેમકે 'આ મારાં જ અશુભ કર્મનું ફળ છે, આમનો દોષ નથી' એવી ભાવના કરે છે.) (૮૩)

जो जस्स वट्टए हियए, सो तं ठावेइ सुंदरसहावं ।
वग्घी छावं जणणी, भद्दं सोमं च मन्नइ ॥८४॥

અર્થ : (તેમાં કારણ એ છે કે મોહથી કે બીજા કારણથી) જે જેના હૈયે વર્તે છે તે (ખરાબ હોય તો પણ) તેને પોતે સુંદર સ્વભાવવાળો માને છે. વાઘણ માતા પોતાના બચ્ચાને પણ ભદ્ર અને શાંત સ્વભાવવાળું માને છે. (તેમ મંદબુદ્ધિવાળા આવા અજ્ઞાન તપસ્વીને જે સારા માને છે, તે અવિવેકવશ છે. માટે જ વિવેકની આવશ્યકતા છે.) (૮૪)

मणिकणारयणधणपूरियंमि
भवणंमि सालिभद्दोवि ।
अन्नो किर मज्झ विसा
मिओ त्तिजाओ विगयकामो ॥८५॥

અર્થ : વિવેકથી જ મણિ, સુવર્ણ, રત્ન અને ધન વગેરેથી ભરેલા ઘરમાં પણ શાલિભદ્રજી 'મારે માથે પણ બીજો સ્વામી ? એ વિચારે વિષયોની અભિલાષાથી રહિત થયા. (૮૫)

न करंति जे तवं संजमं च,
ते तुल्लपाणिपायाणं ।
पुरिसा समपुरिसाणं,
अवस्स पेसत्तणमुविंति ॥८६॥

सुंदरसुकुमालसुहोइएण,
विविहेहिं तवविसेसेहिं ।
तह सोसविओ अप्पा,
जह नवि नाओ सभवणेऽवि ॥८७॥

અર્થ : (એમણે વિચાર્યું કે-વિષયમગ્ન અને મોહરાજાના ગુલામ એવા મારે માથે સ્વામી હોય એ ઠીક જ છે; કેમકે) જેઓ બાર પ્રકારે તપને અને છ કાયના રક્ષા વગેરે સંયમને આચરતા નથી તેઓ હાથે પગે સમાન અને તુલ્ય-શક્તિ પુરુષાર્થવાળા મનુષ્યોના પણ અવશ્ય

દાસ બને છે. (ત્યારે સંયમી આ દાસપણાથી મુક્ત આત્મસ્વાતંત્ર્ય ભોગવે છે, એમ વિચારી) શાલિભદ્રજીએ રૂપાળી કોમળ અને સુખ ભોગને ઉચિત એવી પણ પોતાની કાયાને વિવિધ વિશિષ્ટ તપથી એવી સુકાવી દીધી કે જેથી એ પોતાના ઘર આંગણે પણ ન ઓળખાયા ! (૮૬) (૮૭)

दुक्करमुद्धोसकरं, अवंतिसुकुमालमहरिसीचरियं ।
अप्पावि नाम तह तज्जइत्ति अच्छेरयं एयं ॥८८॥

અર્થ : (અરે ! એથી પણ આગળ વધીને) અવંતિસુકુમાળ મહર્ષિનું ચરિત્ર દુઃખે આચરી શકાય એવું અને રોમાંચ ખડાં કરે તેવું છે કે જેમણે (પોતાના અનશન, કાયોત્સર્ગધર્મ પાર પાડવા) પોતાના શરીરનો સર્વથા ત્યાગ કર્યો ! આ એક અચ્છેરું છે. (૮૮)

उच्छूढसरीरधरा, अन्नो जीवो सरीरमन्नं ति ।
धम्मस्स कारणे सुविहिया, सरीरं पि छड्डुंति ॥८९॥

અર્થ : શરીરઘરની પરવા મૂકી દેનારા સુવિહિત શોભન આચારવાળા મુનિઓ 'જીવ જુદો છે, શરીર તેનાથી જુદું

છે,' એ ભાવનાથી ભાવિત થઈ ધર્મનિમિત્તે શરીરને પણ છોડે છે. (અર્થાત્ પ્રાણાંતે પણ ધર્મની રક્ષા કરે છે.) (૮૯)

एगदिवसं पि जीवो,
पव्वज्जमुवागओ अनन्नमणो ।
जइवि न पावइ मुक्खं,
अवस्स वेमाणिओ होइ ॥९०॥

અર્થ : (એ પ્રમાણે ધર્મના આદરવાળો) જીવ એક દિવસ પણ સંયમને પામીને સંયમમાં અનન્ય યાને નિશ્ચલ મનવાળો બને તો મોક્ષ પામે છે. કિન્તુ જો તથાવિધ સંઘયણકાળાદિ સામગ્રીના અભાવે) મોક્ષ ન પામે તો પણ એ વૈમાનિક દેવ થાય છે. (ચારિત્રથી સમર્થિત સમ્યક્ત્વ થોડા પણ કાળનું છતાં વિશિષ્ટ ફળનું કારણ બને છે.) (૯૦)

सीसावेढेण सिरम्मि,
वेढिए निग्गयाणि अच्छीणि ।
मेयज्जस्स भगवओ,
न य सो मणसा वि परिकुविओ ॥९१॥

અર્થ : (ક્રૌંચે ગળેલા સોનાના યવની વાત મેતાર્ય મુનિએ ક્રૌંચની કરુણાથી સોનીને ન કરી તો) ભગવાન આર્ય મેતાર્યનું મસ્તક (સોનારે) વાધરથી વાંટ્યું તો એમના નેત્રો નીકળી પડ્યા છતાં પણ તેઓ વાણી-કાયાથી તો શું કિન્તુ મનથી પણ (સોની ઉપર) ન કોપ્યા. (મુનિ ધર્મ માટે શરીર નષ્ટ થવા દે, પરંતુ શરીરનાશક પરગુસ્સો ન કરે.) (૯૧)

जो चंदणेण बाहुं,
आलिंपइ वासिणा वि तच्छेइ ।
संथुणइ जो अनिंदइ,
महरिसिणो तत्थ समभावा ॥९२॥

અર્થ : (શારીરિક શાતા-અશાતારૂપે) કોઈ હાથને ચંદનનું વિલેપન કરે કે કોઈ વાંસલાથી તેને છોલે; (માનસિક શાતા-અશાતારૂપે) કોઈ સ્તુતિ કરે કે કોઈ નિન્દા કરે; કિન્તુ ઉત્તમ મુનિઓ બન્ને પ્રત્યે સમભાવ રાખે છે. (ન તોષ, ન રોષ.) (૯૨)

सिंहगिरिसुसीसाणं
भद्दं गुरुवयणसद्दहंताणं ।
वयरो किर दाही वायणत्ति
न विकोविअं वयणं ॥९३॥

અર્થ : (આવી સાધુતા ગુરુના ઉપદેશથી પ્રગટે છે; માટે ગુરુવચનને વિકલ્પ કર્યા વિના ઝીલનારા મુનિઓને ધન્ય છે !) ગુરુવચનમાં શ્રદ્ધાવાળા તે આર્ય સિંહગિરિના ઉત્તમ શિષ્યોનું કલ્યાણ થાઓ કે 'તમને વાચના બાળ વજ્ર આપશે' એમ કહેવા છતાં જેઓનું મોંજરા પણ બગડ્યું નહિ ! (૯૩)

मिण गोणसंगुलीहिं,
गणेहि वा दंतचक्कलाइं से ।
इच्छंति भाणिऊणं,
कज्जं तु त एव जाणंति ॥९४॥

અર્થ : (વિનીત શિષ્યનું એ કર્તવ્ય છે કે) ગુરુ કદાચ એમ કહે કે 'આંગળીઓથી સાપને માપ' યા 'સાપના દાંત ગણ' તો પણ 'ઇચ્છં' કહી સ્વીકારી લઈને તે કાર્યને

તુર્ત કરે. (કેમ ? તો કે) એનું પ્રયોજન આજ્ઞા કરનારા ગુરુ જ સારી રીતે સમજે છે. (૯૪)

कारणविऊ कयाई, सेयं कायं वयंति आयरिया ।
तं तह सद्दहिअव्वं, भविअव्वं कारणेण तहिं ॥९५॥

અર્થ : ક્યારેક પ્રયોજન સમજનાર આચાર્ય (ગુરુ) કાગડાને ધોળો કહે, તો પણ તે વચનને એ રીતે સદ્દહવું (માનવું) જોઈએ, (એમ સમજીને કે) આમ કહેવામાં કારણ હશે એમ ગુરુ વચનમાં વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ. (૯૫)

जो गिण्हइ गुरुवयणं,
भण्णंतं भावओ विसुद्धमणो ।
ओसहमिव पिज्जंतं,
तं तस्स सुहावहं होइ ॥९६॥

અર્થ : જે શિષ્ય ગુરુના મુખથી નીકળતું વચન ભાવપૂર્વક નિર્મળ-નિર્વિકલ્પ મનથી સ્વીકારી લે છે, તેને તે ગુરુ-આજ્ઞા 'જેમ પીધેલાં ઔષધ રોગનો નાશ કરે' તેમ કર્મ રોગનાં નાશક બની સુખકારક થાય છે. (૯૬)

अणुवत्तगा विणीया,
बहुक्खमा निच्चभत्तिमंता य ।
गुरुकुलवासी अमुई,
धन्ना सीसा इह सुसीला ॥९७॥

અર્થ : ગુરુની ઇચ્છાને અનુકૂળ વર્તનારા, વિનયભાવ વાળા રોષ નહિ કરનારા, બહુ ક્ષમાવાળા, ગુરુની ભક્તિ કરવામાં હંમેશા લાગ્યા રહેનારા, સ્વગુરુના ગચ્છને સેવનારા અને શ્રુતની ઉપસંપદા માટે બીજા આચાર્ય પાસે ગયા હોય તો ભણવાનું પૂર્ણ થવા છતાં એમને ઝટ નહિ છોડનારા, એવા પુણ્યવંત શિષ્યો હોય છે, એટલે જ એ સુશીલ હોય છે. (૯૭)

जीवंतस्स इह जसो,
कित्ती य मयस्स परभवे धम्मो ।
सगुणस्स य निग्गुणस्स य,
अयसो अकित्ती हम्मो य ॥९८॥

અર્થ : (શિષ્યમાં આવા ગુણોનો પ્રભાવ એ છે કે) એ જીવે ત્યાં સુધી લોકમાં એના ગુણવાન તરીકેનો યશ ગવાય છે, મરણ પછી અહીં કીર્તિ અખંડ રહે છે અને

પરભવમાં (વળી ભાવી સુદેવત્વાદિમાં હેતુભૂત) ઉત્તમ ધર્મ મળે છે. સદ્‌ગુણીને આ બધું મળે છે. ત્યારે (ગુરુ-અનુવર્તનાદિ) ગુણોથી હીનને (અહીં) અપયશ, અપકીર્તિ અને (પરભવમાં કુગતિ-કારણભૂત) અધર્મ મળે છે. (૯૮)

वुड्ढावासे वि ठियं,
अहव गिलाणं गुरुं परिभवंति ।
दत्तु व्व धम्मवीमंसएण,
दुस्सिक्खियं तं पि ॥९९॥

અર્થ : દત્તામુનિની જેમ મંદબુદ્ધિમુનિ ધર્મ ના કુવિકલ્પથી (અર્થાત્ 'હું ધર્મમાં દોષ નથી લગાડતો, ગુરુ લગાડે છે,' એવા કુવિચારથી) જં ઘાબળ ક્ષીણ થવાને લીધે વૃદ્ધાવાસસ્થિરવાસમાં રહેલા કે ગ્લાન (માંદા) પડેલા ગુરુનાં છિદ્ર શોધી એમનો પરાભવ-તિરસ્કાર કરે છે (તે માત્ર ઉદ્ધતાઈથી જ નહિ, કિન્તુ તે પોતાને વ્યવસ્થિત હોવાનું માનતો હોય તો પણ), તેનો તે અભ્યાસ દુષ્ટ છે. (કેમકે દુર્ગતિનું કારણ છે.) (૯૯)

आयरिय-भत्तिरागो,

कस्स सुनक्खत्तमहरिसीसरिसो ? ।

अवि जीविय ववसियं,

न चेव गुरुपरिभवो सहिओ ॥१००॥

અર્થ : (પોતે તો ગુરુનો પરાભવ ન જ કરે, પરંતુ બીજા તરફથી કરાતા પરાભવને પણ સહન ન કરનારા) આર્ય સુનક્ષત્ર મહર્ષિના જેવો ગુરુ પ્રત્યેનો ભક્તિરાગ બીજા કોનો શોધવો કે જે રાગમાં પોતાના જીવનને પણ ખલાસ થવા દીધું ! પણ ગુરુના તિરસ્કારને સહન ન કર્યો. (ગોશાલાએ ભગવંતને કહેલા અપશબ્દો એમણે ન સાંખ્યા.) (૧૦૦)

पुण्णेहिं चोइया पुरक्खडेहिं,

सिरिमायणं भविअसत्ता ।

गुरुमागमेसिभद्दा,

देवयमिव पज्जुवासंति ॥१०१॥

અર્થ : જે ગુરુની દેવાધિદેવની જેમ ઉપાસના કરે છે તે ભવ્ય જીવો ખરેખર પૂર્વકૃત પુણ્યાનુબંધી પુણ્યથી પ્રેરાયા કરે છે અને (તેથી) જ્ઞાનાદિ સંપત્તિનું ભાજન

બની ભવિષ્યમાં (સ્વર્ગ-મોક્ષના) કલ્યાણના ભાગી બને છે. (૧૦૧)

बहु-सुक्खसयसहस्साण-
दायगा मोअगा दुहसयाणं ।
आयरिआ फुडमेअं,
केसिपएसी व ते हे ऊ ॥१०२॥

અર્થ : ધર્મગુરુ શિષ્યને બહુવિધ લાખો સુખોના આપનારા અને સેંકડો દુ:ખોથી બચાવનારા હોય છે, એ કેશી ગણધર અને પ્રદેશી રાજાના દૃષ્ટાંતથી સ્પષ્ટ છે. તે હેતુથી (હે શિષ્ય! તું ગુરુની ઉપાસના કર.) (૧૦૨)

नरयगइगमणपडिहत्थए
कए तह पएसिणा रण्णा ।
अमरविमाणं पत्तं,
तं आयरियप्पभावेणं ॥१०३॥

અર્થ : જે રીતે નરકગતિ-ગમનમાં 'પડિહત્થ' = કુશળ કર્મ બંધાયેલાં છતાં પ્રદેશી રાજા વડે દેવ-વિમાન પ્રાપ્ત કરાયું તે ધર્માચાર્યના મહિમાથી જ બન્યું. (૧૦૩)

धम्ममएहिं अइसुंदरेहिं, कारणगुणोवणीएहिं ।
पल्हायंतो व्व मणं, सीसं चोएइ आयरिओ ॥१०४॥

અર્થ : ધર્માચાર્ય (કેવા કરુણા ને વાત્સલ્ય ભર્યા હોય છે કે એ) શિષ્યને પ્રેરણા-પ્રોત્સાહન આપે છે તે ધર્મમય (નિરવધ) અને અતિ સુંદર (અર્થાત્ વચન-દોષ રહિત) વચનોથી; ને તે પણ પ્રયોજન તથા જ્ઞાનપાત્રતાદિ ગુણો સહિત રજૂઆતવાળા વચનોથી; અને તેમ કરીને શિષ્યના મનને આલ્હાદ ઉત્પન્ન કરનારા હોય છે (મનઃ પ્રલ્હાદ. સત્ય વચનોથી જ કરાય. અસત્ય પ્રાણાન્તે પણ ન બોલાય.) (૧૦૪)

जीअ काऊण पणं,
तुरुमिणिदत्तस्स कालिअज्जेण।
अवि अ सरीरं चत्तं,
न य भणिअमहम्मसंजुत्तं ॥१०५॥

અર્થ : (જેમકે) તુરુમિણી નગરીમાં મંત્રીપણામાંથી રાજા થયેલ દત્તબ્રાહ્મણની આગળ શ્રી કાલિકાચાર્યે જીવનને હોડમાં મૂકીને શરીરની પણ મમતા મૂકી દીધી ! કિન્તુ

અધર્મયુક્ત વચન ન બોલ્યા. (૧૦૫)

फुडपागडमकहंतो,
जह-ट्ठियं बोहिलाभमुवहणइ ।
जह भगवओ विसालो,
जरमरणमहो अही आसि ॥१०६॥

અર્થ : સ્પષ્ટ અને પ્રગટ (અગુઢાર્થક) તથા યથાવસ્થિતપણે ધર્મને ન કહેનાર (પરલોક માટે) બોધિલાભને હણે છે જેમ ભગવાનને (મરીચિના ભવમાં 'કવિલા ! ઈહયંપિ ઈત્થંપિ' એવું ગડબડીયું બોલવાને લીધે) જન્મ-જરા-મૃત્યુનો મોટો સાગર નિર્માણ થયો. (૧૦૬)

कारुण्णरुण्णसिंगार-
भावभयजीवियंतकरणेहिं ।
साहू अवि अमरंति,
न य निअनियमं विराहिंति ॥१०७॥

અર્થ : સાધુને (નિયમમાંથી ચલિત કરવા, સામેથી) કરુણભાવ આવે, (સ્વજનાદિના) રૂદન-વિલાપ આવે, (સ્ત્રીઓના) કામોત્તેજક શ્રૃંગાર હાવભાવ આવે,

(રાજાદિથી) ભય-ત્રાસ યા પ્રાણ-નાશક કારણ આવે, તો પણ સાધુ (જરૂર પડ્યે) મોત સ્વીકારે છે કિન્તુ નિયમ વિરાધતા નથી. (૧૦૭)

अप्पहियमायरंतो,
अणुमोअंतो य सुग्गइं लहइ ।
रहकारदाणअणुमोअगो,
मिगो जह य बलदेवो ॥१०८॥

અર્થ : (તપ સંયમાદિ૦ આત્મહિત આચરનાર અને એને (દાનમાનાદિથી) અનુમોદનાર સદ્ગતિ પામે છે. જેમ, રથકારના દાનના અનુમોદક હરણિયો અને બળદેવ (૫ મા સ્વર્ગે ગયા.) (૧૦૮)

जं तं कयं पुरा पूरणेण, अइदुक्करं चिरं कालं ।
जइ तं दयावरो इह, करिंतु तो सफलयं हुंतं ॥१०९॥

અર્થ : પૂર્વે પૂરણતાપસે જે અતિ દુષ્કર તપ દીર્ઘકાળ કર્યો, તે તપ જો દયાતત્પર બની (સર્વજ્ઞ-શાસનમાં રહીને) કર્યો હોત તો તે સફળ થાત. (મોક્ષ-સાધક થાત.) (૧૦૯)

कारणनीयावासी,
सुट्ठुयरं उज्जमेण जइयव्वं ।
जह ते संगमथेरा,
सपाडिहेरा तया आसि ॥११०॥

અર્થ : સર્વજ્ઞ-શાસનમાં અપવાદ પદે ઉદ્યત વિહારી રહીને જુદું વર્તે તો ય તે આરાધક છે. દા.ત. ક્ષીણ જંઘાબળ આદિ કારણે મુનિને એક જ સ્થાને સ્થિરવાસ કરવો પડે તો સંયમમાં ઉત્કટ ઉદ્યમથી પ્રયત્ન રાખવો; જેમ તે સ્થવિર સંગમસૂરિ સ્થિરવાસમાં એવી ઉત્કટ ઉદ્યત યતના રાખતા ત્યારે એમને દેવકૃત અતિશયોની સંપત્તિ હતી. (એથી વિપરીત)(૧૧૦)

एगंतनियवासी, घरसरणाईसु जह ममत्तं पि ।
कह न पडिहंति कलिकलुस-रोसदोसाण आवाए १११

અર્થ : નિષ્કારણ સદા સ્થિરવાસ કરનારા એમાં વળી ઘર-છાપરું (સ્વજન) આદિની સાર સંભાળની ય મમતામાં પડનારા, એ કલહ-હિંસાદિ પાપ, તથા ક્રોધ (માનાદિ)ના દોષોના સંમિલનમાં કેમ નહિ પડે ? (કારણ) (૧૧૧)

अविकत्तिऊण जीवे,
कत्तो घरसरणगुत्तिसंठप्पं ? ।
अवि कत्तिआ अतं तह,
पडिया अस्संजयाण पहे ॥११२॥

અર્થ : જીવોના છેદનાદિ કર્યા વિના ઘર-છાપરુંવાડ-દિવાલ વગેરે સમારવાનું ક્યાંથી બની શકે ? (ન જ બને) અને એમ છેદનાદિ કરી-કરાવીને તો સાધુ અસંયમીગૃહસ્થોના માર્ગે જ પડ્યા ! (૧૧૨)

थोवोऽवि गिहिपसंगो,
जइणो सुद्धस्स पंकमावहइ ।
जह सो वारत्तरिसी,
हसिओ पज्जोयनरवइणा ॥११३॥

અર્થ : (માત્ર ગૃહકર્મ જ નહિ) ગૃહસ્થોનો થોડો સંબંધ પણ પવિત્ર સાધુને ય મલિનતા લગાડનારો બને છે. જેમકે તે વારત્રઋષિની પ્રદ્યોતરાજા વડે હાંસી કરાઈ. (અલ્પ પણ ગૃહસ્થ-પરિચય દોષકારી છે. વિશેષમાં સ્ત્રી સંબંધનું તો પૂછવું જ શું ?) (૧૧૩)

सब्भावो वीसंभो,

नेहो रइवइयरो य जुवइजणे ।

सयणघर-संपसारो,

तवसीलवयाइं फेडिज्जा ॥११४॥

અર્થ : નારીજનની સાધુ વસતિમાં અકાળે હાજરી, એના પર વિશ્વાસ, સ્નેહરાગ, કામરાગકારી વાતચીત (ઈસારા-ગાત્ર-હાવભાવાદિ દર્શન) તથા એની સાથે સ્વજન સંબંધી-ઘરસંબંધી વિચારણા (એ સાધુના) તપ-શીલ (ઉત્તર ગુણો) તથા મહાવ્રતોનો નાશ કરે છે. (ગાથાના 'તવ' શબ્દનો બીજો અર્થ 'હે ! શિષ્ય તારા તારા.') (૧૧૪)

जोइसनिमित्तअक्खर,

कोउयआएसभूइकम्मेहिं ।

करणाणुमोअणाहि अ,

साहुस्स तवक्खओ होइ ॥११५॥

અર્થ : (સાધુનો જ્યાં વિષય નહિ ત્યાં) જ્યોતિષ યા નિમિત્ત બતાવવું, મૂળાક્ષરો આદિ વિદ્યા શીખવવી, (અમુક કાર્ય માટે) સ્નાનાદિ કૌતુક દર્શાવવા,

ભવિષ્યવાણી કહેવી, રાખ (વાસક્ષેપ દોરા આદિ) મંત્રી આપવા, (મંત્રાદિ) પ્રયોગ કરવા. એ સાધુ સ્વયં કરે, કરાવે કે અનુમોદે તો તેથી એના બાહ્ય આભ્યંતર તપનો નાશ થાય છે. (૧૧૫)

जह जह कीरइ संगो,
तह तह पसरो खणे खणे होइ ।
थेवो वि होइ बहुओ,
न य लहइ धिइं निरुंभंतो ॥११६॥

અર્થ : જેમ જેમ (દોષ યા અસત્ ક્રિયાનો) સંગ કરાય તેમ તેમ આગળ-આગળના સમયે એનો પસારો વધે છે. (અતિ પ્રવૃત્તિ થાય છે. થોડામાં શો વાંધો ? તો કે) થોડો પણ દોષ-પ્રમાદ વધીને બહુ થાય છે. (કેમકે અનાદિનો એનો અભ્યાસ છે.) પછીથી એ રોકી શકાતો નથી ને (ગુર્વાદિથી) રોકવા જતાં સમાધિ-સ્વાસ્થતા ગુમાવે છે. (૧૧૬)

जो चयइ उत्तरगुणे,
मूलगुणे वि अचिरेण सो चयइ ।
जह जह कुणइ पमायं,
पेल्लिज्जइ तह कसाएहिं ॥११७॥

અર્થ : (થોડો દોષ બહુ કેમ થાય ? તો કે) જે થોડા અર્થાત્ નિર્દોષ ગોચરી વગેરે ઉત્તર ગુણ જતા કરે છે તે થોડા વખતમાં અહિં સાદિ મૂળ ગુણ પણ જતા કરે છે. કેમકે જેમ ગુણોમાં પ્રમાદ-શિથિલતા થાય, તેમ તેમ (અવકાશ મળવાથી) કષાયો પ્રજ્વલિત થાય છે. નાના પણ દોષનો રાગ ત્રીજા કષાયની ચોકડીનો રાગ બનવાથી મૂળ ચારિત્રની જ હાનિ થાય. (એથી ઉલ્ટું) (૧૧૭)

जो निच्छएण गिण्हइ,
देहच्चाए वि न य धिइं मुयइ ।
सो साहेइ सकज्जं,
जह चंडवडिंसओ राया ॥११८॥

અર્થ : જે દૃઢ નિશ્ચયથી (અમુક સદ્ વ્રત અનુષ્ઠાનને) સ્વીકારે છે અને પ્રાણાંતે પણ એમાં સ્થિરતાને નથી છોડતા, તે પોતાના પ્રયોજનને સિદ્ધ કરે છે. જેમ રાજા ચંદ્રાવતંસક (૧૧૮)

सीउण्हखुप्पिवासं,
दुस्सिज्जपरीसहं किलेसं च ।
जो सहइ तस्स धम्मो,
जो धिइमं सो तवं चरइ ॥११९॥

અર્થ : વળી શીત-ઉષ્ણ-સુધા-પિપાસા તથા ઊંચી-નીચી શયનભૂમિ, વિવિધ પરીસહ-પીડા તેમજ (દેવતાઈ આદિ ઉપસર્ગ)કષ્ટ જે સમતાથી સહન કરે છે એને જ ધર્મ હોય (તે જ ધર્મી ગણાય) છે. કેમકે જે નિષ્પ્રકંપ ચિત્તથી ધૈર્યવાન હોય છે તેને જ પરિસહ-સહનની તપસ્યાનું આચરણ હોય છે. (પરીસહની અસહિષ્ણુતામાં આર્ત્તધ્યાનના લીધે ધર્મભંગ) (૧૧૯)

धम्ममिणं जाणंता,
गिहिणो वि दढव्वया किमुअ साहू ? ।
कमलामेलाहरणे,
सागरचंदेण इत्थुवमा ॥१२०॥

અર્થ : (આ ધૃતિ જિનશાસન-તત્ત્વજ્ઞોને અવશ્ય હોય એટલે જ) સર્વજ્ઞ પ્રણીત ધર્મને જાણનારા ગૃહસ્થો પણ વ્રત-પાલનમાં દઢ હોય છે; તો સાધુનું તો પૂછવું જ શું ?

(એમણે તો સુતરાં દઢવ્રતી બનવું જ જોઈએ.) આમાં કમલામેલાનું હરણ કરનાર સાગરચંદ્ર (પોષધ પ્રાતમાવાળા)નું દષ્ટાંત છે. (૧૨૦)

देवेहिं कामदवो,
गिही वि न वि चालिओ तवगुणेहिं ।
मत्तगयंदभुयंगम-
रक्खसघोरट्टहासेहिं ॥१२१॥

અર્થ : કામદેવ શ્રાવક ગૃહસ્થ છતાં પણ કાઉસ્સગ્ગમાં દેવકૃત ઉન્મત હાથી, સર્પ, રાક્ષસના ઘોર અટ્ટહાસો વડે તપ અને ગુણોમાંથી ચલિત ન કરી શકાયો. (સાધુ તો વિશેષ વિવેકવાળા હોઈ નિતરાં અક્ષોભ્ય હોય.) (૧૨૧)

भोगे अभुंजमाणा वि,
केइ मोहा पडंति अहरगइं ।
कुविओ आहारत्थी,
जत्ताइ-जणस्स दमगु व्व ॥१२२॥

અર્થ : (વિના વાંકે ગુસ્સે થનાર અવિવેકી) કેટલાકને શબ્દાદિ-સુખભોગ ન મળવા છતાં અજ્ઞાનતાથી નીચી

ગતિમાં પડે છે, જેમ (વૈભારગિરિ તળેટીએ) ઉજાણીમાં એકચિત્ત લોક પર આહાર માટે ગુસ્સે ભરાયેલ દ્રમક-ભિખારી. (સાતમી નરકે પડ્યો.) (૧૨૨)

भवसयसहस्स-दुलहे,
जाइजरामरणसागरुत्तारे ।
जिणवयणंमि गुणायर !
खणमविमा काहिसि पमायां ॥१२३॥

અર્થ : માટે હે ગુણની ખાણભૂત શિષ્ય ! લાખ્ખો ભવે ય દુર્લભ અને જન્મ-જરા-મૃત્યુમય સંસારસાગરથી પાર ઉતારનાર એવા જિનવચન(ના આદર) વિષે એક ક્ષણવાર પણ પ્રમાદ કરીશ નહીં. (૧૨૩)

जं न लहइ सम्मत्तं,
लद्धूण वि जं न एइ संवेगं ।
विसयसुहेसु य रज्जइ,
सो दोसो रागदोसाणं ॥१२४॥

અર્થ : જીવ જે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત નથી કરતો યા (સમ્યક્ત્વ) પ્રાપ્ત કર્યા પછી પણ સંવેગ યાને મોક્ષની લગન નથી આવતી, પણ શબ્દાદિ વિષય સુખોમાં

આસક્ત ગુલામ બન્યા રહેવાય છે, એ વાંક રાગ ને દ્વેષનો જ છે. (કેમકે રાગદ્વેષ જીવને દુઃખ-કારણમાં સુખનો ભ્રમ કરાવે છે.) (૧૨૪)

तो बहुगुणनासाणं, सम्मत्तचरित्तगुणविणासाणं ।
न हु वसमागंतव्वं, रागद्दोसाण पावाणं ॥१२५॥

અર્થ : તેથી જેનો નાશ બહુ ગુણકારી છે એવા રાગદ્વેષ સમ્યગ્દર્શન-ચારિત્ર-જ્ઞાનાદિગુણોના નાશક હોવાથી એની પરવશતામાં નહિ જવું. (એને વશ નહિ થવું. કારણ કે,-) (૧૨૫)

न वि तं कुणि अमित्तो,
सुट्ठुवि सुविराहिओ समत्थोवि ।
जं दोवि अणिग्गहिया,
करंतिरागो य दोसो य ॥१२६॥

અર્થ : અત્યંત પણ પ્રબલપણે વિફરાવેલ શત્રુ, તે પણ ભારે શક્તિવાળો જે (નુકસાનો) નથી કરતો તે વશમાં નહિ લીધેલ (નિરંકુશ) રાગ અને દ્વેષ કરે છે. (શ્લોકમાં રાગ અને દ્વેષ તુલ્યબલી છે એમ સૂચવે છે.) (૧૨૬)

इह लोए आयासं,
अजसं च करेंति गुणविणासं च ।
पसवंति अ परलोए,
सारीरमणोगए दुक्खे ॥१२७॥

અર્થ : (રાગ-દ્વેષજનિત કયા નુકસાનો ? તો કે,-) આ જનમમાં શરીર-મનના ખોટા શ્રમ, અને અપયશ, તથા ગુણોના વિધ્વંસ કરે છે, અને પરલોકમાં (નરકાદિમાં પાડીને) શારીરિક-માનસિક દુઃખોને પેદા કરે છે. (આવું છે ત્યારે,) (૧૨૭)

धिद्धी अहो अकज्जं,
जं जाणंतोवि रागदोसेहिं ।
फलमउलं कडुअरसं,
तं चेव निसेवए जीवो ॥१२८॥

અર્થ : અત્યંત ધિક્કાર છે જીવને કે (અહીં જુઓ) એ અસત્પ્રવૃત્તિઓમાં રાગ-દ્વેષ કરી કરીને મહા ઉગ્ર કટુ રસવાળા વિપાકને આવવાનું જાણતો હોવા છતાં ખેદની વાત છે કે એ રાગ-દ્વેષભરી અસત્ ચેષ્ટાને જ સેવતો રહે છે. (૧૨૮)

कोदुक्खं पाविज्जा ?,

करस व सुक्खेहिं विम्हओ हुज्जा ? ।

को व न लभिज्ज मुक्खं ?,

रागद्दोसा जइ न हुज्जा ॥१२९॥

અર્થ : જો જીવમાં રાગ-દ્વેષ ન હોત તો (દુઃખનું કારણ જવાથી) કોણ જીવ દુઃખ પામત ? અને કોને (સુખના પ્રતિબંધક રાગ-દ્વેષના અભાવે સુલભ થતા) સુખો પામવાથી વિસ્મય થાત ? (રાગ-દ્વેષાભાવે) કોણ મોક્ષ ન પામત ? (૧૨૯)

माणी गुरुपडिणीओ,

अणत्थभूओ अमग्गचारी अ ।

मोहं किलेसजालं,

सो खाइ जहेव गोसालो ॥१३०॥

અર્થ : ગર્વિષ્ઠ, તથા ગુરુનો દ્રોહી પ્રતિકૂળ વર્તનારો, (દુઃશીલતાથી) અનેક અનર્થ ભરેલો, ને માર્ગ (સૂત્ર) વિરુદ્ધ આચરણવાળો, એ (મોઘ=) નિષ્પ્રયોજન જ (શિરમુંડન તપસ્યાદિ) કષ્ટ સમૂહને વધાવી લે છે; જેમકે ગોશાળો. (કષ્ટ-કલેશથી સાધ્ય કશું ફળ નથી

આવતું.) (૧૩૦)

कलहणकोहणसीलो,
भंडणसीलो विवायसीलो य ।
जीवा निच्चुज्जलिओ,
निरत्थयं संयमं चरइ ॥१३१॥

અર્થ : કજિયા ખોર. ક્રોધિલો, ભાંડણશીલ (દંડાદિથી લડનાર), (કોર્ટ આદિથી) ઝઘડાખોર, આવો જીવ સદા ઉકળતો ને ક્રોધાન્ધ બન્યો રહી સંયમને નિરર્થક આચરે છે. એને સંયમનું સાધ્ય સિદ્ધ થતું નથી. (૧૩૧)

जह वणदवो वणं,
दवदवस्स जलिओ खणेण निद्दहइ ।
एवं कसायपरिणओ,
जीवो तवसंजमं दहइ ॥१३२॥

અર્થ : જેમ વનમાં ઝટપટ સળગેલો દાવાનળ ક્ષણમાં વનને બાળી નાખે છે એમ ક્રોધાદિ કષાય-પરિણામવાળો આત્મા તપ-પ્રધાન સંયમને બાળી નાખે છે. (૧૩૨)

परिणामवसेण पुणो,
अहिओ ऊणयरओ व हुज्ज खओ ।
तह वि ववहारमित्तेण,
भण्णइ इमं जहाथूलं ॥१३३॥

અર્થ : (શું ક્રોધેથી તપ-સંયમ સર્વથા નષ્ટ ? ના,) તપ-સંયમનો અધિકતર કે ન્યુનતર ક્ષય પરિણામને (યાને અધ્યવસાય-તરતમતાને) અનુસારે જ થાય, છતાં પણ વ્યવહાર માત્રથી સ્થૂલ દષ્ટિએ આમ કહેવાય છે કે,- (૧૩૩)

फरुसवयणेण दिणतवं,
अहिक्खिवंतो अ हणइ मासतवं ।
वरिसतवं सवमाणो,
हणइ हणंतो अ सामण्णं ॥१३४॥

અર્થ : સાધુ (સાધુ પ્રત્યે) કર્કશ વચન બોલવાથી એક દિવસનો તપ (અને સંયમ) હણે છે, જાતિ વગેરેથી આક્ષેપ (હીલના) કરતાં એક માસનો તપ, શ્રાપ આપતાં એક વર્ષનો તપ, અને મારતાં સમસ્ત ચારિત્ર પર્યાયને હણે છે. (૧૩૪)

अह जीविअं निकिंतइ,
हंतूण य संजमं मलं चिणइ ।
जीवो पमायबहुलो,
परिभमइ अ जेण संसारे ॥१३५॥

અર્થ : અને જીવ પ્રમાદની બહુલતાથી જો સામાના જીવિતનો નાશ કરે તો હણીને (સકલકાલવ્યાપી) સંયમનો નાશ કરે છે. ત્યાં એવું પાપ બાંધે છે કે જેથી સંસારમાં ભટકતો થઈ જાય છે. (૧૩૫)

अक्कोसणतज्जणताडणा य,
अवमाणहीलणाओ य ।
मुणिणो मुणियपरभवा,
दढप्पहारि व्व विसहंति ॥१३६॥

અર્થ : દઢ પ્રહારીની જેમ મુનિઓ પોતાની ઉપર આક્રોશ (વચનથી ટોણાંમેણાં), નિર્ભર્ત્સના, (દોરડેથી) તાડના, અપમાન-તિરસ્કાર અને હીલના સમભાવે સહન કરે છે, કેમકે એ (ન સહતાં સામનો કે હાયવોય કરવામાં પરલોકના) પરિણામને જાણે છે. (૧૩૬)

अहमाहओ त्तिनय पडिहणंति,
सत्ताविनय पडिसवंति ।
मारिज्जंता वि जई,
सहंति सहस्समल्लु व्व ॥१३७॥

અર્થ : (અધમ માણસોએ) મને (મુષ્ટિ વગેરે) મારી એમ કરી મુનિઓ સામે નથી મારતા. પેલાઓ શ્રાપની ભાષા બોલ્યા છતાં આ સામે શ્રાપની ભાષા નથી બોલતા. (અધમો વડે) મુનિઓ માર ખવાતા છતાં શાંતિથી સહન જ કરે છે. (ઉલ્ટું દયા ખાય છે કે આ બિચારા મારા નિમિત્તે દુર્ગતિ ન પામો.) જેમકે સહસ્રમલ્લ મુનિ. (૧૩૭)

दुज्जणमुहकोदंडा, वयणसरा पुव्वकम्मनिम्माया ।
साहूण ते न लग्गा, खंतिफलयं वहंताणं ॥१३८॥

અર્થ : દુર્જન-મુખ એ ધનુષ્ય છે, એમાંથી કુવચનરૂપી બાણ નીકળ્યા તે પૂર્વકૃત કર્મથી નીકળ્યા. પરંતુ સાધુઓને એ ભોકાયા નહિ, કેમકે એ ક્ષમાની ઢાલ વહતા હતા. (ક્ષમામાં આ વિવેક હોય છે કે દુર્વચનરૂપી બાણને મૂળ ફેંકનાર જે પૂર્વ કર્મ તેના પર દૃષ્ટિ જાય છે.) (૧૩૮)

पत्थरेणाहओ कीवो, पत्थरं डक्कुमिच्छइ ।
मिगारिओ सरं पप्प, सरुप्पत्तिं विमग्गइ ॥१३९॥

અર્થ : (અવિવેકીને કોપનો અવકાશ છે,-) પત્થરથી હણાયેલો કૂતરો પત્થરને બચકાં ભરવા ઇચ્છે છે, ત્યારે સિંહ બાણ પામી (બાણ નહિ પણ) બાણની ઉત્પત્તિ (અર્થાત્ બાણના ફેંકનાર) તરફ દૃષ્ટિ લઈ જાય છે. એટલે જ, (૧૩૯)

तह पुव्विं किं न कयं ?,
न बाहए जेण मे समत्थोऽवि ।
इण्हिं किं कस्स व कुप्पिमु,
त्ति धीरा अणुप्पिच्छा ॥१४०॥

અર્થ : (મુનિ દુષ્ટના દુર્વચનાદિ આવતાં વિચારે છે કે) મેં પૂર્વ જન્મમાં તેવું (સારું) કેમ ન કર્યું કે જેથી પુણ્યના હિસાબે સમર્થ પણ માણસ મને પીડી-સતાવી શકે નહિ ? (એટલે આ મારો જ દોષ છે.) તો હવે અત્યારે શા માટે (નિષ્કારણ) કોપ કરું ? ને કોના પર કોપ કરું ? આ પ્રમાણે વિચારીને ધીરતાવાળા મહાત્માઓ અ-વિહવળ રહે. (આમ દ્વેષી પર દ્વેષત્યાગ કહ્યો. હવે રાગી

પર રાગત્યાગ કરવા કહે છે.) (૧૪૦)

अणुराएण जइस्स वि,
सियायपत्तं पिया धरावेइ ।
तह वि य खंदकुमारो,
न बंधुपासेहिं पडिबद्धो ॥१४१॥

અર્થ : પિતા અનુરાગથી મુનિને પણ સફેદ છત્ર ધરે છે ! તો પણ સ્કંદકુમાર સ્વજનના સ્નેહ-પાશથી બંધાયા નહિ. (૧૪૧)

गुरु गुरुतरो य अइगुरु,
पियमाइअवच्चपियजणसिनेहो ।
चिंतिज्जमाणगुविलो,
चत्तो अइधम्मतिसिएहिं ॥१४२॥

અર્થ : માતા-પિતાનો, સંતાનનો અને (ભાર્યા ભગિની આદિ) પ્રિયજનનો સ્નેહ ક્રમશઃ ગુરુ=દુસ્ત્યજ, વધુ દુસ્ત્યજ અને અત્યંત દુસ્ત્યજ હોય છે (અતિ દુસ્ત્યજતાનું કારણ જીવને ત્યાં ગાઢ ચિત્ત-વિશ્રામ હોય છે.) બધો ય સ્નેહ, વિચાર કરતાં, (દુઃખદ ભવોનું

કારણ હોવાથી) અતિગહન છે, માટે જ ધર્મના આત પિપાસુઓએ એને છોડી દીધો છે. (સ્નેહ સાધુધર્મથી વિરુદ્ધ છે.) (૧૪૨)

अमुणियपरमत्थाणं, बंधुजणसिनेहवइयरो होइ ।
अवगयसंसारसहाव-निच्छयाणं समं हिययं ॥१४३॥

અર્થ : જેઓએ વસ્તુ-સ્વરૂપને જાણ્યું નથી તેઓને સ્વજનના સ્નેહના બંધન હોય છે. (કિંતુ) સંસારના સ્વભાવને સમજનારને ક્ષણભંગુરરૂપે નિર્ણયવાળાને હૃદય સ્નેહ-દ્વેષરહિત હોય છે. (સ્વજનો અનર્થકારી હોવાથી એમના પર સ્નેહ નકામો છે. દા. ત.) (૧૪૩)

माया पिया य भाया,
भज्जा पुत्ता सुही य नियगा य ।
इह चेव बहुविहाइं,
करंति भयवेमणस्साइं ॥१४४॥

અર્થ : માતા-પિતા-ભાઈ-ભાર્યા-પુત્ર-મિત્રો અને બીજા સગા-સ્નેહીઓ અહીં જ બહુવિધ ત્રાસ અને વિરોધ અંટસ કરે છે. (દા.ત...) (૧૪૪)

माया नियगमइविगप्पियंमि,
अत्थे अपूरमाणंमि ।
पुत्तस्स कुणइ वसणं,
चुलणी जह बंभदत्तस्स ॥१४५॥

અર્થ : (માતાઃ-) માતા સ્વમતિથી ધારેલ પ્રયોજન સિદ્ધ ન થતાં પુત્રને આપત્તિમાં મૂકે છે, જેમ માતા ચુલણીએ પુત્ર બ્રહ્મદત્તને મૂક્યો. (૧૪૫)

सव्वंगोवंगविगत्तणाओ,
जगडणविहेडणाओ अ ।
कासी अ रज्जतिसिओ,
पुत्ताण पिया कणयकेऊ ॥१४६॥

અર્થ : (પિતાઃ-) પિતા કનકકેતુને કાયમી રાજ્યની મમતા લાગવાથી એ પુત્રોને (રાજ્ય માટે અયોગ્ય ઠરાવવા) સર્વ અંગોપાંગમાં છેદન અને કદર્થના-પીડાઓ કરતો. (૧૪૬)

विसयसुहरागवसओ, घोरो भाया वि भायरं हणइ ।
ओहाविओ वहत्थं, जह बाहुबलिस्स भरहवई ॥१४७॥

અર્થ : (ભાઈ:-) શબ્દાદિ સુખ-સમૃદ્ધિના રાગની પરવશતાથી (હાથમાં શસ્ત્ર લઈ) ભયંકર બનેલો ભાઈ સગાભાઈને પણ હણે છે. જેમ ભરત રાજ્યાધિપતિ (ચક્ર લઈને) ભાઈ બાહુબળને મારી નાખવા દોડ્યો. (૧૪૭)

भज्जा वि इंदियविगार-
दोसनडिया करेइ पइवावं ।
जह सो पएसिराया,
सूरियकंताइ तह वहिओ ॥१४८॥

અર્થ : (ભાર્યા:-) પત્ની પણ ઇંદ્રિય-વિકારના અપરાધને પરવશ બનેલી પતિને મારી નાખવાનું પાપ કરે છે; જેમકે તે પ્રદેશી રાજા સૂર્યકાન્તારાણી વડે તેવા પ્રકારે (અર્થાત્ ઝેર આપીને) મારી નખાયો. (૧૪૮)

सासयसुक्खतरस्सी,
नियअंगसमुब्भवेण पियपुत्तो ।
जह सो सेणियराया,
कोणियरण्णा खयं नीओ ॥१४९॥

અર્થ : (પુત્રઃ-) જેમ પ્રિય પુત્ર કોણિકરાજા પિતા શ્રેણિક રાજાના અંગથી ઉત્પન્ન થયેલ છતાં એના વડે (ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વથી) શાશ્વત સુખ તરફ વેગબંધ દોટવાળા એવા પણ પિતા શ્રેણિક ખત્મ કરાયા. (૧૪૯)

लुद्धा सकज्जतुरिआ,
सुहिणो वि विसंवयंति कयकज्जा ।
जह चंदगुत्तगुरुणा,
पव्वयओ घाइओ राया ॥१५०॥

અર્થ : (મિત્રઃ) લોભી અને સ્વાર્થ સાધવામાં ઉત્સાહિ મિત્રો પણ કાર્ય સર્યે ફરી બેસે છે. જેમ, ચંદ્રગુપ્તના ગુરુ ચાણક્યે નંદરાજાને ખત્મ કરવા માટે મિત્ર બનાવેલા મલેચ્છ રાજા પર્વતનો (વિષભોજિત કન્યા પરણાવવા દ્વારા) ઘાત કર્યો. (૧૫૦)

नियया वि नियकज्जे,
विसंवयंतंमि हुंति खरफरुसा ।
जह रामसुभूमकओ,
बंभक्खत्तस्स आसि खओ ॥१५१॥

અર્થ : પોતાના ગણાતા પણ પોતાનું કાર્ય બગડે ત્યારે નિષ્ઠુર કર્મકારી અને કર્કશવાદી બને છે. જેમ, (પૃથ્વી પરથી) પરશુરામ વડે ક્ષત્રિયોનો (સાત વાર) અને સુભૂમ વડે બ્રાહ્મણોનો (૨૧ વાર) નાશ કરાયો (બંને પરસ્પર સંબંધી છતાં) (૧૫૧)

कुलघरनिययसुहेसु अ,
सयणे अ जणे य निच्च मुणिवसहा ।
विहरंति अणिस्साए,
जह अज्जमहागिरी भयवं ॥१५२॥

અર્થ : એટલા માટે ઉત્તમ મુનિઓ, કુટુંબો, ઘરો, અને પોતાની સુખાકારિતા, તથા સ્વજનો અને જનસામાન્યને વિષે હંમેશા નિશ્રા (પરાધીનતા-સાપેક્ષતા) રાખ્યા વિના વિચરે છે. જેમ મહાત્મા આર્યમહાગિરિ. (૧૫૨)

रूवेण जुव्वणेण य,
कन्नाहि सुहेहिं वरसिरीए य ।
न य लुब्भंति सुविहिया,
निदरिसणं जंबूनामुत्ति ॥१५३॥

અર્થ : સુવિહિત સુસાધુઓ સુંદર રૂપથી, યૌવનથી, 'ચ'= કલાઓથી, ગુણિયલ કન્યાઓથી, ઐહિક સુખોથી, અને વિશાલ સંપત્તિથી (કોઈ લોભાવે તોય) લોભાતા નથી (એમાં) દષ્ટાન્ત તરીકે જંબૂ નામે મુનિ. (માટે મુનિઓએ ઐહિક સુખોની સ્પૃહારહિત અને સુગુરુથી નિયંત્રિત બહુ સાધુઓ મધ્યે રહેવું જોઈએ.) (૧૫૩)

उत्तमकुलप्पसूया,
रायकुलवडिंसगा वि मुणिवसहा ।
बहुजणजइसंघट्टं,
मेहकुमारु व्व विसहंति ॥१५४॥

અર્થ : ઊંચા કુળમાં જન્મ પામેલા અને રાજકુળના અલંકાર (તિલક) તુલ્ય એવા પણ દીક્ષિત થયેલા ઉત્તમમુનિઓ બહુજન (વિવિધ દેશ)ના સાધુઓની (સારણા-વારણાદિને યા) સંઘટ્ટનને સમતાથી સહન કરે છે જેમ મેઘકુમારમુનિ. (માટે ગચ્છમાં રહી સહિષ્ણુ બનવું, નહિતર ક્ષુદ્રતા પોષાય છે.) (૧૫૪)

अवरुप्परसंबाहं, सुक्खं तुच्छं सरीरपीडा य ।
सारण वारण चोयण, गुरुजणआयत्तया य गणे ।१५५

અર્થ : ગચ્છમાં રહેવામાં પરસ્પર ઘર્ષણ થાય, સુખ સગવડ નહિવત્ હોય, પરીસહોથી શરીર પીડા થાય, સારણા (વિસ્મૃત કર્તવ્યની યાદગીરી), વારણા (નિષિદ્ધનું વારણ), ને ચોયણા (મૃદુકઠોર વચનથી પ્રેરણા) હોય, તેમજ ગુરુજનની આધીનતા રહે. (૧૫૫)

इक्कस्स कओ धम्मो, सच्छंदगई मइपयारस्स ? ।
किं वा करेइ इक्को, परिहरउ कहं अकज्जं वा ? ॥१५६॥

અર્થ : (એવા કષ્ટ ભર્યા ગચ્છવાસ કરતાં એકલા વિચરવું સારું ને ? ના, કેમકે) એકાકી રહેતાં સ્વેચ્છાથી બાહ્ય પ્રવૃત્તિ અને આપમતિનો જ પ્રચાર રહેવાથી એને ધર્મ ક્યાંથી હોય ? તેમ એકલો કર્તવ્ય બજાવે શું ? ને અકૃત્યનો ત્યાગ પણ શું કરે ?(૧૫૬)

कत्तो सुत्तत्थागमपडिपुच्छणचोयणा य इक्कस्स ? ।
विणओ वेयावच्चं, आराहणया य मरणंते ॥१५७॥

અર્થ : વળી (ગુરુનિશ્રારહિત) એકલો સૂત્ર-અર્થનો લાભ કોની પાસેથી પામે ? અર્થાત્ કોની પાસે ભણે ? (ન સમજાતું) કોને પૂછે ? તર્ક ઊઠે તેનું સમાધાન કોની

પાસેથી મેળવે ? અભ્યુત્થાનાદિ વિનય કોનો કરે ? ગ્લાનસેવાદિ વૈયાવચ્ચ કોની કરે ? અને મરણરૂપ અવસાનકાળે (નવકાર) પચ્ચક્ખાણાદિ નિર્યામણાના આરાધના-વર્ગ ક્યાંથી પામે ? (૧૫૭)

पिल्लिज्जेसणमिक्को,
पइन्नपमयाजणाउ निच्च भयं ।
काउमणो वि अकज्जं,
न तरइ काऊण बहुमज्झे ॥१५८॥

અર્થ : એકલો ફરે એ (નિર્ભય હોવાથી) ગવેષણાગ્રહણૈષણા -ગ્રાસેષણાનું ઉલ્લંઘન કરશે, દોષિત ગોચરી વાપરશે. અહીં તહીં આકર્ષાયેલી સ્ત્રીઓ તરફથી એકલાને હંમેશા (કામોપદ્રવનો ચારિત્ર-ધનનાશનો) ભય રહે, જ્યારે ગચ્છમાં બહુની મધ્યે રહેતાં (અકાર્ય કરવાનું મન થાય તો ય તે) ન કરી શકે. (૧૫૮)

उच्चारपासवणवंत-
पित्तमुच्छाइ मोहिओ इक्को ।
सद्दवभायणविहत्थो,
निक्खिवइ व कुणइ उड्डाहं ॥१५९॥

અર્થ : સ્થડિલ-માતરું-ઊલટી યા પિતના ઉછાળાની અચાનક એકાએક બાધા થતાં ગભરામણથી શરીર હલી ઊઠવાથી એકલો સાધુ હાથમાં પાણીવાળું પાત્ર લેતા કદાચ પાડે, સ્વયં પડે તો સંયમ વિરાધના, આત્મ વિરાધના થાય. જો પાણી લીધા વિના સ્થંડિલાદિ જાય તો શાસનની હીલના થાય. (૧૫૯)

एगदिहसेण बहुआ,
सुहा य असुहा य जीवपरिणामा ।
इक्को असुहपरिणओ,
चइज्ज आलंबणं लद्धुं ॥१६०॥

અર્થ : (બીજું એ પણ બને કે) એક દિવસમાં પણ જીવને શુભ અને અશુભ ઘણા માનસિક વિતર્કો ચાલે છે એમાં જો એકલો હોય તો સંકિલષ્ટ અધ્યવસાયમાં ચડશે, ને કાંઈક આલંબન (કારણ) પામીને સંયમનો ત્યાગ કરશે. (૧૬૦)

सव्वजिणप्पडिप्कुट्ठं,
अणवत्था थेरकप्पभेओ अ ।
इक्को अ सुआउत्तोवि,
हणइ तवसंजमं अइरा ॥१६१॥

અર્થ : મોટી વાત એ છે કે) સર્વ જિનેશ્વર ભગવંતોએ સાધુને એકલવિહારી બનવાનો નિષેધ કરેલો છે, કેમકે એથી (જીવો પ્રમાદ ભરેલા તેને જોઈને) બીજાઓમાં એકાકીપણાની પરંપરા ચાલે, એમાં સ્થવિરકલ્પ (ગચ્છવાસિતા) છિન્નભિન્ન થાય. વલી સારો અપ્રમત્ત પણ સાધુ એકલવિહારી થતાં તપપ્રધાન સંયમનો શીઘ્ર જ નાશ કરવાનો. (૧૬૧)

वेसं जुण्णकुमारिं, पउत्थवइअं च बालविहवं च ।
पासंडरोहमसइं, नवतरुणिं थेरभज्जं च ॥१६२॥

અર્થ : વેશ્યા, પ્રૌઢ છતાં કુમારી, પતિ પરદેશ ગયેલો હોય તેવી, બાલવિધવા જોગણી, કુલટા, નવયૌવના, ઉંમરલાયક પત્ની, (૧૬૨)

साविडंकुब्भडरूवा, दिट्ठा मोहेइ जा मणं इत्थी ।
आयहियं चिंतंता, दूरयरेणं परिहरंति ॥१६३॥

અર્થ : શુભ અધ્યવસાયથી પાડે એવી ઉદ્‌ભટરૂપવેષવાળી તથા જોવા માત્રથી મનને મોહ પમાડનારી, આમાંની કોઈ પણ સ્ત્રીને આત્મહિતની ચિંતાવાળા સાધુઓ અતિ દૂરથી જ તજે છે, (આગળ

એની સંભાવના હોય ત્યાંથી પણ આઘા રહે છે. (કારણ કે સ્ત્રીથી થતા અનર્થ સર્વ વિષયરાગનું કારણ હોવાથી અતિ દીર્ઘ સંસાર સર્જે છે.) (૧૬૩)

सम्मद्दिट्ठी विकयागमोवि,
अइविसयरागसुहवसओ ।
भवसंकडंमि पविसइ,
इत्थं तुह सच्चई नायं ॥१६४॥

અર્થ : તત્વાર્થ-શ્રદ્ધાવાળો પણ, અને આગમનો જાણ (ગીતાર્થ) પણ જો શબ્દાદિ વિષયોના અતીવ રાગને વશ પડે તો કલેશમય સંસારમાં પડે છે. (હે શિષ્ય !) આ વિષયમાં તારે સત્યકી વિદ્યાધરનું ઉદાહરણ જાણવું. (સાધુ છતાં વિષયાસક્ત ખુવાર થાય.) (૧૬૪)

सुतवस्सियाण पूया-
पणामसक्कार विणयकज्जपरो ।
बद्धं पि कम्ममसुहं,
सिढिलेइ दसारनेया व ॥१६५॥

અર્થ : (ત્યારે ગૃહસ્થ પણ સાધુની ઉપાસના કરતાં કેવા લાભ પામે ? તો કે) ઉત્તમ સાધુઓની વસ્ત્રાદિથી પૂજા,

પ્રણામ, સ્તુતિરૂપ સત્કાર, વિનય, એ કાર્યો કરવામાં તત્પર (ગૃહસ્થ પણ) કૃષ્ણની જેમ બાંધેલાં પણ અશુભ કર્મોને શિથિલ કરે છે. (૧૬૫)

अभिगमणवंदणनमंसणेण,
पडिपुच्छणेण साहूणं ।
चिरसंचियं पि कम्मं,
खणेण विरलत्तणमुवेइ ॥१६६॥

અર્થ : આવતા સાધુની સામે જવાથી, વંદન-ગુણસ્તુતિ કરવાથી, નમસ્કાર-મન કાયાથી નમનો કરવાથી અને શરીર કૌશલ્યાદિ પૂછવાથી, ઘણા જન્મોનાં પણ બાંધેલાં કર્મો અલ્પ કાળમાં ઓછાં થઈ જાય છે. (૧૬૬)

केइ सुसीला सुहम्माइ,
सज्जणा गुरुजणस्स वि सुसीसा ।
विउलं जणंति सद्धं,
जह सीसो चंडरुद्दस्स ॥१६७॥

અર્થ : કેટલાક સુશીલ (ઇન્દ્રિયો અને મનની વિશિષ્ટ સમાધિવાળા) સુધર્મા (જ્ઞાન-ચારિત્ર રૂપ ધર્મવાળા) અને અતિ સંતજન (સર્વને અમૃત રૂપ હોઈ સજ્જન)

સુશિષ્યો ગુરુજનને પણ મોટી શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરે છે. જેમ ચંડરૂદ્રાચાર્યનો નૂતન શિષ્ય. (૧૬૭)

अंगारजीववहगो,
कोइ कुगुरू सुसीस परिवारो ।
सुमिणे जइहिं दिट्ठो,
कोलो गयकलहपरिकिन्नो ॥१६८॥

અર્થ : કોલસીને જીવ માની એની હિંસા કરનારો કોઈ કુગુરુ અંગારમર્દકાચાર્ય સુશિષ્યોથી પરિવરેલો તે (બીજા આચાર્યના) મુનિઓએ સ્વપ્નમાં એક ડુક્કરને હાથીના બચ્ચાઓથી પરિવરેલો જે જોયો, (ને એ પરથી આચાર્યના કહેવાથી ઓળખાયો.) (૧૬૮)

सो उग्गभवसमुद्दे, सयंवरमुवागएहिं राएहिं ।
करहोवक्खरभरिओ, दिट्ठो पोराणसीसेहिं ॥१६९॥

અર્થ : એ (અંગારમર્દકાચાર્ય) રાદ્ર સંસાર સાગરમાં (ભમતો) ઊંટ થયેલ તે ભરચક સામાનથી લદાયેલ સ્થિતિમાં પૂર્વના શિષ્યો જે રાજા થયેલ અને સ્વયંવરમાં આવેલ એમના વડે દેખાયો. (આચાર્ય છતાં આવા સંકિલ્ષ્ટ પરિણામવાળો ? કારણ ભવાભિનંદી). (૧૬૯)

संसारवंचणा न वि,

गणंति संसारसूअरा जीवा ।

सुमिणगएण वि केई,

बुज्झंति पुप्फचूला व्व ॥१७०॥

અર્થ : સંસારના (વિષય-વિષ્ઠા-ગૃદ્ધ) ભૂંડ જેવા જીવો સંસારથી (નરકાદિ સ્થાન પ્રાપ્તિ દ્વારા) ઠગાય છે. ત્યારે, કેટલાક સ્વપ્નમાં જોયેલ (નરકાદિ)થી પણ બૂઝી (સંસાર-વિરક્ત બની) જાય છે. જેમ (રાણી) પુષ્પચૂલા. (લઘુકર્મી જીવો જાગ્રત્ દશામાં ગુરુ ઉપદેશથી બૂઝવાનું તો પૂછવું જ શું ?) (૧૭૦)

जो अविकलं तवं संजमं च,

साहू करिज्ज पच्छा वि ।

अन्नियसुय व्व सो नियग-

मट्ठमचिरेण साहेइ ॥१७१॥

અર્થ : જે સાધુ અખંડિત તપ અને સંયમ(પૃથ્વીકાયાદિ રક્ષા)ને આરાધે છે, તે પછી (અંતકાળે) પણ અર્ણિકાપુત્ર આચાર્યની જેમ પોતાના પ્રયોજનને શીઘ્ર સાધે છે. (૧૭૧)

सुहिओ न चयइ भोए,
चयइ जहा दुक्खिओ त्ति अलियमिणं ।
चिक्कणकम्मोलित्तो,
न इमो न इमो परिच्चयइ ॥१७२॥

અર્થ : 'સુખિયા જીવો ભોગસુખો નથી છોડતા જેમ દુખિયા જીવો છોડે છે,' આવું બોલવું એ અસત્ય વચન છે; (કેમકે) ચીકણાં (જ્ઞાનાવરણાદિ) કર્મોથી લેપાયેલ (ભારે કર્મી)ન સુખિયો જીવ ભોગોને છોડતો, કે ન દુખિયો જીવ. (ભોગત્યાગમાં લઘુકર્મિતા જ કારણ છે, સુખ દુઃખ નહિ.) (૧૭૨)

जह चयइ चक्कवट्टी, पवित्थरं तत्तियं मुहुत्तेण ।
न चयइ तहा अहन्नो, दुब्बुद्धी खप्परं दमओ ॥१७३॥

અર્થ : (દૃષ્ટાન્તમાં) જેમ મહાસુખિયો ચક્રવર્તી ક્ષણમાત્રમાં એવડો મોટો (છ ખંડ સમૃદ્ધિનો) પથારો ક્ષણમાત્રમાં છોડી દે છે, તેમ નિર્ભાગી સંકલિષ્ટ ચિત્તવાળો ભિખારી ભીખ માગી ખાવાનું ઠીકરું ય નથી છોડતો. (૧૭૩)

देहो पिवीलियाहिं,
चिलाइपुत्तस्स चालणी व्व कओ ।
तणुओ वि मणपओसो,
न चालिओ तेण ताणुवरिं ॥१७४॥

અર્થ : (કર્મે વિવર આપેલા જીવો તો સંયમરક્ષાર્થે શરીરને પણ છોડી દે છે, જેમ) ચિલાતીપુત્રના શરીરને કીડીયોએ (ફોલી ખાઈ) ચાલણી જેવું કર્યું (છતાં) તે મહાત્માએ મનમાં કીડીઓ પર લેશ પણ દ્વેષ ન ઊઠવા દીધો. (૧૭૪)

पाणच्चए वि पावं, पिवीलियाए विजे न इच्छंति ।
ते कह जई अपावा, पावाइं करेंति अन्नस्स ॥१७५॥

અર્થ : જે પ્રાણાંતે પણ કીડી જેવી પ્રત્યે ય દ્વેષ કરવાનું ઈચ્છતા નથી તે નિષ્પાપ (સાવદ્ય-ત્યાગી) મુનિ-ભગવંતો બીજાની પ્રત્યે અપરાધ કેમ કરે ? (૧૭૫)

जिणपह अपंडियाणं
पाणहराणंपि पहरमाणाणं ।
न करंति य पावाइं,
पावस्स फलं वियाणंता ॥१७६॥

અર્થ : (નિરપરાધીને તો તે ન દંડે, પરંતુ અપરાધીનું કેમ સહન કરે ? તો કે) પાપના ફળ (રૌરવ નરકાદિ)ને જે જાણતા હોય છે એ જિનકથિત માર્ગના અજાણ અને જીવઘાતક એવા (શસ્ત્રથી) ઘા કરનારાઓની પ્રત્યે પણ (દ્રોહનો વિચાર, મારણા ચિંતન આદિ) પાપ નથી કરતા. (ઉલ્ટું અહીં કરુણા ચિંતવે છે કે 'અરે ! અમારું નિમિત્ત પામી આ બિચારા પાપ કરી નરકમાં પડશે ?') (૧૭૬)

वहमारणअब्भक्खाण-
दाणपरधणविलोवणाइणं ।
सव्वजहन्नो उदओ,
दसगुणिओ इक्कसि कयाणं ॥१७७॥

અર્થ : તાડન, પ્રાણનાશ, જૂઠા આળ ચડાવવા, પરધન-હરણાદિ ('આદિ' પદથી બીજાનાં ગુપ્ત મર્મ ઉઘાડવા વગેરે) એક જ વાર સેવ્યાનો ઓછામાં ઓછો વિપાક દસગુણો આવે છે. (દા.ત. એકવાર મારનારો દસવાર મરાય છે.) (૧૭૭)

तिव्वयरे उ पओसे,

सयगुणिओ सयसहस्सकोडिगुणो ।

कोडाकोडिगुणो वा,

हुज्ज विवागो बहुतरो वा ॥१७८॥

અર્થ : ત્યારે જો અધિક ઉત્કટ દ્વેષ-અપ્રીતિ હોય તો (કરેલા એકવારના પાપનું એ દ્વેષની માત્રા પ્રમાણે) સોગણું, લાખગણું, ક્રોડગણું યા ક્રોડાક્રોડ ગણું ફળ ભોગવવું પડે, અથવા એથી પણ બહુતર ભોગવવું પડે છે. (તેથી પ્રાયઃ રાગ ન થાય અને એમાં ય રાગદ્વેષાદિના સંકલેશ ન થાય એ માટે અપ્રમત્ત રહેવું.) (૧૭૮)

के इत्थ करेंतालंबणं,

इमं तिहुयणस्स अच्छेरं ।

जह नियमा खवियंगी,

मरुदेवी भगवई सिद्धा ॥१७९॥

અર્થ : કેટલાક આ વિષયમાં ત્રિભુવનમાં (ક્યારેક જ બને એવાં અતિ) અદ્‌ભુતના આધારે લે છે કે જેમ ભગવતી મરુદેવામાતા નિયમ (તપ-સંયમના કષ્ટ દ્વારા

દેહ નિયંત્રણ)થી કર્મ ખપાવ્યા વિના મોક્ષ પામ્યા. (એમ મોક્ષ થઈ જશે, તપ સંયમ કષ્ટનું શું કામ છે?) (૧૭૯)

किं पि कहिं पि कयाइ,
एगे लद्धीहिं केहि वि निभेहिं ।
पत्तेयबुद्धलाभा,
हवंति अच्छेरयब्भूया ॥१८०॥

અર્થ : (આ આલંબન લેવું ખોટું છે કેમકે) ક્યારેક કોઈક ઠેકાણે કોઈક (વૃષભાદિ વસ્તુ)ને પામીને કેટલાક (કરકંડુ જેવા) આશ્ચર્યભૂત પ્રત્યેક-બુદ્ધતાના લાભવાળા બન્યા ને કોઈક તેવી લબ્ધિઓ (કર્મ-ક્ષયોપશમાદિ) રૂપનિમિત્તોથી બન્યા. તેથી એના આલંબને પ્રમાદી ન બનાય, નહિતર મોક્ષ જ ન થાય.) (૧૮૦)

निहिं संपत्तमहन्नो,
पत्थितो जह जणो निरुत्तप्पो ।
इह नासइ तह पत्तेअ-
बुद्धलच्छि पडिच्छंतो ॥१८१॥

અર્થ : (દેવાધિષ્ઠિત) રત્નાદિ-નિધાનની નજીક આવેલો જેમ કોઈ નિર્ભાગી પુરુષ એની ઇચ્છાવાળો છતાં

'નિરુત્તપ્પો'= (એની પૂજા બલિ આદિના) ઉદ્યમ વિનાનો આ લોકમાં નાશ પામે છે. (નિધિલાભ ગુમાવી હાંસીપાત્ર બને છે.) એમ પ્રત્યેક બુદ્ધના લાભની રાહ જોનારો (કિન્તુ તપ સંયમના ઉદ્યમ વિનાનો) નષ્ટ થાય છે. નિધિસમાન મોક્ષ ન પામતાં તપ સંયમના ઉદ્યમ વિના સન્માર્ગથી ભ્રષ્ટ થાય છે.) (૧૮૧)

सोऊण गइं सुकुमालिए,
तह ससगभसगभइणीए ।
ताव न विससियव्वं,
सेयट्ठी धम्मिओ जाव ॥१८२॥

અર્થ : તથા શશક-ભશકની બેન સુકુમાલિકા સાધ્વીની (મૂર્છિત દશામાં સહેજ ભ્રાતૃસ્પર્શના સુખદ સંવેદનથી, અતિભ્રષ્ટાવસ્થા સાંભળીને ધર્મચારીએ 'સેયટ્ઠી'= શ્વેતાસ્થિ=મૃત ન થાય ત્યાંસુધી અથવા શ્રેયાર્થી (મોક્ષાર્થી) 'ધાર્મિક'=યતિ (જીવંત) હોય ત્યાં સુધી રાગાદિનો વિશ્વાસ નહિ કરવો. (રાગાદિથી ડરતા રહેવું.) (૧૮૨)

खरकरहतुरयवसहा,
मत्तगइंदा वि नाम दम्मंति ।
इक्को नवरि न दम्मइ,
निरंकुसो अप्पणो अप्पा ॥१८३॥

અર્થ : ગધેડાં, ઊંટ, ઘોડા, બેલ અને ઉન્મત્ત હાથી સુદ્ધાં વશ કરાય છે, માત્ર એક નિરંકુશ (તપ-સંયમના અંકુશ વિનાનો) પોતાનો આત્મા વશ નથી કરાતો. (એ આશ્ચર્ય છે.) (૧૮૩)

वरं मे अप्पा दंतो, संजमेण तवेण य ।
मा हं परेहिं दम्मंतो, बंधणेहिं बहेहि य ॥१८४॥

અર્થ : (વાસ્તવમાં વિચારવું કે) શ્રેષ્ઠ એ છે કે મારે જ મારા આત્માનું ચારિત્ર અને દ્વાદશવિધ તપથી નિયંત્રણ કરવું જોઈએ જેથી હું બીજાઓ દ્વારા દુર્ગતિમાં (લગામો-બેડીઓના) બંધનોથી અને (ચાબૂક-સોટાદિના) મારથી દમન ન કરાઉં. (૧૮૪)

अप्पा चेव दमेयव्वो, अप्पा हु खलु दुद्दमो ।
अप्पा दंतो सुही होइ,अस्सिं लोए परत्थ य ॥१८५॥

અર્થ : (કર્તવ્ય આ જ છે કે) પોતાના આત્માનું દમન

કરવું અતિ જરૂરી છે. કેમકે (બાહ્ય શત્રુનું નહિ પણ સ્વીય) આત્માનું જ દમન મુશ્કેલ છે. બાકી દમન કરાયેલ આત્મા અહીં અને પરલોકે પણ સુખી થાય છે. (૧૮૫)

निच्चं दोससहगओ,
जीवो अविरहियमसुमपरिणामो ।
नवरं दिन्ने पसरे,
तो देइ पमायमयरेसु ॥१८६॥

અર્થ : (આત્મ-દમન વિનાનો જીવ) હંમેશા રાગાદિ દોષથી ગ્રસ્ત અને સતત સંકિલ્ષ્ટ અધ્યવસાયવાળો રહે છે, માત્ર એ(યથેષ્ટચેષ્ટાને) પ્રસરણ અપાતાં 'અતરેષુ'=લોકવિરુદ્ધ, શાસ્ત્રવિરુદ્ધ કાર્યો વિષે (વિષયકષાયપ્રવૃત્તિ રૂપ) પ્રમાદને આચરે છે. (૧૮૬)

अच्चिय वंदिय पूइअ,
सक्कारिय पणमिओ महग्घबिंओ ।
तं तह करेइ जीवो,
पाडेइ जहप्पणो ठाणं ॥१८७॥

અર્થ : (પ્રમાદ શું કરે છે ?) જીવ ચંદનાદિથી અર્ચિત થાય, ગુણ-સ્તુતિથી વંદાય, વસ્ત્રાદિથી પૂજાય, અભ્યુત્થાનાદિથી સત્કાર પામે, મસ્તકથી નમસ્કાર પામે, તથા (આચાર્યપદવી આદિથી) મહામૂલ્યવાન બનાવાય, ત્યારે તે મૂઢ જીવ એવું દુષ્ટ આચરણ કરે છે કે એ પોતાના (આચાર્યપદાદિ) સ્થાનનો નાસ કરે છે. (વંદનાદિ કર નારમાં અધમ તરીકે નિંદાય છે.) (૧૮૭)

सीलव्वयाइं जो बहुफलाइँ,
हंतूण सुक्खमहिलसइ ।
धिइदुब्बलो तवस्सी,
कोडीए कागिणिं किणई ॥१८८॥

અર્થ : (સ્વર્ગ મોક્ષપર્યંતના૦ બહુ ફલોને આપનાર મૂળવ્રત ઉત્તર ગુણોને હણીને જે (તુચ્છ વૈષયિક) સુખને ઇચ્છે છે તે વિશિષ્ટ ચિત્તસ્થિરતા વિનાનો બિચારો ક્રોડના ધનથી કાકિણી (૧=૮૦રૂ.)ને ખરીદે છે. (આવાને વિષયોથી તોષ તો ન થાય, ઉલ્ટું ભોગોથી શ્રમ વધે, ઇંદ્રિયોની અસ્વસ્થતા વધે. કેમકે,) (૧૮૮)

जीवो जहामणसियं,हियइच्छियपत्थिएहिं सुक्खेहिं ।
तोसेऊण न तीरई, जावज्जीवेण सव्वेण ॥१८९॥

અર્થ : સંસારી જીવ 'યથામનસ્કૃત'=ચિંતિત પ્રમાણે હૈયાને ઇષ્ટ અનેપ્રાર્થિત (વિષય)સુખો આખા જીવન પર્યંત પણ પ્રાપ્ત થયે સંતોષ પામતા નથી. (દિવસો, મહિનાઓ સુખો મળ્યે તો સંતુષ્ટ થાય જ શાનો ?) (૧૮૯)

सुमिणंतराणुभूयं,
सुक्खं समइच्छियं जहा नत्थि ।
एवमिमं पि अईयं,
सुक्खं सुमिणावमं होई ॥१९०॥

અર્થ : જેમ સ્વપ્ન મધ્યે ભોગવેલું સુખ સ્વપ્ન પસાર થઈ ગયે રહેતું નથી. એમ આ પણ (વૈષયિક સુખ) વ્યતીત થયે સ્વપ્ન સુખની જેમ રહેતું નથી. (કેમકે એ તુચ્છ છે માટે જ એના પર આસ્થા નહિ કરવી. નહિતર) (૧૯૦)

पुरनिद्धमणे जक्खो,
महुरामंगू तहेव सुयनिहसो ।
बोहेइ सुविहियजणं,
विसूरइ बहुं च हियएण ॥१९१॥

અર્થ : શ્રુતના કસોટી-પત્થર જેવા (અર્થાત્ બીજાઓને સ્વશ્રુતનું પરીક્ષા સ્થાન એવા મહાન શ્રુતધર) આચાર્ય આર્યમંગુ પણ તેમજ (જિહ્વાવશ) મથુરામાં નગરની ખાળ પાસે યક્ષ થયા જે (પોતાના શિષ્ય) સાધુજનોને (પછીથી) બોધ આપે છે, અને (પોતાની અવદસા માટે) હૃદયથી બહુ સંતાપ પામે છે. (૧૯૧)

निग्गंतूण घराओ,
न कओ धम्मो मए जिणक्खाओ ।
इड्ढिरससायगुरुयत्तणेण,
न य चेइओ अप्पा ॥१९२॥

અર્થ : (તે યક્ષ સંતાપ કરે છે કે)મેં ઘરવાસમાંથી નીકળીને જિનેશ્વરદેવ-કથિત ધર્મ આરાધ્યો નહિ અને ઋદ્ધિ (શિષ્યાદિ સંપત્તિ), રસ (ખાટા મીઠાં ભોજન) અને શાતા (મુલાયમ શય્યાદિના સુખ), એ ત્રણ ગારવથી ભારે અર્થાત્ તેના આદરવાલો બનીને મેં મારા આત્માને ઓળખ્યો નહિ. (૧૯૨)

ओसन्नविहारेणं, हा जह झीणंमि आउए सव्वे ।
किं काहामि अहन्नो, संपइ सोयामि अप्पाणं ॥१९३॥

અર્થ : (આત્માને આ રીતે ન ઓળખ્યો કે) હાય ! શિથિલ વિહારીપણાથી હું એવો રહ્યો કે સઘળું આયુષ્ય ક્ષીણ થઈ ગયું. હવે હું અભાગી શું કરીશ ? એમ હવે તો મારે મારા આત્મા પર શોક કરવાનો જ રહ્યો. (૧૯૩)

हा जीव ! पाव भमिहिसि,
जाईजोणीसयाइं बहुआइं ।
भवसयसहस्सदुलहं पि,
जिणमयं एरिसं लद्धुं ॥१९४॥

અર્થ : 'હે જીવ ! ખેદ થાય છે કે તું પાપી દુરાત્મા ! લાખો ભવોએ પણ દુષ્પ્રાપ્ય આવા (અચિંત્ય ચિંતામણિ સમાન) જિનાગમ પામીને ય એનો અમલ નહિ કરવાથી બહુ સેંકડો (એકેન્દ્રિયાદિ) જાતિ અને (શીત ઉષ્ણાદિ) યોનિઓમાં રખડીશ. (૧૯૪)

पावो पमायवसओ,
जीवो संसारकज्जमुज्जुत्तो ।
दुक्खेहिं न निव्विण्णो,
सुक्खेहिं न चेव परितुट्ठो ॥१९५॥

અર્થ : (વળી) જીવ (કષાયાદિ)-પ્રમાદવશ પડી સંસારવર્ધક કાર્યોમાં રક્ત બને છે. દુઃખો ભોગવવા પડ્યા છતાં એનાથી કંટાળ્યો નથી ! (નહિતર દુઃખના કારણોમાં વારં-વાર કેમ પ્રવર્તતો રહે ?) સુખો ય મળ્યા છતાં સંતોષ પામ્યો નથી ! (નહિતર સુખ મળવા છતાં અધિક તૃષ્ણા કેમ ઊભી રહે ?) ('ચ' શબ્દથી મોક્ષ હેતુથી વિમુખ રહ્યો છે) (૧૯૫)

परितप्पिएण तणुओ,
साहारो जइ घणं न उज्जमइ ।
सेणियराया तं तह,
परितप्पंतो गओ नरयं ॥१९६॥

અર્થ : જો તપ સંયમમાં અપ્રમત્તપણે ગાઢ ઉદ્યમ ન કરે, તો એકલા પરિતાપ (પાપ-સંતાપ)થી અત્યલ્પ રક્ષણ મળે. (દૃષ્ટાંત તરીકે) શ્રેણિક રાજા (તેવા તપ સંયમના ઉદ્યમ વિના) આત્મનિંદા કરતા છતાં નરકમાં ગયા. (૧૯૬)

जीवेण जाणि विसज्जियाणि, जाईसएसु देहाणि ।
थोवेहिं तओ सयलंपि, तिहुयणं हुज्ज पडिहत्थं ॥१९७॥

અર્થ : (દુઃખોથી ભવ નિર્વેદ પામવા આ વિચાર કે) સેંકડો જાતિઓમાં જીવે જેટલા શરીરો મૂક્યા એમાંના (અનંતમા ભાગ જેટલા) થોડા પણ શરીરોથી ત્રણે જગત 'પડિહત્થ'પૂર્ણ ભરાઈ જાય. (આશ્ચર્ય છે કે તો પણ જીવને તોષ નથી !) (૧૯૭)

नहदंतमंसकेसट्ठिएसु,
जीवेण विप्पमुक्केसु ।
तेसु वि हविज्ज कइलास-
मेरुगिरिसन्निभा कूडा ॥१९८॥

અર્થ : જીવે (અનાદિ સંસારમાં જેટલા) નખ, દાંત, માંસ, કેશ, હાડકા મૂક્યા તેનાથી પણ મોટા અષ્ટાપદ મેરૂ પર્વત જેવા સ્તૂપ થાય. (૧૯૮)

हिमवंतमलयमंदर-
दीवोदहिधरणिसरिसरासीओ ।
अहिअयरो आहारो,
छुहिएणाहारिओ होज्जा ॥१९९॥

અર્થ : જીવે ભૂખ્યા થઈને જે આહાર વાપર્યો તેનો હિમવંત પર્વત, મલયાચલ, મેરૂ પર્વત, દ્વીપો, સમુદ્રો

અને પૃથ્વીઓ સમાન રાશિઓ કરતાં અધિક રાશિ થાય. (૧૯૯)

जे णेण जलं पीयं,
घम्मायवजगडिएण तंपि इहं ।
सव्वेसु वि अगडतलाय-
नईसमुद्देसु नवि हुज्जा ॥२००॥

અર્થ : આ જીવે ગ્રીષ્મના આતપથી અભિભૂત થઈને જેટલાં પાણી પીધાં તેટલું પાણી પણ આ લોકના સર્વ કૂવા, તળાવ, નદી અને સમુદ્રોમાં (સમાય એવું) નથી. (૨૦૦)

पीयं थणयच्छीरं,
सागरसलिलाओ होज्ज बहुअयरं ।
संसारम्मि अणंते,
माऊणं अन्नमन्नाणं ॥२०१॥

અર્થ : જેની આદિ ઉપલબ્ધ નથી એવા સંસારમાં અન્યાન્ય જન્મોમાં થયેલી માતાઓના થાનનું દૂધ જે પીધું તે (સઘળા) સમુદ્રોના પાણીથી પણ અતિ વધારે થાય. (૨૦૧)

पत्ता य कामभोगा,

कालमणंतं इहं सउवभोगा ।

अपुव्वं पिव मन्नइ,

तहवि य जीवो मणे सुक्खं ॥२०२॥

અર્થ : (જીવે અનંતકાળ સંસારમાં શબ્દાદિ વિષયોના ભોગો મેળવ્યા અને એને ભોગવ્યા પણ છતાંય જીવ મનમાં વિષયસુખને જાણે પૂર્વે જોયું જ નથી એવું સમજે છે ! (૨૦૨)

जाणइ अ जहा

भोगिड्ढिसंपया सव्वमेव धम्मफलं ।

तहवि दढमूढहियओ,

पावे कम्मे जणो रमइ ॥२०३॥

અર્થ : જીવ જાણે છે 'ચ'=દેખે છે કે "ઉત્કૃષ્ટ શબ્દાદિ વિષયોની પ્રાપ્તિ અરે ! એટલું જ શું, બધુંજ સારું (સુગુરુ યોગ વગેરે) એ ધર્મનું ફળ છે," તો પણ ગાઢપણે 'મૂઢ'=ભ્રાંત ચિત્તવાળા લોકો પાપકાર્યોમાં રક્ત રહે છે. (૨૦૩)

जाणिज्जइ चिंतिज्जइ,
जम्मजरामरणसंभवं दुक्खं ।
न य विसएसु विरज्जइ,
अहो सुबद्धो कवडगंठी ॥२०४॥

અર્થ : (ગુરુ ઉપદેશથી) જણાય છે ને (બુદ્ધિથી) મનમાં ય બેસે છે કે (વિષયસંગથી) જન્મ, જરા, મૃત્યુથી થતા દુઃખ ઊભા થાય છે, તો પણ (લોક) વિષયોથી વિરક્ત નથી બનતા ! (ત્યારે કહેવું પડે કે) અહો મોહની ગાંઠ કેવી સખ્ત બંધાયેલી છે. (૨૦૪)

जाणइ य जह मरिज्जइ,
अमरंतं पिहु जरा विणासेई ।
न य उव्विग्गो लोगो,
अहो ! रहस्सं सुनिम्मायं ॥२०५॥

અર્થ : એ પણ ખબર છે કે મરવાનું છે, અને ન મરે ત્યાં સુધીમાં પણ જરાવસ્થા સફેદ વાળ, પળિયા વગેરે વિનાશ સરેજે છે, તો પણ લોક (વિષયોથી) ઉદ્વેગ નથી પામતા ત્યારે અહો ! (હે વિવેકી જનો જુઓ કે) એનું રહસ્ય કેવું દુર્ગમ છે ! (૨૦૫)

दुपयं चउप्पयं बहु-पयं च
अपयं समिद्धमहणं वा ।
अणवकएऽवि कयंतो,
हरइ हयासो अपरितंतो ॥२०६॥

અર્થ : હરામી યમરાજનું કાંઈ બગાડ્યું નથી છતાં એ બેપગાને, ચારપગાને, બહુપગા (ભ્રમરાદિ)ને અને અપગા (સર્પાદિ)ને તેમજ સમૃદ્ધિવાળાને ને નિર્ધનને અવિશ્રાંતપણે (વણથાક્યો) ઉપાડે છે. (૨૦૬)

न य नज्जइ सो दियहो,
मरियव्वं चाऽवसेण सव्वेण ।
आसापासपरद्धो,
न करेइ य जं हियं बज्झो ॥२०७॥

અર્થ : તે દિવસની ખબર નથી કે જ્યારે સૌએ. પરવશપણે (અનિચ્છાએ) મરવાનું છે એમ છતાં પણ (જીવ) આશા (મનોરથો)ના પાશથી બંધાયેલા આત્મહિત જે આચરતા નથી તે 'વધ્યઃ'=મૃત્યુ માટે જ સરજાયેલા છે. (૨૦૭)

संझरागजलबुब्बुओवमे,
जीविए य जलबिंदुचंचले ।
जुव्वणे य नईवेगसन्निभे,
पाव जीव ! किमियं न बुज्झसि ॥२०८॥

અર્થ : સંધ્યાના રંગ અને પાણીના પરપોટા સમાન તથા (ઘાસના ટોપચા પરના) જલબિંદુ સમાન ચંચળ આયુષ્ય છે, તેમજ યુવાની નદીના વેગ તુલ્ય છે. (તો) હે પાપી જીવ! (આ જોવા છતાં) કેમ બોધ પામતો નથી ? (આ ભ્રમ પ્રાય; અતિ ગાઢ કામરાગથી થાય છે તેથી આ વિચાર કે,-) (૨૦૮)

ज जं नज्जइ असुइं,
लज्जिजज्जइ कुच्छणिज्जमेयं ति ।
तं तं मग्गइ अंगं,
नवरमणंगुत्थ पडिकूलो ॥२०९॥

અર્થ : જે જે અંગ બાળ વડે પણ અશુચિ અશુદ્ધ સમજાય છે, અને 'આ ગંદુ છે' એમ કરી જેનાથી લજ્જા પમાય છે, તે તે (સ્ત્રીના ગંદા) અંગની જ ઇચ્છા કરાય છે એમાં માત્ર અનંગ-કામદેવ-કામવાસનાની વક્રતા જ

કામ કરે છે. (કેમકે એ જ કામ ગંદામાં સુંદર તરીકેનો ભ્રમ કરાવે છે.) (૨૦૯)

सव्वगहाणं पभवो, महागहो सव्वदोसपायट्टी ।
कामग्गहो दुरप्पा, जेणभिभूयं जगं सव्वं ॥२१०॥

અર્થ : સમસ્ત ઉન્માદોનું ઉત્પત્તિસ્થાન એવો મહા ઉન્માદ કોણ ? સર્વ દોષોનો પ્રવર્તક કોણ ? તો કે દુરાત્મા કામનો ઉન્માદ, જેણે આખું જગત વશ કર્યુ છે. (૨૧૦)

जो सेवइ किं लहइ ? थामं हारेइ दुब्बलो होइ ।
पावेइ वेमणस्सं, दुक्खाणि य अत्तदोसेणं ॥२११॥

અર્થ : (એ કામને) જે સેવે છે એ શું પામે છે ? (અર્થાત વાસ્તવ તૃપ્તિ વગેરે કશું જ પામતો નથી માત્ર) બળ ગુમાવે છે. તેથી દુબળો પડે છે. તેમજ ચિત્તનો ઉદ્વેગ અને (ક્ષયરોગાદિ) દુઃખો પામે છે. આ જે પામે છે તે પોતાના જ વાકે પામે છે. (૨૧૧)

जह कच्छुल्लो कच्छुं कंडुयमाणो दुहं मुणइ सुक्खं ।
मोहाउरा मणुस्सा, तह कामदुहं सुहं बिंति ॥२१२॥

અર્થ : (વળી) જેમ ખસ-ખરજવાવાળો એને ખણતો

હોય ત્યારે એ રોગના દુઃખને સુખ માને છે, એમ કામવાસના જનિત ભ્રમવાળા મનુષ્ય કામાગ્નિના દુઃખને સુખ કહે છે. (કામવાસના એ વાસ્તવમાં ભયંકર રોગ છે.) (૨૧૨)

विसयविसं हालहलं, विसयविसं उक्कडं पियंताणं ।
विसयविसाइन्नं पिव, विसयविसविसूइया होई ॥२१३॥

અર્થ : શબ્દાદિ વિષયો (મારક હોવાથી) વિષ છે. એ જ (શીઘ્રઘાતી હોવાથી) હલાહલ છે. 'ઉત્કૃષ્ટ તીવ્ર-ઉગ્ર, 'વિશદ'=સ્પષ્ટ, લોકપ્રસિદ્ધ, (તાલપૂટાદિ) વિષ પીનારને એ વિશદ વિષનું અજીર્ણ થાય (અર્થાત્ વિષ પચી ન જતાં મારનારું બને) છે, એમ વિષયોરૂપી વિષ સેવનારને વિસૂચિકા (અજીર્ણ યાને અનંત મરણ) થાય છે. (૨૧૩)

एवं तु पंचहिं आसवेहिं, रयमायणित्तु अणुसमयं ।
चउगइदुहपेरंतं, अणुपरियट्टंति संसारे ॥२१४॥

અર્થ : એ પ્રમાણે જીવ (પાંચ ઈંદ્રિયો યા પાંચ હિંસાદિ) આશ્રવોથી સમયે સમયે કર્મરજ ભેગી કરીને પછીથી

સંસારમાં ચાર ગતિના દુઃખની પરાકાષ્ઠા પામવા સુધીના ભ્રમણ પર ભ્રમણ કરે છે. (૨૧૪)

सव्वगईपक्खंदे, काहंति अणंतए अकयपुण्णा ।
जे य न सुणंति धम्मं, सोऊण य जे पमायंति ॥२१५॥

અર્થ : જે (જિનોક્ત) ધર્મને નથી સાંભળતા, અને જે સાંભળીને પ્રમાદ (શિથિલતા) કરે છે, તે પુણ્યહીન જીવો અનંત (સંસાર)માં સર્વ ગતિઓમાં ભટકણ કર્યા કરશે. (આ તો ધર્મ પામ્યા છતાં અનર્થ ! કિન્તુ ધર્મ નહિ પામેલાને કેવા વિશેષ અનર્થ ? તો કે,) (૨૧૫)

अणुसिट्ठा य बहुविहं,
मिच्छद्दिट्ठी य जे नरा अहमा ।
बद्धनिकाइयकम्मा,
सुणंति धम्मं न य करंति ॥२१६॥

અર્થ : બહુ પ્રકારે હિતશિક્ષ કહેવાયા છતાં જે 'મિથ્યાદષ્ટિ'= બુદ્ધિ વિપર્યાસવાળા નીચ મનુષ્યો છે (તે તો અનંત સંસારે અચૂક સર્વગતિભ્રમણ કરવાના; કેમકે) એ બદ્ધઅને નિકાચિત કર્મવાળા હોઈ (હજી કદાચ તેવા સંયોગ મળ્યે બીજાના આગ્રહથી) ધર્મ

સાંભળે ખરા, પરંતુ ધર્મ કરતા જ નથી. (ધર્મ કરનારને લાભ શો ? તો કે) (૨૧૬)

पंचेव उज्झिऊणं, पंचेव य रक्खिऊण भावेणं ।
कम्मरयविप्पमुक्का, सिद्धिगइमणुत्तरं पत्ता ॥२१७॥

અર્થ : જે ધર્મ કરે છે તેઓ ભાવપૂર્વક (હિંસાદિ) પાંચનો ત્યાગ કરીને, તેમજ (અહિંસાદિ યા સ્પર્શનાદિ) પાંચની રક્ષા કરીને, કર્મરજથી મુક્ત થયેલા સર્વોચ્ચ સિદ્ધિ ગતિને પામી ગયા. (૨૧૭)

नाणे दंसणचरणे तवसंजमसमिइगुत्तिपच्छित्ते ।
दमउस्सग्गववाए दव्वाइ अभिग्गहे चेव ॥२१८॥

અર્થ : (વિસ્તારથી જ્ઞાનાદિ મુક્તિ-કારણોમાં જે સ્થિત છે, તેનો જન્મ મોક્ષ માટે થાય છે.) જે જ્ઞાનમાં, દર્શનમાં, ચરણમાં, (અનશનાદિ) તપમાં, (પૃથ્વીસંરક્ષણાદિ) સંયમમાં, ૫ સમિતિઓમાં, ૩ ગુપ્તિઓમાં, (આલોચનાદિ) પ્રાયશ્ચિતોમાં, ઈન્દ્રિયોના દમનમાં, ઉત્સર્ગ માર્ગના અનુષ્ઠાનમાં, આવસ્યક અપવાદ માર્ગના અનુષ્ઠાનમાં દ્રવ્યાદિ ચાર પ્રકારના અભિગ્રહોમાં, (૨૧૮)

सद्दहणायरणाए,
निच्चं उज्जुत्त एसणाइ ठिओ ।
तस्स भवो अहितरणं,
पव्वज्जाए य सम्मं तु ॥२१९॥

અર્થ : શ્રદ્ધા સહિત આચરણમાં, સદા ઉપયોગવાળો બની નિર્દોષ ગવેષણામાં જે રહેલો હોય છે એનો જ માનવજન્મ સંસારસાગર તરવા માટે થાય છે; અને પ્રવ્રજ્યાનો સ્વીકાર પણ એ જ ભવતરણ માટેનો સમ્યક્ છે. (અહીં 'દર્શન' કહેવા ઉપરાંત 'શ્રદ્ધાન' કહ્યું એ જે ન આચરી શકાય એવી સાધનાઓ હોય એની ય શ્રદ્ધા રાખવા માટે કહ્યું.) (૨૧૯)

जे घरसरणपसत्ता, छक्कायरिऊ सकिंचणा अजया ।
नवरं मोत्तूण घरं, घरसंकमणं कयं तेहिं ॥२२०॥

અર્થ : (અણગાર અગાર-ઘર-ત્યાગી છતાં) જે ઘર મરમ્મત-ઘરસંભાળમાં લાગેલા હોય છે, એ (પૃથ્વી કાયાદિ) ષટ્કાયના શત્રુ છે, પરિગ્રહધારી છે, ને મનવચન-કાયાની યતના (સંયમ) વિનાના છે, એમણે તો માત્ર એક ઘર મૂકી બીજા ઘરમાં જ સંક્રમણ કર્યું

(કહેવાય એ એમને મહા અનર્થ માટે થાય છે, કેમકે) (૨૨૦)

उस्सुत्तमायरंतो, बंधइ कम्मं सुचिक्कणं जीवो ।
संसारं च पवड्ढइ, मायामोसं च कुव्वइ य ॥२२१॥

અર્થ : જિનાગમ-નિરપેક્ષ (જિનવચનથી ઉલ્ટું) આચરે (અર્થાત્ અકાર્ય કરે), એ જીવ ગાઢ ચકણા કર્મ બાંધે છે, ને એથી ભવના ફેરા વધારે છે; વળી એ માયા મૃષાય સેવે છે. (કેમકે પહેલા હું 'સૂત્રોક્ત કરીશ' એમ કબૂલી હવે ઉત્સૂત્ર-આચરણમાં જાય છે.) (૨૨૧)

जइ गिण्हइ वयलोवो,
अहव न गिण्हइ सरीरवुच्छेओ
पासत्थसंगमोऽविय,
वयलोवो तो वरमसंगा ॥२२२॥

અર્થ : (ઉત્સૂત્ર-સેવી પાસત્થાના આહાર-પાણીવસ્ત્રાદિ) જો લે, તો (આધાકર્માદિ-દોષ અને આગમનિરપેક્ષતાના અનુમોદનથી) વ્રત-લોપ થાય; અને જો ન લે તો શરીરને બાધા પહોંચે. અરે ! પાસત્થાની વચ્ચે જઈને રહેવું એ પણ વ્રતલોપવાળું છે, (કેમકે 'અસં કિલિટ્ઠેહિ સમંન

વસેજ્જા મુણિ, ચરિતસ્સ જઓ ન હાણી' એવી જિનાજ્ઞાના ભંગરૂપ છે) તેથી શ્રેયસ્કર એ છે કે પહેલેથી જ એવાને ભેગા જ નહિ થવું. (૨૨૨)

आलावो संवासो, वीसंभो संथवो पसंगो य ।
हीमायारेहिं समं, सव्वजिणिंदेहिं पडिकुट्ठो ॥२२३॥

અર્થ : આચાર-હીનોની સાથે વાતચીત, એક મકાનમાં સહવાસ, મનમેળ-વાતવીસામો, પરિચય અને પ્રસંગ (વસ્ત્રાદિ લેવડદેવડ); એનો સમસ્ત જિનેશ્વર ભગવંતોએ નિષેધ કર્યો છે. (૨૨૩)

अन्नुन्नजंपिएहिं हसिउद्धुसिएहिं खिप्पमाणो य ।
पासत्थमज्झयारे, बलाऽवि जई वाउली होइ ॥२२४॥

અર્થ : પાસત્થાની મધ્યે રહેવામાં સુસાધુ બલાત્ (અનિચ્છાએ) પણ કુસંગના પ્રભાવે પરસ્પર વાતચીતમાં પડે છે, ને (હરખના ઉછાળામાં એની સાથે) હસવું-ખીલવું થાય છે, એમાં રોમાંચ અનુભવે છે, એથી વ્યાકુળ થાય છે, (ધર્મ-સ્થૈર્યથી ચૂકે છે.) (૨૨૪)

लोएऽवि कुसंसग्गी-
पियं जणं दुन्नियच्छमइवसणं ।
निंदइ निरुज्जमं पिय-
कुसीलजणमेव साहुजणो ॥२२५॥

અર્થ : લોકો પણ ખરાબ માણસની સંગતના પ્રેમીને, 'દુન્નિયચ્છ'=ઉદ્ભટ વેષધારીને, ને અતિવ્યસન-વાળાને નિંદે છે (એની ઘૃણા કરે છે), એમ સુસાધુ મધ્યે રહેવા છતાં નિરુદ્યમી(શિથિલાચારી)ની તથા કુશીલજનને વહાલો કરનારની સાધુજન ઘૃણા કરે છે. (૨૨૫)

निच्चं संकियभीओ,
गम्मो सव्वस्स खलियचारित्तो ।
साहुजणस्स अमओ,
मओऽवि पुण दुग्गइं जाइ ॥२२६॥

અર્થ : ચારિત્રની સ્ખલનાવાળો હંમેશાં ('આ મારી વાત કરતો હશે ?' એમ) શંકાશીલ રહે છે, અને (ગચ્છથી બહાર મૂકાવાના) ભયવાળો રહે છે, તેમજ (બાળસહિત) સૌથી પરાભવ પામનારો બને છે,

સાધુજનને અમાન્ય બને છે, અને મરીને પણ (નરકાદિ) દુર્ગતિમાં જાય છે. ('પુણ'=વળી અનંત સંસારી ય બને છે.) (૨૨૬)

गिरिसुयपुप्फसुआणं,
सुविहिय ! आहरणकारणविहिन्नू ।
वज्जेज्ज सीलविगले,
उज्जयसीले हविज्ज जई ॥२२७॥

અર્થ : (એક જ મેનાના બે પોપટ એમાં એક 'ગિરિશુક' નામે તે મ્લેચ્છોના સંગે ઊછરેલો, તેથી અપશબ્દો બોલતો, બીજો 'પુષ્પશક' નામે તે તા પસોના સંગમાં ઊછરેલો શિષ્ય શબ્દ બોલતો.) ગિરિશુક-પુષ્પશુકના દૃષ્ટાંત અને એની કારણવિધિ જાણનાર તું હે સુવિહિત ! શીલરહિત (પાસત્થાદિ)ના સંગનો ત્યાગ કર, અને ઉદ્યતશીલવાળો યતી બન. (૨૨૭)

ओसन्नचरणकरणं जइणो वंदंति कारणं पप्प ।
जे सुविइयपरमत्था, ते वंदंते निवारंति ॥२२८॥

અર્થ : મૂળગુણ-ઉત્તરગુણમાં શિથિલ સાધુને સુવિહિત મુનિઓ કોઈ (સંયમાદિ) કારણ પામીને વંદન કરે છે

(અલબત્ તે શિથિલ મુનિઓમાં 'આ વંદન લેવું એ અમારે મહાઅનર્થ માટે છે,' એમ) જે આગમ-રહસ્યના સારા જ્ઞાતા છે, તે વંદન કરતા સુવિહિત મુનિઓને વંદન કરતાં રોકે છે. (૨૨૮)

सुविहियवंदावंतो,
नासेई अप्पयं तु सुपहाओ ।
दुविहपहविप्पमुको,
कहमप्प न याणई मूढो ॥२२९॥

અર્થ : (પોતે શિથિલ છતાં) સુવિહિત મુનિઓ પાસે વંદન કરાવનારો (વંદન કરાતં નહિ રોકનારો), પોતાના આત્માને સુપથ-રત્નત્રયીમાંથી ભ્રષ્ટ કરે છે. આમ (સાધુ-શ્રાવક) બંને માર્ગથી રહિત બનેલો તે મૂઢ પોતાના ભ્રષ્ટ આત્માને કેમ ઓળકી શકતો નથી (તે સુવિહિતનું વંદન ઝીલે છે ?) (૨૨૯)

वंदइ उमओ कालं पि,
चेइयाइं थयत्थुई परमो ।
जिणवरपुडिमाघरधूव-
पुप्फगंधच्चवणुज्जुत्तो ॥२३०॥

અર્થ : (અહિં સુધી સાધુ ધર્મવિધિ કહી. હવે શ્રાવક ધર્મવિધિ કહે છે) સુશ્રાવક ઉભયકાળ ('ચ' શબ્દથી મધ્યાહ્ને પણ) જિનપ્રતિમાને વંદના કરે છે, (ભક્તામરાદિ) સ્તોત્ર ભણે છે, (બૃહદ્દેવવંદનાદિમાં) થોયો બોલે છે, અને જિનવર-પ્રતિમાઘર (જિનમંદિર)માં ધૂપ-પુષ્પ-કેશર-વાસક્ષેપાદિ ગંધથી પૂજન કરવામાં 'પરમ'=અત્યંત ઉદ્યત (ઉદ્યમયુક્ત) રહે છે. (૨૩૦)

सुविणिच्छियएगमई,
धम्मम्मि अनन्नदेवओ अ पुणो ।
न य कुसमएसु रज्जइ,
पुव्वावरबाहियत्थेसु ॥२३१॥

અર્થ : (અહિં સાદિ) ધર્મમાં અત્યંત નિશ્ચિત એક=અનન્ય મતિવાળો, અને (બીજા કોઈ મિથ્યા દેવ પર નહિ અને) ભગવાન પર જ અનન્ય શ્રદ્ધાવાળો હોય. 'પુનઃ'=વળી (પ્રશમાદિ ગુણયુક્ત હોય) એ મિથ્યા શાસ્ત્રો પર રાગવાળો ન બને; કેમકે એ શાસ્ત્રો પૂર્વાપર-બાધિત (અર્થાત્ અઘટમાન ખંડિત) પદાર્થોને

કહેનારા હોય છે. (૨૩૧)

दट्ठूण कुलिंगीणं,
तसथावरभूयमद्दणं विविहं ।
धम्माओ न चालिज्जइ,
देवेहिं सइंदएहिं पि ॥२३२॥

અર્થ : (બૌદ્ધ સાંખ્યાદિ મિથ્યાધર્મવાળા) કુલિંગીઓ દ્વારા ત્રસ સ્થાવર જીવોની (પચન-પાચનાદિમાં) થતી વિવિધ કચરામણ જોઈને, ઈંદ્રો સહિત દેવો વડે પણ (સર્વ જ્ઞોક્ત સમસ્ત જીવરાશિની સૂક્ષ્મતાથી રક્ષાને ઉપદેશનારા) જૈનધર્મથી ચલાયમાન થતો નથી. (તો મનુષ્યોથી તો ચલાયમાન થાય જ શાનો ?) (૨૩૨)

वंदइ पडिपुच्छइ, पज्जुवासइ साहुणो सयचमेव ।
पढइ सुण गुणेइ अ, जणस्स धम्मं परिकहेइ ॥२३३॥

અર્થ : સાધુઓને સતત (એક દિવસના અંતર વિના નિરંતર મન-વચન-કાયાથી) વંદન કરે, સંદેહના નિરાકરણ પૂછે, પાસે રહીને ઉપાસના કરે. સૂત્રોને ભણે, એનો અર્થ સાંભળે, સૂત્રાર્થનું ગુણન-પરાવર્તન કરે, (ચ' શબ્દથી એના પર ચિંતન કરે), લોકોને ધર્મ

ઉપદેશે, (સ્વયં બોધ પામેલો બીજાને પણ બોધવાળા કરે.) (૨૩૩)

दढसीलव्वयनियमो,
पोसहआवस्सएसु अक्खलिओ ।
महुमज्जमंसपंचविह-
बहुबीयफलेसु पडिक्कंतो ॥२३४॥

અર્થ : શીલ-સદાચારોમાં દઢ ચિત્ત પ્રણિધાન રાખે, અણુવ્રતો તથા બીજા નિયમો પાળવામાં ય નિષ્પ્રકંપ હોય, (આહાર-શરીર-સત્કારાદિ ત્યાગના) પોષધ તથા આવશ્યક (સામાયિક પ્રતિક્રમણાદિ નિત્યકૃત્યો) માં કોઈ અતિચાર ન સેવે, મદ્ય-મદિરા-માંસ પાંચ પ્રકારના (વડ આદિના) ફળ તથા બહુબીજ (વેંગણાદિ) ફળથી નિવૃત્ત હોય (એના ત્યાગવાલો હોય.)(૨૩૪)

नाहम्मकम्मजीवी,
पच्चक्खाणे अभिक्खणुज्जुत्तो ।
सव्वं परिमाणकडं,
अवरज्जइ तं पि संकंतो ॥२३५॥

અર્થ : (અંગાર કર્માદિ) બહુ પાપકર્મોથી આજીવિકા ન ચલાવે, પચ્ચક્ખાણ લેવામાં સતત ઉત્સાહવાળો રહે, (વાતવાતમાં પચ્ચક્ખાણનો પ્રેમી હોય. વલી ધનધાન્યાદિ) સર્વમાં પરિમાણ કરી રાખે. (એમ છતાં કદાચ ક્યારેક ક્યાંક) અપરાધ (દોષ) થઈ જાય તો (તરત આલોચનાપ્રાયશ્ચિતથી) એનાથી સંક્રાંત થતો ચાલે, (ખસીને નિરતિચાર શુભ યોગમાં લાગી જતો ચાલે) અથવા 'સંકંતો'નો બીજો અર્થ શંકા પામતો યાને 'ભય પામતો' અર્થાત્ મોટા પાપસ્થાન તો દૂર પણ કુટુંબાદિ અર્થે જે ધાન્યાદિની રસોઈ આદિ કરવું પડે એમાં હેતુ-હિંસાને લીધે પડતા અલ્પ કર્મબંધથી પણ બીતો રહે. (૨૩૫)

निक्खमण-नाण-निव्वाण-
जम्मभूमीउ वंदइ जिणाणं ।
न य वसइ साहुजणविरहियंमि
देसे बहुगुणेऽवि ॥२३६॥

અર્થ : જિનેશ્વર ભગવાનના દીક્ષા-કેવળજ્ઞાન-નિર્વાણ તથા જન્મની (કલ્યાણક) ભૂમિઓને વંદન કરે અને

(સુરાજ્ય, સુજલ, ધાન્ય સમૃદ્ધ ઈત્યાદિ) બહુ ગુણભર્યા પણ સાધુમહાત્માઓથી રહિત દેશમાં વસવાટ ન કરે. (કેમકે એમાં માનવજન્મના સારભૂત ધર્મ-કમાઈને હાનિ પહોંચે.) (૨૩૬)

परतित्थियाण पणमण-

उब्भा वण-थुणण-भत्तिरागं च ।

सक्कारं सम्माणं,

दाणं विणयं च वज्जेइ ॥२३७॥

અર્થ : મિથ્યાદષ્ટિ બૌદ્ધાદિ સાધુને શિરથી પ્રણામ, બીજાઓ આગળ એમના ગુણવર્ણનરૂપ ઉદ્ભાવન, અને એમની સ્તવના, તથા એ કુગુરુઓ પર હાર્દિક ભક્તિરાગ, વસ્ત્રોથી સત્કાર, (વળી) એમને વળાવવા જવા કે અનુસરવાદિરૂપ સન્માન અને એમના ચરણ ધોવાદિરૂપ વિનય કરવાનું વર્જે. (૨૩૭)

पढमं जईण दाऊण,

अप्पणा पणमिऊण पारेइ ।

असइ य सुविहियाणं,

भुंजेइ कयदिसालोओ ॥२३८॥

અર્થ : (વળી શ્રાવક) પહેલાં મુનિઓને સુપાત્રદાન કરીને પછી પોતે નમસ્કાર કરવાપૂર્વક ભોજન કરે છે. ('ચ' શબ્દથી વસ્ત્રાદિ પણ મુનિને વહોરાવવાપૂર્વક વાપરે.) કદાચ સુવિહિત મુનિઓ ન મળે તો દિશાલોક કરીને અર્થાત્ 'આ અવસરે મુનિઓ મળે તો મારા પર ઉપકાર થાય' એમ ભાવનાપૂર્વક ચારે બાજુ નજર નાખે કે મુનિઓ દેખાય છે ?) (૨૩૮)

साहूण कप्पणिज्जं,
जं नवि दिन्नं कहिं वि किंचि तहिं ।
धीरा जहुत्तकारी,
सुसावगा तं न भुंजंति ॥२३९॥

અર્થ : સાધુને ખપે એવું જે કાંઈ અશનાદિ કોઈક એવાસ્થાને કે સમયે થોડુંક પણ ન આપી શકાયું હોય તો સુશ્રાવકો એને વાપરતા નથી; કેમકે એ સત્ત્વશાળી અને વિહિત અનુષ્ઠાનમાં તત્પર હોય છે. (ગુરુ મહારાજે ન વાપર્યું એ મારાથી ન જ વપરાય એમાં સત્ત્વ જોઈએ. શ્રાવક માટે વિહિત અનુષ્ઠાન આ, કે તપયોગ્ય આ ઉત્તમ ભવમાં ન છૂટકે કરવું પડતું ભોજન મુનિના પાત્રે

પાડીને જ વાપરે.) (૨૩૯)

वसहीसयणासणभत्त-

पाणभेसज्जवत्थपत्ताई ।

जइवि न पज्जत्तधणो,

थोवावि हु थोवयं देइ ॥२४०॥

અર્થ : (શ્રાવક પોતે) કદાચ એવા પૂરતા ધનવાળો ન હોય તો ય મુકામ, સંથારાદિ શયન, બાજોઠ આદિ, આસન, ભોજન-પાના, ઔષધ, વસ્ત્ર-પાત્રાદિ, ('આદિ' પદથી કાંબલ વગેરે) થોડામાંથી પણ થોડું સુપાત્રમાં દે ('પાત્રમાં ન દીધેલું ન વપરાય,' એ નિયમ) (૨૪૦)

संवच्छरचाउम्मासिएसु, अट्ठाहियासु अ तिहीसु ।

सव्वायरेण लग्गइ, जिणवरपूयातवगुणेसु ॥२४१॥

અર્થ : સાંવત્સરિક-ચાતુર્માસિક પર્વોમાં, ચૈત્રી આદિ અટ્ઠાઈઓમાં, પર્વતિથિઓમાં, જિનેશ્વર ભગવાનનાં પૂજન, ઉપવાસાદિ તપસ્યા તથા જ્ઞાનાદિ ગુણોમાં હૈયાના પૂરા આદર બહુમાનથી લાગી જાય છે. (૨૪૧)

साहूण चेइयाण य, पडिणीयं तह अवण्णवायं च ।

जिणपवयणस्स अहियं, सव्वत्थामेण वारेई ॥२४२॥

અર્થ : મુનિઓના, તથા મંદિર કે મૂર્તિઓના પ્રત્યનીકો(ક્ષુદ્ર ઉપદ્રવ કરનારાઓ)ને તથા એમના નિંદકોને તેમજ જિનશાસનનું અહિત કરનારાઓને સમસ્ત શક્તિ (યાવત્ પ્રાણાર્પણ)થી અટકાવે છે; (કેમકે એ મહા ઉદયનું કારણ છે.) (૨૪૨)

विरया पाणिवहाओ,
विरया निच्चंच अलियवयणाओ ।
विरया चोरिक्काओ,
विरया परदारगमणाओ ॥२४३॥

અર્થ : (હવે શ્રાવકના વિશેષે કરીને ગુણોમાં) સ્થૂલ જીવહિંસાથી વિરામ પામેલા, હંમેશા સ્થૂલ અસત્ય વચનથી વિરત, સ્થૂલ ચોરીથી વિરત, અને પરસ્ત્રીગમનથી વિરામ પામેલા. (૨૪૩)

विरया परिग्गहाओ, अपरिमिआओ अणंततण्हाओ ।
वहुदोससंकुलाओ, नरयगइगमणपंथाओ ॥२४४॥

અર્થ : (શ્રાવક પરિગ્રહ પરિમાણવ્રત દ્વારા) અપરિનિત પરિગ્રહથી વિરામ પામેલા હોય. (કેમકે અપરિમિત પરિગ્રહ એ) (૧) અનંત તૃષ્ણા ભર્યો છે, (૨) બહુ

દોષથી વ્યાપ્ત છે, અને (૩) નરકગતિ-ગમનનો ઉપાય છે. (પરિગ્રહમર્યાદાનું વ્રત ન હોય તો (૧) પાસે પરિગ્રહ ન હોવા છતાં અંતરમાં અપરિમિત પરિગ્રહની અનંત અમાપ તૃષ્ણા બેઠી છે. વળી (૨) એ રાજા-ચોર આદિના ઉપદ્રવોનું નિમિત્ત હોઈ શારીરિક-માનસિક કેઈ સંતાપ સંકલેશાદિનું કારણ બનવાથી બહુ દોષોથી વ્યાપ્ત છે. તેમજ (૩) એટલા જ માટે ઉગ્ર સંકલેશકારી એ અપરિમિત પરિગ્રહ નરકગતિ-ગમનનો ઉપાય બને છે. આમ અનંત તૃષ્ણાવાળા અપરિમિત પરિગ્રહથી વિરત, બહુદોષ વ્યાપી અમિત પરિગ્રહથી વિરત, તથા નરકગતિ-ગમનહેતુ અમિત પરિગ્રહથી વિરત' એમ અનેકવાર 'વિરત' કહ્યું તે વિરતિની વિચિત્રતા સમજાવવા કહ્યં.) (૨૪૪)

मुक्का दुज्जणमित्ती, गहिया गुरुवयणसाहुपडिवत्ती ।
मुक्का परपरिवाओ, गहिओ जिणदेसिओ धम्मो ॥२४५॥

અર્થ : (ઉત્તમ શ્રાવકો વડે) દુર્જનની મૈત્રી (સંગ) ત્યક્ત હોય છે. ગુરુ (તીર્થંકર ગણધરાદિ)નાં વચનોનો 'સાહુ-પડિવત્તી'=સુંદર સ્વીકાર (પ્રતિજ્ઞા-પાલન) કરાયેલો

હોય છે, બીજાનો અવર્ણવાદ કરાતો નથી, અને જિનભાષિત (વ્રત-ભક્તિ આદિ) ધર્મ ગ્રહણ કરાયેલો હોય છે. (૨૪૫)

तवनियमसीलकलिया,
सुसावगा जे हवंति इह सुगुणा ।
तेसिं न दुल्लहाइं,
निव्वाणविमाणसुक्खाइं ॥२४६॥

અર્થ : એ પ્રમાણે જૈન-શાસનમાં તપ-નિયમ-શિયળથી સંપન્ન જે ઉત્તમ શ્રાવકો સદ્‌ગુણી હોય છે, તેઓને મોક્ષનાં કે સ્વર્ગના સુખો દુર્લભ નથી. (સદુપાયમાં પ્રવૃત્તને કાંઈ પણ અસાધ્ય નથી) (૨૪૬)

सीइज्ज कयाइ गुरू,
तंपि सुसीसा सुनिउणमहुरेहिं ।
मग्गे ठवंति पुणरवि,
जह सेलग-पंथगो नायं ॥२४७॥

અર્થ : (કર્મોદયને વશ થઈ) કદાચ ગુરુ શિથિલ (પ્રમાદી) થાય તો તેને પણ ઉત્તમ શિષ્યો અતિ નિપુણ (સૂક્ષ્મ) બુદ્ધિપૂર્વકનાં મધુર (વચનો કહી તથા સુખદ

પ્રવૃત્તિ)થી પુનઃ જ્ઞાનાદિરૂપ સન્માર્ગે ચઢાવે છે. જેમકે આ વિષયમાં શેલક આચાર્ય પંથક શિષ્ય દૃષ્ટાન્તભૂત છે. (આગમજ્ઞાતા ગુરુ પણ શિથિલ બને ? હા, જાણકારને પણ કર્મની વિચિત્રતા મહા અનર્થ સર્જે છે. દા. ત.) (૨૪૭)

दस दस दिवसे दिवसे,
धम्मे बोहेइ अहव अहिअयरे ।
इय नंदिसेणसत्ती,
तहवि य से संजमविवत्ती ॥२४८॥

અર્થ : પ્રતિદિન દસ દસને અથવા તેથી પણ અધિકને પ્રતિબોધ કરી (ચારિત્ર) ધર્મમાર્ગમાં જોડે છે, એ નંદીષેણમાં શક્તિ હતી, તથાપિ તેઓના ચારિત્રનો નાશ થયો ! (૨૪૮)

कलुसीकओ अकिट्टीकओ अ,
खयरीकओ मलिणिओ अ।
कम्मेहिं एस जीवो,
नाऊण वि मुज्झइ जेण ॥२४९॥

અર્થ : (મૂળ સ્વરૂપે નિર્મળ પણ) આ જીવને કર્મે બંધ દ્વારા (માટીથી પાણીની જેમ) કલુષિત કર્યો; નિધત્તિથી) કર્મે આત્મ પ્રદેશોની સાથે એક મેક મળી જઈ કીટ્ટીભૂત કર્યો. (સુવર્ણમાં રજ ભળેલી હોય તેમ) (નિકાચનાથી) કર્મે જીવને ખલુરી કર્યો (ગુંદરમાં ભળેલું દ્રવ્ય ગુંદર સાથે એકરસ બને તેમ); અને (સ્પૃષ્ટતાથી) મલિન કર્યો, (ધૂળવાળા શરીરની જેમ દા. ત. ૧૧-૧૨-૧૩ મે ગુણઠાણે) કર્મ-કલુષિત થવાનું કારણ જીવ તત્ત્વને જાણવા છતાં મોહોદયે મુંઝાય છે. (૨૪૯)

कम्मेहिं वज्जसारोवमेहिं,
जउनंदणो वि पडिबुद्धो ।
सुबहुं पि विसूरंतो,
न तरइ अप्पक्खमं काउं ॥२५०॥

અર્થ : (કર્મ-વિટંબણા કેવી ? કે નેમનાથ પ્રભુથી) સારી રીતે બોધ પામેલ યદુપુત્ર-વિષ્ણુ પણ સેંકડો વાર મનમાં ખેદ કરતા છતાં વજસમા કઠોર કર્મોથી આત્મકલ્યાણ કરવા (વિરતિ લેવા) શક્તિમાન ન થયા !(૨૫૦)

वाससहस्सं पि जई, काऊणं संजमं सुविउलं पि ।
अंते किलिट्ठभावो, न विसुज्झइ कंडरीउव्व ॥२५१॥

અર્થ : (કિલષ્ટ કર્મોની વિષમતા એવી છે કે) મુનિ એક હજાર વર્ષો સુધી અતિ દીર્ઘ ચારિત્ર પાળીને પણ અંતે (કર્મોદયથી) સંકિલષ્ટ પરિણામી થયેલો, કંડરીકની જેમ, શુદ્ધ પરિમામવાલો થતો નથી. (૨૫૧)

अप्पेण वि कालेणं, केइ जहागहियसीलसामण्णा ।
साहंति निययकज्जं, पुंडरियमहारिसि व्व जहा ॥२५२॥

અર્થ : (ત્યારે કિલષ્ટ કર્મ ન હોય એવા મહા સત્ત્વશાળી) કેટલાક આત્માઓ જેવાં 'શિલ'=મહાવ્રત સ્વીકાર્યા તે પ્રમાણે (યથાર્થરૂપમાં પાલન કરીને) પ્રાપ્ત શ્રમણપણાના હિસાબે અલ્પકાળમાં જ પુંડરિક મહર્ષિની જેમ પોતાના પ્રયોજનને સિદ્ધ કરે છે. (૨૫૨)

काऊण संकिलिट्ठं सामण्णं, दुल्लहं विसोहिपयं ।
सुज्झिज्जा एगयरो, करिज्ज जइ ज्जमं पच्छा ॥२५३॥

અર્થ : પહેલાં સાધુતાને સંકલેશવાળું (દૂષિત) કરીને પાછળથી આત્માને વિશુદ્ધિ-સ્થાન પ્રાપ્ત કરાવવું દુર્લભ છે. છતાં 'એકતરઃ'=કોઈક (કર્મ-વિવર મળવાથી) પાછળથી જો ઉદ્યમ કરે તો પુનઃ વિશુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. (પરંતુ ઉદ્યમ વિના નહિ. માટે આત્માર્થીએ

ચારિત્રમાં પહેલેથી જ દૂષણ ન લાગવા દેવું. કેમકે ચારિત્ર આમ દુષ્કર છે,-) (૨૫૩)

उज्झिज्ज अंतरि च्चिय,
खंडिय सबलादउ व्व हुज्ज खणं ।
ओसन्नो सुहलेहड,
न तरिज्ज व पच्छ उज्जमिउं ॥२५४॥

અર્થ : ચારિત્ર (ગ્રહણ કરીને) વચ્ચે જ છોડી દે, યા એકાદ વ્રતનું ખંડન કરે, નાના નાના ઘણા અતિચારોથી ચારિત્રને શબલ (કાબરચિતરું) કરે, અથવા 'આદિ'-પદથી ચારિત્રને તદ્દન છોડી દે, તેથી અવસન્ન (શિથિલ સાધુ) વિષયસુખમાં લંપટ બની ગએલો પછીથી ચારિત્રમાં ઉદ્યમ કરી શકતો નથી. (૨૫૪)

अवि नाम चक्कवट्टी,
चइज्ज सव्वं पि चक्कवट्टिसुहं ।
न य ओसन्नविहारी,
दुहिओ ओसन्नयं चयइ ॥२५५॥

અર્થ : હજી ચક્રવર્તી ચક્રીપણાના (છ ખંડ આદિ) સર્વ

સુખોને તજી દે છે, પણ શિથિલ-વિહારી દુઃખી થાય તો પણ શિથિલતાને છોડી દેતો નથી ! (કેમકે મોહપરવશ બની ગયો છે.) (૨૫૫)

नरयत्थो ससिराया, बहु भणई देहलालणासुहिओ ।
पडिओ मि भए भाउअ ! तो मे जाएह तं देहं ॥२५६॥

અર્થ : નરકમાં રહેલો શશિપ્રભરાજા (ધર્મ કરી દેવ થયેલ) પોતાના ભાઈને બહુ પ્રકારે કહે છે કે 'હે ભાઈ ! પુર્વના શરીરના લાલપાલનથી આનંદમંગળ માનતો હું (નરકથી ઉદ્‌ભવતા) ભયમાં પડ્યો છું. માટે મારા તે શરીરને કષ્ટો દે; (જેથી આ નરક દુઃખો મટે.)(૨૫૬)

को तेण जीवरहिएण,
संपयं जाइएण हुज्ज गुणो ? ।
जइऽसि पुरा जायंतो,
तो नरए नेव निवडंतो ॥२५७॥

અર્થ : (તેના ઉત્તરમાં તેના ભાઈ સૂરપ્રભ રાજા કહે છે કે) 'જીવરહિત બનેલા તે શરીરને હવે વર્તમાનમાં કષ્ટ દેવાથી શો લાભ થાય ? જો પહેલાં (જીવતાં) તે શરીરને

(ત્યાગ-તપ-પરીસહોનાં) કષ્ટ આપ્યાં હોત, તો તું નરકમાં જ ન પડત. (૨૫૭)

जावाऽऽउ सावसेसं,
जाव य थोवोऽवि अत्थि ववसाओ ।
ताव करिज्जप्पहियं,
मा ससिराया व सोइहिसि ॥२५८॥

અર્થ : (માટે હે શિષ્ય !) જ્યાં સુધી આયુષ્ય (કાંઈ પણ) બાકી છે, જ્યાં સુધી થોડો પણ (વ્યવસાય) ચિત્તનો ઉત્સાહ છે, ત્યાં સુધી આત્મહિતકર સાધના કરી લે; જેથી શશીરાજાની જેમ પાછળથી ભવિષ્યમાં શોક કરતો ન બેસે. (ધર્મ ન કરનારો પસ્તાય છે એટલું જ નહિ, પણ) (૨૫૮)

घित्तूण वि सामण्णं, संजमजोगेसु होइ जो सिढिलो ।
पडइ जई वयणिज्जे, सोअइ अ गओ कुदेवत्तं ॥२५९॥

અર્થ : સાધુ ધર્મ સ્વીકારીને પણ જે સંયમ (મહાવ્રતો)ને યોગો (તપ-સ્વાધ્યાય-આવશ્યકાદિ)માં પ્રમાદી બને છે, તે સાધુ આ ભવમાં નિન્દાનું પાત્ર બને છે અને હલકું (કિલ્બિષિકાદિ) દેવપણું પામીને ત્યાં (દીર્ઘકાળ) શોક

કરે છે (કે હાય ! મેં મંદભાગીએ કેવો પ્રમાદ કર્યો !) (૨૫૯)

सुच्चा ते जिअलोए,
जिणवयणं जे नरा न याणंति ।
सुच्चाण वि ते सुच्चा,
जे नाउणं नवि करेंति ॥२६०॥

અર્થ : આ 'જીવલોકમાં' જગતમાં તેઓ શોચનીય છે કે જેઓ (વિવેક શૂન્યતાથી) શ્રી જિનવચનને જાણતા નથી. શોચનીયોથી પણ વધારે શોચનીય તો તે છે કે જેઓ જિનવચન જાણીને પણ તેનો અમલ કરતા નથી. (૨૬૦)

दावेऊण धणनिहिं,
तेसिं उप्पाडिआणि अच्छीणि ।
नाऊण वि जिणवयणं,
जे इह विहलंति धम्मधणं ॥२६१॥

અર્થ : જેઓ શ્રી જિનવચનને જાણીને પણ અહીં (એને ન સેવીને) ધર્મ-ધનને નિષ્ફળ કરે છે, તેઓને (દૈવે) ધનનો રત્નાદિ ભરેલો નિધિ બતાવીને (તે બિચારાનાં)

નેત્રો ઉખાડી લીધાં છે ! (અંધ બનાવ્યા છે !) (૨૬૧)

ठाणं उच्चुच्चयरं,
मज्जं हीणं च हीणतरगं वा ।
जेण जहिं गंतव्वं,
चिट्ठा वि से तारिसी होई ॥२६२॥

અર્થ : (એ દોષ તેઓની કરણીનો છે, અને) સ્થાન તો જગતમાં સ્વર્ગરૂપ ઉચ્ચ, મોક્ષરૂપ અતિ ઉચ્ચ, મનુષ્યભવરૂપ મધ્યમ, તિર્યંચગતિરૂપ નીચ, અથવા નરકગતિરૂપ અતિ નીચ હોય છે, પરંતુ જેને જે સ્થાને કે જે કાળમાં ભવિષ્યમાં જવું હોય છે તેને કરણી પણ (તેવી) તેને અનુરૂપ હોય છે. (એ કરણી કેવી ? તો કે) (૨૬૨)

जस्स गुरुम्मि परिभवो,
साहूसु अणायरो खमा तुच्छा ।
धम्मे य अणहिलासो,
अहिलासो दुग्गईए उ ॥२६३॥

અર્થ : જે (જડમતિ જીવ) ધર્મગુરુનો પરાભવઅપમાન કરે છે, સાધુઓનો જે આદર કરતો નથી, જેનામાં ક્ષમા

નથી યા તુચ્છ (સ્વલ્પ) છે અને જેને શ્રુત ચારિત્રધર્મની અભિલાષા નથી, તેની અભિલાષા (પરમાર્થથી) દુર્ગતિની જ છે. (તાત્પર્ય, તેવી ચેષ્ટાથી તે દુર્ગતિ ઇચ્છી રહ્યો છે. એથી ઉલ્ટું) (૨૬૩)

सारीर-माणसाणं, दुक्खसहस्साण वसणपरिभीया।
नाणंकुसेण मुणिणो, रागगइंदं निरुंभंति ॥२६४॥

અર્થ : શારીરિક અને માનસિક હજારો દુઃખોની પીડા-આફતથી ભય પામેલા મુનિઓ જ્ઞાનરૂપી અંકુશથી રાગરૂપી ઉચ્છૃંખલ ગજેન્દ્રને (એના પર આક્રમણ કરી) નિગૃહિત કરે છે (તાત્પર્ય રાગ એ ભવહેતુ છે, ભવ દુઃખાત્મક છે, તેથી ભવના ભીરુ તેના હેતુભૂત રાગને જ પહેલેથી તોડે છે.) (૨૬૪)

सुग्गइमग्गपईवं, नाणं दिंतस्स हुज्ज किमदेयं ? ।
जह तं पुलिंदएणं, दिन्नं सिवगस्स नियगच्छि ॥२६५॥

અર્થ : (રાગનિગ્રહ સમ્યગ્જ્ઞાનથી થાય. માટે) શ્રેષ્ઠ ગતિ મોક્ષના માર્ગને દીપકની જેમ પ્રકાશનારા સમ્યગ્જ્ઞાન આપનારા ગુરુને બદલામાં શું આપવાયોગ્ય નથી ? અર્થાત્ પ્રાણ પણ આપી દેવાય ! જેમકે તે

(શિવના ભક્ત) એક ભિલ્લે (શિવની મૂર્તિનું એક નેત્ર ઊખડી ગયેલું જોઈ) પોતાનું નેત્ર ઊખેડીને તે મૂર્તિને ચોઢી દીધુ. (એમ જ્ઞાનદાતા પ્રત્યે માત્ર બાહ્ય ભક્તિ નહિં, પણ આંતરિક બહુમાન ધરવું જોઈએ.) (૨૬૫)

सिंहासणे निसण्णं,

सोवागं सेणिओ नरवरिंदो ।

विज्जं मग्गइ पयओ,

इअ साहुजणस्स सुअविणओ ॥२६६॥

અર્થ : ચંડાળને સિંહાસને બેસાડીને શ્રેણિકરાજાએ (એની પાસે) 'પ્રયતઃ' વિનયપૂર્વક વિદ્યાની પ્રાર્થના કરી. એ પ્રમાણે સાધુજને શ્રુતજ્ઞાનનો (શ્રુતદાતાનો) વિનય કરવો જોઈએ. (આમ છતાં ગુરુનો અપલાપ કરનાર દુર્બુદ્ધિ શું પામે ? તો કે,) (૨૬૬)

विज्जाए कासवसंतिआए

दगसूअरो सिरिं पत्तो ।

पडिओ मुसं वयंतो,

सुअनिण्हवणा इअ अपत्था ॥२६७॥

અર્થ : કોઈ 'કાશ્યપ' હજામની પાસેથી મેળવેલી વિદ્યા દ્વારા કોઈ ઉદક શૂકરે=જળભૂંડે (નિત્ય સ્નાનાકારી

ત્રિદંડિકે આકાશમાં ત્રિદંડ અદ્ધર રાખી) પૂજા-લક્ષ્મી મેળવી. (કોઈએ વિદ્યા ક્યાંથી મળી એમ પૂછતાં તેણે હજામને બદલે 'હિમવં તવાસી યોગી પાસેથી' એમ) અસત્ય ઉત્તર આપતાં, (તેનો ત્રિદંડ આકાશમાંથી નીચે) પડ્યો. શ્રુતનો અપલાપ એ વિદ્યાનું કુપથ્ય છે. (કેમકે ગુરુનો અપલાપ એ શ્રુતનો અપલાપ છે.) (૨૬૭)

सयलम्मि वि जिअलोए,
तेण इहं घोसिओ अमाघाओ ।
इक्कं पि जो दुहत्तं,
सत्तं बोहेइ जिणवयणे ॥२६८॥

અર્થ : (ગુરુ આટલા બધા પૂજ્ય કેમ ? તો કે) 'ઈહ'=આ જગતમાં તે બોધદાતા ગુરુએ સકળ ચૌદ રાજલોકમાં 'અ-મારિ'ની ઘોષણા કરી કે જે ગુરુ એક પણ દુઃખી-પીડિત જીવને શ્રી જિનવચનના વિષયમાં બુઝવે છે. (કેમકે બૂઝેલો જીવ સર્વવિરતિ પામીને જીવનભર માટે તથા મુક્ત થયા પછી સર્વ કાળ માટે સર્વ જીવોને અભયદાતા બને છે.) (૨૬૮)

सम्मत्तदायगाणं दुप्पडिआरं
भवेसु बहुएसु ।
सव्वगुणमेलियाहि वि,
उवयारसहस्सकोडीहिं ॥२६९॥

અર્થ : ઘણા ભવો સુધી 'સવ્વગુણ મેલિયા' દ્વિગુણત્રિગુણ યાવત્ અનંતગુણા ઉપકારો ક્રોડો-હજાર વાર કરવા છતાં (વિશિષ્ટ દેશનાથી) સમકિત પમાડનારા (ગુરુના ઉપકાર) નો પ્રત્યુપકાર કરી શકાતો નથી. (બદલો વળાતો નથી.) (૨૬૯)

सम्मत्तंमि उ लद्धे,
ठइआइं नरयतिरिअदाराइं ।
दिव्वाणि माणुसाणि अ,
मोक्ख सुहाइं सहीणाइं ॥२७०॥

અર્થ : (કારણ કે) સમ્યકૂત્વ પ્રાપ્ત થયેથી (પૂર્વે આયુષ્ય ન બાંધ્યું હોય તો) નરક તિર્યંચગતિનાં બારણાં બંધ થાય છે, અને દેવભવનાં, મનુષ્યભવનાં તથા અંતે મોક્ષનાં પણ સુખો સ્વાધીન થાય છે. (સમ્યક્ત્વથી અનંતા મોક્ષ-સુખો સ્વાધીન કેમ ? તો કે) (૨૭૦)

कुसमयसुईण महणं,
सम्मत्तं जस्स सुट्ठियं हियए ।
तस्स जगुज्जोयकरं,
नाणं चरणं च भवमहणं ॥२७१॥

અર્થ : મિથ્યા શાસ્ત્રોના શ્રવણને (શ્રવણજનિત મિથ્યાત્વને) તોડી નાખનારું સમ્યક્ત્વ જેના હૃદયમાં સુસ્થિર થયું છે, તેને જગત્-ઉદ્યોતકર જ્ઞાન (કેવળજ્ઞાન) અને સંસાર-નાશક (સર્વસંવરરૂપ) ચારિત્ર (પ્રગટ થાય) છે. (આમ કહીને સૂચવ્યું કે સમ્યક્ત્વ હોય તો જ્ઞાનચારિત્ર તે ભવે કે ભવાંતરે અવશ્ય સંસાર-નાશક બને છે. ત્રણેય જરૂરી છે, એ કહે છે,)- (૨૭૧)

सुपरिच्छियसम्मत्तो, नाणेणालोइयत्थसब्भावो ।
निव्वणचरणाउत्तो, इच्छियमत्थं पसाहेइ ॥२७२॥

અર્થ : સુપરીક્ષિત (અર્થાત્ અતિદૃઢ) સમ્યક્ત્વવાળો, જ્ઞાનથી 'અર્થ-સદ્ભાવ' યાને જીવાદિતત્ત્વોના બોધવાળો, અને 'નિર્વ્રણ'=નિરતિચાર ચારિત્રવાળો, એ ઇચ્છિત અર્થ (મોક્ષ)ને સાધે છે. (૨૭૨)

जह मूलताणए पंडुरंमि दुव्वन्नरागवण्णेहिं ।
वीभच्छा पडसोहा, इय सम्मत्तं पमाएहिं ॥२७३॥

અર્થ : જેમ કોઈ વસ્ત્રના તંતુઓ મૂળમાં સફેદ છતાં પાછળથી એના પર ખરાબ રંગના વર્ણો લાગે તો તેથી વસ્ત્રની શોભા બગડે, તેમ સમ્યક્ત્વ (પ્રારંભમાં નિર્મળ છતાં પશ્ચાત્) કષાયાદિ પ્રમાદ લાગે તો તેથી એ મલિન થાય છે. (એ પ્રમાદી અત્યંત અવિચારી કાર્યકારી છે. કેમકે સમ્યક્ત્વ અવસ્ય વૈમાનિકાયુ-બંધક હોવાથી થોડા પ્રમાદથી ઘણું ગુમાવે છે તે આ રીતે,)- (૨૭૩)

नरएसु सुरवरेसु अ,
जो बंधइ सागरोवमं इक्कं ।
पलिओवमाण बंधइ,
कोडिसहस्साणि दिवसेणं ॥२७४॥

અર્થ : (જે સો વર્ષના આયુષ્યમાં) પ્રમાદથી નારકીનો એક સાગરોપમ જેટલો અને અપ્રમાદથી દેવગતિનો એક સાગરોપમ જેટલો બંધ કરતો હોય, તે એક દિવસના અપ્રમાદથી હજારો-ક્રોડ પલ્યોપમો દેવલોકનો અને એક દિવસના પ્રમાદથી હજારો-ક્રોડ પલ્યોપમો

નારકીનો બંધ કરે છે. (સો વર્ષના દિવસોથી સાગરોપમને અર્થાત્ ૧૦ કોટાકોટિ પલ્યોપમોને ભાગ દેતા હજારો-ક્રોડ પલ્યોપમ થાય છે. એમાં પ્રમાદથી નરકનો અને અપ્રમાદથી સ્વર્ગનો બંધ થાય છે. તો એક જ દિવસના પ્રમાદથી કેટલું ગુમાવે ?(૨૭૪)

पलिओपमसंखिज्जं, भागं जो बंधई सुरगणेसु ।
दिवसे दिवसे बंधइ,स वासकोडी असंखिज्जा ॥२७५॥

અર્થ : (એમ, જે સો વર્ષના અપ્રમાદથી પલ્યોપમના સંખ્યાતમા ભાગ જેટલો દેવગતિનો બંધ કરતો હોય તે પ્રતિદિન અસંખ્યાત ક્રોડ વર્ષો જેટલો બંધ કરે છે. (સો વર્ષના દિવસોથી પલ્યોપમના સંખ્યાતમા ભાગને ભાગ દેતાં તેટલાં થાય) (૨૭૫)

एस कमो नरएसु वि, बुहेण नाऊण नाम एयं पि ।
धम्मंमि कह पमाओ, निमेसमित्तंपि कायव्वो ! ॥२७६॥

અર્થ : એ જે ક્રમ નરકના બંધ માટે પણ છે, (અર્થાત્ પ્રમાદથી નરકના સો વર્ષના પલ્યોપમના સંખ્યાતમા ભાગ જેટલા બંધના હિસાબે પ્રતિદિન પ્રમાદથી અસંખ્ય ક્રોડ વર્ષનો બંધ કરે.) બુદ્ધિમાન પુરુષ (આ ગણિત)

સમજીને દુર્ગતિનિવારક ધર્મમાં (પલક) ક્ષણ માત્ર પણ પ્રમાદ કેમ કરે ? (૨૭૬)

दिव्वालंकारविभूसणाइं,
रयणुज्जलाणि य धराइं ।
रूवं भोगसमुदओ,
सुरलोगसमो कओ इहयं ? ॥२७७॥

અર્થ : (સિંહાસન છત્ર વગેરે) દિવ્ય શણગારો, (મુગટ-હાર-કુંડલ વગેરે) દિવ્ય આભરણો અને રત્નોથી પ્રકાશમય દેવતાઈ ઘરો (વિમાનો-ભવનો), તથા અતિ અદ્‌ભુત સૌંદર્ય અને (નિરૂપમ દિવ્ય શબ્દાદિ) 'ભોગ૦'=વિષય-સમૃદ્ધિ (દેવલોક) સમી અહીં મૃત્યુલોકમાં ક્યાંથી લાવવી ? (જો એ અહીં નથી, તો ઠીકરા જેવા સુખમાં રાચી ધર્મ કાં ગુમાવવો ?) (૨૭૭)

देवाण देवलोए,
जं सोक्खं तं नरो सुभणिओऽवि ।
न भणइ वाससएण वि,
जस्सऽवि जीहासयं हुज्जा ॥२७८॥

અર્થ : દેવલોકમાં દેવોને જે સુખો હોય છે તે કુશલ વક્તા મનુષ્ય, જેને સો જીભ હોય, તે એક સો વર્ષ સુધી (વર્ણવવા બેસે, તો પણ) ન વર્ણવી શકે. (કેમકે એ સુખો એટલા બધા અમાપ હોય છે ! એથી ઉલ્ટું) (૨૭૮)

नरएसु जाइ अइकक्खडाइँ दुक्खाइँ परमतिक्खाइँ ।
को वण्णेही ताइं, जीवंतो वासकोडीऽवि ॥२७९॥

અર્થ : નરકોમાં જે (શારીરિક) અતિ કઠોર અને (માનસિક) અતિ તીક્ષ્ણ દુઃખો (ભોગવવાનાં) હોય છે, તેને એક ક્રોડ વર્ષના આયુષ્યવાળો પણ જીવન પર્યંત વર્ણવે છતાં કોણ પૂર્ણ વર્ણવી શકે ? (કેમકે એ દુઃખો અપરિમિત હોય છે. હવે ગાથા ૨૮૭ સુધી ચારે ગતિના દુઃખ કહે છે,)- (૨૭૯)

कक्खडदाहं सामलिअसिवणवेयरणिपहरणसएहिं ।
जा जायणाउ पावंति, नारया तं अहम्मफलं ॥२८०॥

અર્થ : નરકોમાં નારકો (તીવ્ર અગ્નિના) આકરા દાહ, શાલ્મલી વન અને અસિપત્રવન, વૈતરણી નદી અને સેંકડો શસ્ત્રોથી જે પીડાઓ પામે છે, તે અધર્મ (પાપકાર્યો)નું ફળ છે. (૨૮૦)

तिरिया कसंकुसारा-निवायवहबंधमारणसयाइं ।
नवि इहयं पावेंता, परत्थ जइ नियमिया हुंता ॥२८१॥

અર્થ : તિર્યંચો જે 'કસ'=ચાબુક અંકુશ, અને આરો(પરોણા) ના સેંકડો મારા, 'વહ'= (સેંકડો લાઠીના) પ્રહારો, દોરડા વગેરેના બંધનો અને પ્રાણઘાતક માર પામે છે, તે પૂર્વભવમાં જો નિયમવાળા (ધર્મી) બન્યા હોત, તો આ (તિર્યંચના) ભવમાં ન પામવા પડત. (૨૮૧)

आजीवसंकिलेसो,
सुक्खं तुच्छं उवद्दवा बहुया ।
नीयजणसिट्ठणा वि य,
अणिट्ठवासो अ माणुस्से ॥२८२॥

અર્થ : મનુષ્ય ભવમાં જીવનભર સંક્લેશ (ચિત્તઅસમાધિ) વિષય-સુખ તે માલ વિનાનું, (ચોર વગેરેથી) ઉપદ્રવો ઘણા, જેવા તેવા નીચ માણસોના આક્રોશ વચનો અને અનિષ્ટ સ્થાને વસવાટ હોય છે. (૨૮૨)

चारगनिरोहवहबंध-
रोगधणहरणमरणवसणाइं ।
मणसंतावो अजसो,
विग्गोवणया य माणुस्से ॥२८३॥

અર્થ : વળી જેલમાં પુરાવું, 'વહ'=શસ્ત્રાદિના પ્રહારો પડવા, દોરડાં વગેરેનાં બંધનો, (અનેક પ્રકારના) રોગો, ધન-માલ લૂંટાવા, મારણાંતિક સંકટો, ચિત્તના સંતાપ, અપયશ અને (અનેક જાતની) વગોવણી-વિટંબણાઓ, એ મનુષ્ય ભવમાં દુઃખો હોય છે. (મનુષ્ય ભવમાં શારીરિક-માનસિક દુઃખો પુષ્કળ; એ બતાવવા પુનરુક્તિ દોષ નહિ ગણીને કહે છે,-) (૨૮૩)

चिंतासंतावेहि य, दरिद्दरूआहिं दुप्पउत्ताहिं ।
लद्धूणऽवि माणुस्सं, मरंति केई सुनिव्विण्णा ॥२८४॥

અર્થ : (કુટુંબ આદિના ભરણ-પોષણની) ચિંતા, (ચોરિ વગેરેના ચોર આદિથી થતા) સંતાપ નિર્ધનતા, (ખાંસી આદિ) રોગો વગેરે પૂર્વકૃત દુષ્ટ કર્મોના ઉદયથી (એવાં આકરાં હોય છે કે) તેનાથી અત્યંત કંટાળેલા કોઈ કોઈ

તો ઉત્તમ મનુષ્ય ભવ પામીને પણ (અકાળે) મરે છે. (આપઘાત કરે છે.) (૨૮૪)

देवा वि देवलोए, दिव्वाभरणाणुरंजियसरीरा ।
जं परिवडंति तत्तो, तं दुक्खं दारुणं तेसिं ॥२८५॥

અર્થ : દેવલોકમાં દેવતાઈ આભરણોથી સુશોભિત શરીરવાળા દેવો પણ જે દેવલોકથી (ગર્ભની અશુચિમાં) પડે છે, તે દુઃખ તેઓને (દેવલોકના સુખ કરતાંય) અતિ દારૂણ હોય છે. (૨૮૫)

तं सुरविमाणविभवं,
चिंतिय चवणं च देवलोगाओ ।
अइबलियं चिय जं नवि,
फुट्टइ सयसक्करं हिययं ॥२८६॥

અર્થ : તે (પૂર્વોક્ત) દેવવિમાનના વૈભવનો અને દેવલોકથી પતનનો ખ્યાલ કરીને પણ હૃદય શતખંડ થઈને ફૂટી જતું નથી ત્યારે એ હૃદય કેવુંક અત્યંત નિષ્ઠુર-કઠોર ! (૨૮૬)

ईसाविसायमयकोह-
मायालोभेहिं एवमाईहिं ।
देवाऽवि समभिभूया,
तेसिं कत्तो सुहं नाम ? ॥२८७॥

અર્થ : દેવો પણ ઈર્ષ્યા, વિષાદ, મદ, ક્રોધ, માયા અને લોભ, 'વગેરે' (એટલે કે હર્ષ, શોક, દીનતાદિ ચિત્ત વિકારો)થી પરાભવ પામેલા (વશ થયેલા) છે. તેઓને વળી સુખ હોય જ ક્યાંથી ? (તાત્પર્ય, તેઓને સુખની સંભાવના પણ નથી.) (૨૮૭)

धम्मं पि नाम नाऊण,
कीस पुरिसा सहंति पुरिसाणं ? ।
सामित्ते साहीणे,
को नाम करिज्ज दासत्तं ? ॥२८८॥

અર્થ : (માટે એવા એવા દુઃખ ભરેલા સંસારના ઉચ્છેદક સર્વજ્ઞ-કથિત) ધર્મને ઓળખીને પણ માણસો અન્ય માણસોની રાહ જ શા માટે જોતા હશે ? (કે એ ભવ ક્ષય કરી રહેલા પુરુષો અમને ઉપકાર કરે પછી અમે ધર્મ કરશું ? તત્ત્વજ્ઞ પુરુષ એવી આશાએ વિલંબન કરે.)

સ્વામિપણું સ્વાધીન હોય તો દાસપણું કોણ કરે ? (૨૮૮)

संसारचारण चारए व्व आवीलियस्स बंधेहिं ।
उव्विग्गो जस्स मणो, सो किर आसन्नसिद्धिपहो ॥२८९॥

અર્થ : જેલની જેમ સંસારરૂપ કેદખાનામાં કર્મમય બંધનોથી પીડાવાને લીધે (અર્થાત્ બંધનો પીડારૂપ લાગીને) જેનું મન ત્રાસ પામી ગયું હોય (કે 'ક્યારે આમાંથી છૂટીશ') અને મોક્ષમાર્ગ નજીક છે. 'કિર'='કિલ'=એમ આપ્ત પુરુષો કહે છે. (૨૮૯)

आसन्नकालभवसिद्धियस्स,
जीवस्स लक्खणं इणमो ।
विसयसुहेसु न रज्जइ,
सव्वत्थामेसु उज्जमइ ॥२९०॥

અર્થ : નજીકના કાળમાં સંસારમાંથી જેની સિદ્ધિ=મુક્તિ થવાની હોય તેવા જીવનું આ લક્ષણ છે કે તે વિષય-સુકોમાં આસ્કત ન થાય અને (મોક્ષ-સાધક તપસ્યાદિ) સર્વ સ્થાનોમાં ઉધમ કરે. (વિશિષ્ટ સંઘયણ શારીરિક બળ વિના ધર્મ શી રીતે થાય ? એમ બચાવ નહિ કરવો; કેમકે) (૨૯૦)

हुज्ज व न व देहबलं,
धिइमइसत्तेण जइ न उज्जमसि ।
अच्छिहिसि चिरं कालं,
बलं च कालं च सोअंतो ॥२९१॥

અર્થ : શારીરિક બળ હો કે ન હો, તો પણ 'ધૃતિ'=મનઃ પ્રણિધાન (મનનો પાકો નિર્ધાર), 'મતિ'=બુદ્ધિ, અને 'સત્ત્વ'=(ચિત્તની સ્થિરતા) સ્થિતપ્રજ્ઞતાથી જો તું ધર્મમાં ઉદ્યમ નથી કરતો તો તું દીર્ઘકાળ શરીરબળ અને દુષમ કાળનો શોક કરતો બેસી રહેવાનો. (કિન્તુ સમજી રાખ, શોકથી બચાવ-રક્ષણ નહિ મળે, ને દીનતાની વૃદ્ધિ થશે માટે મળેલ સામગ્રી-બળ વગેરેથી શક્ય ધર્મનો ઉદ્યમ કરી એને સફળ કરવા.) (૨૯૧)

लद्धिल्लियं च बोहिं,
अकरिंतोऽणागयं च पत्थितो ।
अन्नं दाइं बोहिं,
लब्भिहिसि कयरेण मुल्लेण ? ॥२९२॥

અર્થ : (ભવાંતરે જૈનધર્મ અને સામગ્રી પામી ધર્મ

સાધના કરીશ' આ વિચાર ખોટો છે; કેમકે) વર્તમાનમાં મળેલી 'બોધિ'=જિન ધર્મની પ્રાપ્તિને (સદનુષ્ઠાનથી) જે સફળ કરતો નથી અને ભવિષ્ય માટે બોધિની માગણી કરે છે, તો (હે મુર્ખ !) તે બીજી (ભાવીની) બોધને તું ક્યા મૂલ્યથી મેળવીશ ? (બોધિ લાભને સદનુંષ્ઠાનથી અમલી કરવામાં શુભ સંસ્કાર ઊભા થાય છે, એ ભવાંતરે બોધિલાભ માટે મૂલ્ય રૂપ બને છે. એ સંસ્કાર વિના તો શી રીતે બોધિ મેળવે ?) (૨૯૨)

संघयणकालबलदूसमारुयालंबणाइं घित्तूणं ।
सव्वं चिय नियमधुरं, निरुज्जमाओ षमुच्चंति ॥२९३॥

અર્થ : (પ્રમાદી જીવો 'શું કરીએ ?) સંઘયણ બળ નથી, દુષ્કાળ કે પાંચમાં આરાનો કાળ છે (ધૈર્ય ઓછું હોઈ) માનસિક બળ નથી; અને ભગવાને તો પહેલેથી જ કહ્યું છે કે પડતા કાળમાં ધૈર્ય વિષમ છે (અથવા દુષમ આરોકઠીન છે શું કરીએ ? અમે રાગ ભરેલા છીએ....'વગેરે ખોટાં) આલંબનો લઈને નિરઘુમીઓ (શક્ય એવા પણ) સર્વ 'નિયમ-ધુરા'=સંયમ ભાર-વહન કરવાનું તદ્દન છોડી દે છે. (૨૯૩)

कालस्स य परिहाणी,

संजमजोगाइ नत्थि खित्ताइं ।

जयणाइ वट्टियव्वं,

न हु जयणा भंजए अंगं ॥२९४॥

અર્થ : (ત્યારે બુદ્ધિમાને આ વિચારી શું કરવું જોઈએ ? તો કે) કાળ ખરાબ આવતો જાય છે. (એથી દ્રવ્યો-ક્ષેત્રો-ભાવો પણ હીન થતા હોઈ) સંયમને યોગ્ય ક્ષેત્રો પણ નથી, માટે સર્વ વિષયમાં જયણાથી વર્તવું જોઈએ, (જયણા એટલે આગમોક્ત ગુણગ્રહણ દોષત્યાગ). જયણા સંયમ-શરીરનો નાશ થવા દેતી નથી. (૨૯૪)

समिईकसायगारव-

इंदियमयबंभचेरगुत्तीसु ।

सज्जायविणयतवसत्तिओ

अजयणा सुविहियाणं ॥२९५॥

અર્થ : સુવિહિત મુનિઓની એ 'જયણા'=યતના (કર્તવ્યકરણ-અકર્તવ્યત્યાગનો પ્રયત્ન) સમિતિ, કષાય, ગારવ, ઇન્દ્રિય તથા બ્રહ્મચર્યગુપ્તિમાં અને સ્વાધ્યાય-વિનય-તપ તથા શક્તિમાં કરવાના હોય છે. (આ દ્વારગાથા

છે, તેથી હવે ક્રમશઃ દ્વાર વર્ણવે છે,)- (૨૯૫)

जुगभित्तंतरदिट्ठी,
पयं पयं चक्खुणा विसोहिंतो ।
अव्वक्खित्ताउत्तो,
इरियासमिओ मुणी होई ॥२९६॥

અર્થ : ('સમિતિ' દ્વાર-'ઈર્યાસમિતિ') ઈર્યાસમિતિમાં સાવધાન મુનિ યુગ (ધુંસરી) પ્રમાણ અંતરે દૃષ્ટિ રાખીને નેત્રોથી પગલે પગલે (અહીં કોઈ જીવજંતુ નથી ને ? એમ) ભૂમિ શોધતો, (બાજુ કે પાછળનો પણ ઉપયોગ રાખતો) 'અવ્યાક્ષિપ્ત=શબ્દાદિ કોઈ વિષયમાં રાગદ્વેષ કર્યા વિના ઉપયોગપૂર્વક ચાલતો હોય છે. (૨૯૬)

कज्जे भासइ भासं,
अणवज्जमकारणे न भासइ य ।
विगहबिसुत्तियपरिवज्जिओ
अ जई भासणासमिओ ॥२९७॥

અર્થ : ('ભાષા સમિતિ') જ્ઞાનાદિ-પ્રયોજને જ વચન ઉચ્ચારે, તે પણ નિરવદ્ય (નિષ્પાપ) વચન બોલે, જ્ઞાનાદિ પ્રયોજન વિના ન બોલે, (સ્ત્રી-ભોજન કથાદિ)

વિકથાઓ, તથા 'વિશ્રોતસિકા' આંતરિક ખરાબ બબડવું, એનો ત્યાગી, 'ચ' =૧૬ વચન વિધિજ્ઞ એવો સાધુ ભાષાસમિતિનો પાલક છે. (૨૯૭)

बायालमेसणाओ, भोयणदोसे य पंच सोहेइं ।
सो एसणाइ समिओ, आजीवी अन्नहा होइ ॥२९८॥

અર્થ : ૪૨ એષણાના (આધાકર્માદિ દોષો જેનાથી રહિત આહારાદિ શોધવામાં આવે છે તે), અને ભોજનના પાંચ દોષોને જે લાગવા ન દે, તે સાધુ એષણા-સમિતિવાલો છે; અન્યથા (દોષોને નહિ ગણકારનારો) 'આજીવી'= સાધુ વેષ ઉપર ચરી ખાનારો (પેટ ભરનારો વેષવિડંબક) જાણવો. (૨૯૮)

पुव्विं चक्खुपरिक्खिय-
पमज्जिउं जो ठवेइ गिण्हइ वा ।
आयाणभंडमत्तनिक्खेवणाइ
समिओ मुणी होइ ॥२९९॥

અર્થ : કોઈ વસ્ત્ર-પાત્રાદિ વસ્તુ લેતાં-મૂકતાં જે સાધુ પહેલાં મૂકવાના સ્થળને નેત્રથી જોઈને અને રજોહરણથી પ્રમાર્જીને મૂકે, કે તેવી રીતે જોઈ પ્રમાર્જીને ગ્રહણ કરે,

તે આદાનભંડમાત્ર નિક્ષેપ-સમિતિવાળો જાણવો. (૨૯૯)

उच्चारपासवणखेले, जल्लसिंघाणए य पाणविही ।
सुविवेइए पएसे, निसिरंतो होइ तस्समिओ ॥३००॥

અર્થ : સ્થંડિલ (મળ), પ્રશ્રવણ (પેશાબ) 'ખેલ' શ્લેષ્મ, 'જલ્લ'=શરીરના મેલ,'સિંઘાણય'=નાસિકાના મેલને અને (ચ=વધેલા યા અશુદ્ધ આહાર-પાણી વસ્ત્રાદિ ઉપકરણોને, તથા) એમાં ચઢી ગયેલા 'પાણવિહી'=ત્રસ કીડી કુંથુઆ વગેરે જીવોને 'સુવિવેચિતે'=સારી રીતે પરખેલી (ત્રસ-સ્થાવર જીવરહિત) ભૂમિ પર 'નિસિરંતો'=ચક્ષુથી જોઈને અને પ્રમાર્જીને જયણાથી પરઠવે (છોડે), તે મુનિ પરિષ્ઠાપનિકા-સમિતિવાળો સમજવો. ('સમિતિ' દ્વારા થયું.) (૩૦૦)

कोहो माणो माया,
लोहो हासो रई य अरई य ।
सोगो भयं दुगंछा,
पच्चक्खकली इमे सव्वे ॥३०१॥

અર્થ : હવે 'કષાય' દ્વારમાં પેટાદ્વારો) ક્રોધ, માન માયા, લોભ, હાસ્ય, (હાંસી) રતિ-અરતિ શોક, ભય જુગુપ્સા (દુર્ગંછા) એ સર્વ (કલહનાં કારણ હોઈ) પ્રત્યેક્ષ કલિ જાણવા. (ઉપલક્ષણથી એ સર્વ અનર્થોના હેતુ છે.) (તત્વ-ભેદ-પ્ર્યાયથી વ્યાખ્યા થાય. એ ન્યાયે હવે ક્રોધ આદિના પર્યાય કહે છે.) (૩૦૧)

कोहो कलहो खारो,
अवरुप्परमच्छरो अणुसओ य ।
चण्डत्तणमणुवसमो,
तामसभावो य संतावो ॥३०२॥

અર્થ : (ક્રોધદ્વાર,-)ક્રોધ એ કલહ (કજીયો), ખાર (ઈર્ષ્યા૦, પરસ્પર મત્સર (અસૂયા અસહિષ્ણુતા), પશ્ચાત્તાપ (ખેદ), ઉગ્રરોષ, અશાન્તિ (હૈયાનો ઉકળાટ), તામસભાવ (રોષણ-સીલતા-કનિષ્ઠવૃત્તિ) અને સંતાપ (બળાપો) સ્વરૂપ છે, એ બધાં ક્રોધ જ છે.) તથા (૩૦૨)

निच्छोडण निब्भंछण,
निराणुवत्तित्तणं असंवासो ।
कयनासो य असम्मं,
बंधइ घणचिक्कणं कम्मं ॥३०३॥युग्मम्॥

અર્થ : 'નિચ્છોડણ'=રૂખસદ (કાઢી મૂકવું) 'નિબ્ભંછણ'=નિર્ભર્ત્સના, ફિટ્કાર-તિરસ્કાર, (વડિલને) નહિ અનુસરવા પણું, (ગુરુની) સાથે ન રહી શકવું, 'કૃતનાશ'-ગુર્વાદિના ઉપકારને વિસરી જવો (અકૃતજ્ઞતા), અને 'અસમ્મં'=સમભાવ ગુમાવવો, (એ પણ ક્રોધનાં કાર્ય હોવાથી ક્રોધના જ રૂપાંતરો છે. તે તે પ્રકારે ક્રોધ કરનારો) 'ઘન'=ગાઢ ચીકણા (જ્ઞાનાવરણીયાદિ) કર્મોને બાંધે છે. (૩૦૩)

माणो मयहंकारो,
परपरिवाओ य अत्तउक्करिसो ।
परपरिभवो वि अ तहा,
परस्स निंदा असूया य ॥३०४॥

અર્થ : (હવે 'માન',)માન એ (જાત્યાદિ) મદ, અહંકાર,

બીજાઓનું ઘસાતું બોલવું, પોતાની પ્રશંસા, બીજાઓનો પરાભવ (ઉતારી પાડવા), તથા પરની નિંદા અને બીજાઓ પ્રત્યે અસૂયા (અસહિષ્ણુતા) સ્વરૂપ છે. (૩૦૪)

हीला निरुवयारित्तणं, निरवपामया अविणओ अ ।
परगुणपच्छायणया, जीवं पाडंति संसारे ॥३०५॥

અર્થ : 'ઉપરાન્ત' બીજાને વગોવવા, કોઈના ય પર ઉપકાર ન કરવો, અક્કડપણું-અનમ્રતા, અવિનય, બીજાના ગુણોને ઢાંકવા, એ માનનાં પર્યાયો-રૂપાંતરો છે એ જીવને સંસારમાં પાડે છે, (રખડાવે છે.) (૩૦૫)

माया कुडंग पच्छण्ण-पावया कूडकवडवंचणया ।
सव्वत्थ अरब्भावो, परनिक्खेवावहारो य ॥३०६॥

અર્થ : (હવે 'માયા',-) માયા એ 'કુડંગ'=વક્રતા, પાપના ગુપ્ત આચરણ, કૂડ, કપટ, બીજાને ઠગવા, બધે જ અસદ્ભાવ (શંકા, અવિશ્વાસ) કરવો, પારકી થાપણ ઓળવવી. (એ બધાં માયાનાં રૂપાંતરો છે. તે ઉપરાન્ત) (૩૦૬)

छलछोमसंवइयरो,

गूढायारत्तणं मई कुडिला ।

वीसंभघायणं पि य,

भवकोडिसएसु वि नडंति ॥३०७॥

અર્થ : 'છળ'=દેખાવ જુદો વર્તાવ જુદો, 'છદ્મ'=ખોટું બહાનું એના પ્રસંગ (દા.ત. પોતાના સ્વાર્થ માટે ગાંડામાં ગણાવું) 'ગુઢ'=બીજાને પોતના હાર્દ ન કળાય એવું આચરણ, વક્ર બુદ્ધિ, વિશ્વાસઘાત, એ પણ (માયાનાં રૂપાંતરો છે, ને એ બધાં એ માયાદિ કરનાર જીવને) ક્રોડાકોડ જન્મોમાં નચાવે છે. (૩૦૭)

लाभो अइसंचयसीलया य,

किलिट्ठत्तणं अइममत्तं ।

कप्पण्णमपरिभोगो,

नट्ठविणिट्ठे य आगल्लं ॥३०८॥

અર્થ : ('લોભ,'-) લોભ, અતિસંચયશીલતા (એકઠું કરવાનો સ્વભાવ) સંકિલષ્ટ ચિત્ત, અતિમમતા 'કલ્પ્યાન્ન-અપરિભોગ' ખાવા યોગ્ય અન્ન પાસે છતાં એના પરની તૃષ્ણાથી એ ખાય નહિ એવી કૃપણતા, વસ્તુ ગૂમ થતાં કે

નાશ પામતાં (અત્યંત મૂર્ચ્છાવશ રોગ આવી જવાથી ભારે આકુળ-વ્યાકુળતા-બેચેની(સ્વરૂપ છે. વળી) (૩૦૮)

मुच्छा अइबहुधणलोभया य,तब्भावभावणा य सया ।
बोलंति महाघोरे, जरमरणमहासमुद्दंमि ॥३०९॥

અર્થ : મૂર્ચ્છા, ધનની અતિઘણી લોભિતા, અને સદા 'લોભ ભાવના'=ચિત્તને લોભથી રંગી નાખવું, (અર્થાત્ ચિત્તમાં જે કોઈ વિચારણા ચાલે તે લોભના પાયા પર જ ચાલે.) લોભના આ અતિ સંગ્રહશીલતાદિ સ્વરૂપો) જરા-મરણે કરી મહા-ભયંકર અપાર સંસાર સમુદ્રમાં ડૂબાડે છે. (૩૦૯)

एएसु जो न वट्टिज्जा,
तेणं अप्पा जहट्ठिओ नाओ ।
मणुआण माणणिज्जो,
देवाण वि देवयं हुज्जा ॥३१०॥

અર્થ : (અકષાયી એ સાચો આત્મજ્ઞ :-) એ ઉપર્યુક્ત ક્રોધાદિમાં જે રહેતો (ફસાતો) નથી તેણે આત્માને યથાર્થ (અર્થાત્ જ્ઞાન-દર્શન-સુખ-વીર્યાત્મક સ્વરૂપે તથા કર્મથી જુદા તરીકે) ઓળખ્યો છે; અને તે મનુષ્યોને

માનનીય અને દેવોનો પણ (પૂજ્ય હોઈ) દેવ જેવો બને છે.(૩૧૦)

जो भासुरं भुअंगं,
पयंडदाढाविसं विघट्टेइ ।
तत्तो चिय तस्संतो,
रोसभुअंगोवमाणमिणं ॥३११॥

અર્થ : (ક્રોધ એ પ્રચંડ સર્પ,-) જે રૌદ્ર અને દાઢમાં પ્રચંડ ઝેરવાળા સર્પને છેડે (સતાવે) છે, તેનો તે સર્પથી જ 'અંત'=નાશ (મરણ) થાય છે. એ ઉપમા ક્રોધ સર્પની છે. (અર્થાત્ ક્રોધ જગાવનારો આત્મા નાશ પામે છે. સંયમાદિ ભાવ પ્રાણથી અને સદ્ગતિથી રહિત થાય છે.) (૩૧૧)

जो आगलेइ मत्तं, कयंतकालोवमं वणगइंदं ।
सो तेणं चिय छुज्जइ, माणगइंदेण इत्थुवमा ॥३१२॥

અર્થ : (માન એ જંગલી હાથી,-) જે જમરાજ જેવા મદોન્મત્ત જંગલી હાથીનો સામો થવા જાય છે તે તેનાથી જ ચૂરાઈ જાય છે. એ ઉપમા માન કષાય રૂપ હાથીને

લઈને છે. (અર્થાત્ માનને પણ કરનારો આત્મા નાશ પામે છે.) (૩૧૨)

विसवल्लिमहागहणं,
जो पविसइ साणुवायफरिसविसं ।
सो अचिरेण विणस्सइ,
माया विसवल्लिगहणसमा ॥३१३॥

અર્થ : (માયા એ) વિષવેલડી-વન છે; એ વિષવેલડીઓના મહાભયંકર જંગલમાં (સામા પવને) ઝેરી પવન એને સ્પર્શે તે રીતે જે પેસે છે, તે (એ ઝેરી પવનના સ્પર્શ અને ગંધથી) તત્કાળ નાશ પામે છે. તેમ માયા એ વિષવેલડીઓના જંગલ જેવી છે. (કેમકે માયા આત્માની મારક અને ભવોની માતા, ને મરણોની સર્જક છે.) (૩૧૩)

घोरे भयागरे सागरम्मि, तिमिमगरगाहपउरम्मि ।
जो पविसइ सो पविसइ, लोभमहासागरे भीमे ॥३१४॥

અર્થ : (લોભ ભયંકર મહાસાગર,-) જે લોભરૂપી ભયંકર મહાસમુદ્રમાં પ્રવેશ કરે છે, તે 'તિમિ'=મોટા મચ્છો, મગરો અને 'ગાહં=ઝૂંડ (વગેરે જળચર જીવો)થી ભરપૂર ભયંકર

મોટા સમુદ્રમાં પ્રવેશ કરે છે, (અર્થાત્ લોભને વશ થવું તે અનંત દુઃખરૂપી જળચરથી વ્યાપ્ત ભયંકર સંસાર-સાગરમાં ડૂબવા બરાબર છે.) (૩૧૪)

गुणदोसबहुविसेसं, पयं पयं जाणिऊण नीसेसं ।
दोसेसु जणो न विरज्जइ त्ति कम्माण अहिगारो ॥३१५॥

અર્થ : જિનાગમના પદે પદે (જ્ઞાનાદિ) ગુણોનું તથા (ક્રોધાદિ) દોષોનું (મોક્ષફળ અને સંસારફળ જેવું) બહુ મોટું અંતર સંપૂર્ણ જાણવા છતાં પણ લોક દોષો'=પાપક્રિયાઓથી વિરક્ત થતો નથી (વિરામ પામતો નથી, અટકતો નથી) એ કર્મોનો જીવ પર અધિકાર (મોહનીય કર્મની શિરજોરી) સૂચવે છે. (અહીં સુધી ચાર કષાય વર્ણવ્યા...હવે હાસ્યાદિ દ્વાર વર્ણવે છે.) (૩૧૫)

अट्टट्टहासकेलिकिलत्तणं
हासखिड्डुजमगरुई ।
कंदप्पं उवहसणं,
परस्स न करंति अणगारा ॥३१६॥

અર્થ : ('હાસ્ય'દ્વાર કહે છે,-) ખુલ્લા મુખે ખડ-ખડાટ હસવાપણું, રમતથી બીજાને ભોંઠા પાડવા પણું,

'હાસખિડ્ડ'=ભાંડ-ભવૈયા જેવા ચાળા કરવા; વિષય-રાગ વધે તેવાં 'જમગરૂઇ' યમકાદિ કાવ્યો (ગીતો-ઉખાણા -અંત્યાક્ષરી)માં આનંદ,'કંદર્પ'=સામાન્ય હાસ્ય, મજાક, કામવશ મજાક અને 'ઉવહસણં'= બીજાઓની હાંસી-મશ્કરી કરવી, ઇત્યાદિ હાસ્ય સાધુઓ કરતા નથી.....(૩૧૬)

साहूणं अप्परुई, ससरीरपलोअणा तवे अरई ।
सुत्थिअवन्नो अइपहरिसो य नत्थी सुसाहूणं ॥३१७॥

અર્થ : (હવે 'રતિ' દ્વાર,-) સાધુને શરીર-પ્રિયતા ન હોય (જેવી કે 'મને ઠંડી ન લાગો', 'મને તાપ ન લાગો'... ઇત્યાદિ) તથા પોતાના શરીરને ('આ સશક્ત છે ને ? આ સુંદર દેખાય છે ને ? એવી રાઢાની દૃષ્ટિથી) જોવાનું ન હોય, એથી તપમાં અરતિ (નારાજી) ન રાખે. 'હું સારા વર્ણવાળો (રૂપાળો) છું' એવી આત્મશ્લાઘા ન કરે, અને (મોટા લાભાદિમાં પણ) અતિ હર્ષ સારા સાધુને ન હોય, (અહીં બે વાર 'સાધુ' શબ્દ સૂચવે છે કે સાધુ એવા ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારની રતિ વિનાના હોય.) (૩૧૭)

उव्वेयओ अ अरणामओ अ,
अरमंतिया य अरई य ।
कलिमलओ अ अणेग्गयाय
कत्तो ? सुविहियाणं ॥३१८॥

અર્થ : (હવે અરતિ દ્વાર) 'ઉદ્વેગ કે' (ધર્મ-ધૈર્યમાં કાંઈક ચંચળતા) 'અરણ-આમય' વિષયોમાં ગમનનો ચિત્ત રોગ' 'અરમંતિયા=ધર્મ-ધ્યાનથી ચિત્તની વિમુખતા, 'અરતિ'-ચિત્તમાં ગાઢ ઉદ્વેગ (ઇષ્ટ વિષયોની અપ્રાપ્તિથી વિષય-લંપટતાને લીધે 'કલિમલઓ'= મનનો કચવાટ, અને 'અનેકાગ્રતા'=આ પહેરીશ;... આ ખાઇશ...આ જોઈશ' વગેરે ચિત્તનું ડમડોલપણું, એવી અરતિ સુવિહિત અર્થાત્ ધર્મધ્યાન-શુકલધ્યાનના તત્ત્વથી ભાવિત મુનિઓને ક્યાંથી થાય ? (અર્થાત્ ન જ થાય.) (૩૧૮)

सोगं संतावं अधिइं च, मन्नुं च वेमणस्सं च ।
कारुण्ण-रुन्नभावं, न साहुधम्मम्मि इच्छंति ॥३१९॥

અર્થ : (હવે સોક દ્વાર,) શોક=સ્વજનાદિના મરણ વગેરેમાં ચિત્તખેદ, 'સંતાપ'=અધિક શોક

'અધૃતિ'=કોઈક અનિષ્ટ ક્ષેત્રાદિ વસ્તુના વિયોગની ચિંતા) 'મન્યુ'=અતિશોકથી જાત ઉપર ગુસ્સો, 'વૈમનસ્ય'=આપઘાતાદિની ભાવના, 'કારુણ્ય'=અલ્પ રૂદન, 'રૂન્નભાવ'=મોટા અવાજે રડવું વગેરે સાધુધર્મમાં થાય એવું (શ્રીતીર્થંકર ભગવાન આદિ) ઈચ્છતા નથી. (૩૧૯)

भयसंखोहविसाओ,
मग्गविभेओ विभीसियाओ य ।
परमग्गदंसणाणि य,
दढधम्माणं कओ हुंति ? ॥३२०॥

અર્થ: (હવે 'ભય' દ્વાર) 'ભય'=નિઃસત્વપણાથી આકસ્મિક (અકારણિક) ડર, 'સંક્ષોભ'=ચોર વગેરથી કંપ, 'વિષાદ'=દીનતા, 'માર્ગ વિભેદ'=માર્ગે જતાં સિંહાદિના ભયથી આઘાપાછા થવું, 'બિભીષિકા' = વેતાલાદિથી થરથરવું, (આ બે ભય જિનકલ્પીની અત્પેક્ષાએ સમજવા) 'પરમગ્ગ' (દંસણાણિ=ભયથી) બીજાઓને માર્ગદર્શનો આપવા યાને વર્તન કહેવા. (એ ભયો) ધર્મમાં નિશ્ચલ ચિત્તવાળા મુનિને ક્યાંથી હોય? (૩૨૦)

कुच्छा चिलीणमलसंकडेसु, उव्वेयओ अणिट्ठेसु ।
चक्खुनियत्तणमसुभेसु, नत्थि दव्वेसु दंताणं ॥३२१॥
અર્થ : (હવે જુગુપ્સા દ્વાર) અશુચિ વગેરે મળ ભરેલા (સડેલા દુર્ગંધી મડદા વગેરે પદાર્થો)ની 'કુત્સા' નિંદા 'અનિષ્ટ'=મલિન શરીર વસ્ત્રાદિ તરફ ઉદ્વેગ (ખિન્નતા), અને 'અશુભ' કીડા વગેરેથી સડતાં જીવતાં કૂતરાં વગેરે દ્રવ્યો દેખીને ઘૃણાથી આંખ ફેરવી નાખવી, વગેરે જુગુપ્સા, દાન્ત=ઈન્દ્રિય દમનવાળા સાધુઓને હોય નહિ. (૩૨૧)

एयं पि नाम नाऊण, मुज्झियव्वं ति नूण जीवस्सा ।
फेडेऊण न तीरइ, अइबलिओ कम्मसंअआ ॥३२२॥
અર્થ : એ ઉપર જણાવ્યું તે (કષાય નોકષાયને દબાવનારા પ્રગટ શ્રી જિનવચનને) જાણવા છતાં જે મૂઢ બનાય છે, (મૂઢ બની કષાયાદિ) દૂર નથી કરી શકાતા, તેમાં ખરેખર જીવનો અતિ બળવાન કર્મ સમૂહ (કામ કરી રહ્યો) છે. (એ તત્ત્વજ્ઞ જીવને પણ બળાત્કારે અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે એમાં અમે શું કરી શકીએ ? અમે તો માત્ર દૃષ્ટા બની રહીએ) (૩૨૨)

जह जह बहुस्सुओ सम्मओ अ,
सीसगणसंपरिवुडो अ ।
अविणिच्छिओ अ समए,
तह तह सिद्धंतपडिणीओ ॥३२३॥

અર્થ : (જુગુપ્સા દ્વાર પત્યું, પ્રતિદ્વારો પત્થા, તેથી 'કષાયદ્વાર' પત્યું, હવે ગારવ દ્વારઃ-) શાસ્ત્રોના શ્રવણ માત્રથી જેમ જેમ બહુ-શ્રુત ગણાતા હોય, વળી તેવા લોકોમાં માન્ય હોય, (તેમ બહુ મૂઢ) શિષ્ય પરિવારવાળો હોય, (કેમકે મૂઢજીવો જ તેવાને ગુરુ કરે) તેમ જ આગમ સંબંધમાં પરમાર્થથી તત્ત્વનો અજાણ હોય, (એટલે જ ત્રણ ગારવમાં મગ્ન હોય), તેમ તેમ એ આગમ-પ્રવચનનો શત્રુયાને નાશક બને છે. (કેમકે પ્રવચનને લઘુતા પમાડનારો હોય છે. પરમાર્થથી તત્ત્વજ્ઞ પુરુષ ગારવમાં પડે નહિ.) (૩૨૩)

पवराइं वत्थपाया-
सणोवगरणाइँ एस विभवो मे ।
अवि य महाजणनेया,
अहंतिअह इड्ढिगारविओ ॥३२४॥

અર્થ : (હવે 'ઋદ્ધિગારવ' દ્વારઃ-) સાધુ સારાં સારાં વસ્ત્ર-પાત્ર-આસન તથા ઉપકરણો વગેરેને લઈને 'આ મારે સમૃદ્ધિ વધી' એમ માને, વળી 'અગ્રણી લોકો પર હું પ્રભુત્વ ધરાવું છું' એમ માને, તો એ ઋદ્ધિ ગારવવાળો છે. (ગારવમાં પ્રાપ્ત ઋદ્ધિ પર ઔત્સુકય અહોભાવ અને અપ્રાપ્તિની આસક્તિ-પ્રાર્થના-માગણી હોય છે. તેમાં ચિકણાં કર્મથી આત્મા ભારે થાય છે માટે એને ગૌરવ-ગારવ કહે છે.) (૩૨૪)

अरसं विरसं लूहं,
जहोववन्नं च निच्छए भुत्तुं ।
निद्धाणि पेसलाणि य,
मग्गइ रसगारवे गिद्धो ॥३२५॥

અર્થ : ('રસગારવ' દ્વાર,-) રસગારવવાળો સાધુ રસમાં ગૃદ્ધ હોવાથી 'અરસ'=હિંગ આદિથી સંસ્કાર-વધારે દીધા વિનાનાં, વિરસ=રસ-કસ વિનાના બહુ જૂના પૌંઆદિ, 'લૂખાં'=મિઠાશ વિનાના વાલ ચોળાદિ, 'યથોપન્ન=કોઈ માયા કે લબ્ધિ વાપર્યા વિના સહેજે પ્રાપ્ત, તે આહારાદિ વાપરવા ઇચ્છતો નથી, કિન્તુ

'સ્નિગ્ધ'=વિગઇ-તરબોળ' 'પેશલ'=મનોરમ, સ્વાદિષ્ટ ભોજન શોધે છે. (૩૨૫)

सुस्सूसई सरीरं, सयणासणवाहणापसंगपरो ।
सायागारवगुरुओ, दुक्खस्स न देइ अप्पाणं ॥३२६॥

અર્થ : ('શાતા ગારવ' દ્વાર,-) શાતા ગારવથી ભારે થયેલ સાધુ શરીરની ક્ષણેક્ષણે 'ધોવું', સાફ રાખવું,....વગેરે, સેવા-શોભા કરે છે, પથારી ઓશિકાદિનાં નિષ્કારણ 'વાહણા'=પરિભોગમાં ગાઢ આસક્ત રહ્યા કરે છે, એમ પોતાની જાતને કષ્ટ આપતો નથી. (ગારવ દ્વાર પત્યું.) (૩૨૬)

तवकुलछायाभंसो,
पंडिच्चप्फंसणा अणिट्ठपहो ।
वसणाणि रणमुहाणि य,
इंदियवसगा अणुहवंति ॥३२७॥

અર્થ : ('હવે 'ઇન્દ્રિય' દ્વારઃ-'), ઇન્દ્રિયોને વશ પડેલા (જીવ) અનશનાદિ તપથી ભ્રષ્ટ થાય છે, તપ ગુમાવે છે; કુળના ગૌરવને હણે છે, અને લોકોમાં ફેલાએલી કીર્તિનો નાશ કરે છે; પંડિતાઈને (જ્ઞાનને) કલંકિત કરે

છે, 'અનિષ્ટપથ'=સંસારના માર્ગે ગમન કરે છે, અનેક પ્રકારના સંકટો વેઠે છે, અને (વિનાશ નિમિત્તભૂત) કલહનાં દ્વાર ઉઘાડે છે. (૩૨૭)

सद्देसु न रंजिज्जा,
रूवं दट्ठुं पुणो न इक्खिज्जा ।
गंधे रसे अ फासे,
अमच्छिओ उज्जमिज्ज मुणी ॥३२८॥

અર્થ : (માટે વાજિંત્રાદિના) શબ્દોમાં મુનિએ રાગ કરવો નહિ, મનોહર રૂપ પર અચનાક દૃષ્ટિ પડી ગઈ તો તેને રાગની દૃષ્ટિથી ફરીથી જોવું નહિ. (વાસ્તવમાં પહેલેથી જ જેમ સૂર્ય તરફથી દૃષ્ટિ ખેંચી લેવાય તેમ રૂપ તરફથી દૃષ્ટિ ખેંચી લેવાય); અને (સુંદર) ગંધ, રસ, તથા સ્પર્શમાં 'અમુચ્છિઓ'=ગૃદ્ધ બન્યા વિના, (પોતાની સાધુચર્યામાં) ઉદ્યમ કરવો. (૩૨૮)

निहयाणिहयाणि य इंदिआणि,
घाएहऽणं पयत्तेणं ।
अहियत्थे निहयाइं,
हियकज्जे पूयणिज्जाइं ॥३२९॥

અર્થ : ઈન્દ્રિયો 'નિહત-અનિહત' બંને છે. 'નિહત'= હણાયેલી. ('ઈષ્ટાનિષ્ટ વિષયમાં ગયેલી ઈંદ્રિય', જો એમાં રાગદ્વેષ ન કરાય તો પોતાનું કાર્ય ન થતાં 'નિહત' થઈ. 'અનિહત'=સક્ષમ. (એથી ઉલટું જો રાગદ્વેષ થાય અને સ્વવિષયની જાણીને ગ્રાહક બને તો અનિહત થઈ. હે મુનિઓ !) તમે 'ઘાએહ પયત્તેણં'=છાર-રજ્જુ જેવી બનાવી દીધેલ ઈન્દ્રિયોને (સ્વવિષયના રાગદ્વેષ અટકાવવાના) પ્રયત્નપૂર્વક નિહત કરો. એમ 'અણં'=ઋણ, અર્થાત્ કર્મ. (કર્મ પણ ઋણની જેમ ભવકેદમાં જકડી રાખે છે. તેથી કર્મ એ ઋણ) 'નિહતાનિહત' છે; (કર્મ બહુ હણ્યા, નિહત કર્યા, હવે થોડા અનિહત છે,) એનો પણ (કષાય મંદતાદિના) પ્રયત્નપૂર્વક ઘાત કરે. અહિતાર્થમાં જતી ઈંદ્રિયોને નિહત=સ્વકાર્ય-અકારી અને હિતકાર્ય જિનાગમશ્રવણ જિનબિંબ-દર્શનાદિમાં ઈંદ્રિયોને (અનિહત=સ્વકાર્ય કરણ-સજ્જ બનાવી) 'પૂજનીય' કરો. (કેમકે એમ કરવામાં પૂજનીય બનાય છે.) (૩૨૯)

जाइकुलरुवबलसुअ-

तवलाभिस्सरियअट्ठमयमत्तो ।

एयाइं चिय बंधइ,

असुहाइँ बहुं च संसारे ॥३३०॥

અર્થ : હવે (મદ' દ્વાર) જાતિ-કુળ-રૂપ-બળ-શ્રુત-તપ-લાભ અને ઐશ્વર્ય; એ આઠના મદથી ઉન્મત્ત (ગર્વિષ્ઠ) બનનારો સંસારમાં (ભાવીકાળે) ને તે જાતિ વગેરે જ 'બહુ'=અનંતગુણાં ખરાબ મળે તેવાં અશુભ કિલષ્ટ કર્મ બાંધે છે, (અર્થાત્ તે-તેના મદથી જીવ (તે-તે ખરાબ ભાવોને પામે છે.) (૩૩૦)

जाईए उत्तमाए,

कुले पहाणम्मि रूवमिस्सरियं ।

बलविज्जा य तवेण य,

लाभमएणं च जो खिंसे ॥३३१॥

અર્થ : પોતાની ઉત્તમ જાતિથી, પ્રધાન કુળથી, સુંદર રૂપથી, ઐશ્વર્યથી, બળથી, વિદ્યાથી, ઉત્કટ તપથી અને લાભના મદથી જે (મંદ-બુદ્ધિ) બીજાઓને હલકા પાડે છે (કે 'હું ઉચ્ચ જાતિનો છું, આ હલકી જાતિનો છે.' વગેરે) (૩૩૧)

संसारमणवयग्गं,
नियट्ठणाइं पावमाणो य ।
भमइ अणंतं कालं,
तम्हा उ मए विवज्जिजज्जा ।।३३२।। युग्मम्।।

અર્થ : તે મનુષ્ય આ અપાર સંસારમાં તે તે નિંદ્ય જાત્યાદિ સ્થાનો અવશ્ય પામતો પામતો અનંત કાળ ભટકે છે. માટે (જાત્યાદિ) મદોનો ત્યાગ કરવો. (૩૩૨)

सुट्ठुं पि जई जयंतो, जाइमयाईसु मज्जई जो उ ।
सो मेअज्जरिसी जहा, हरिएसबलु व्व परिहाइ ।।३३३।।

અર્થ : જે સાધુ (સુંદર તપ-સ્વાધ્યાયાદિ અનુષ્ઠાનોમાં) લાગ્યો રહેવા છતાં જાતિમદ વગેરેથી ઉન્મત્ત રહે છે તે મેતાર્યમુનિ અને હરિકેશબળની જેમ હલકાં જાતિકુળ આદિની હીનતાને પામે છે. (૩૩૩)

इत्थिपसुसंकिलिट्ठं, वसहिं इत्थिकहं च वज्जंतो ।
इत्थिजणसंनिसिज्जं, निरूवणं अंगुवंगाणं ।।३३४।।

અર્થ : (હવે 'બ્રહ્મચર્ય ગુપ્તિ' દ્વાર,-) (૧) સ્ત્રી, (દેવી માનુષી સ્ત્રી) તથા પશુ સ્ત્રીના સંકૂલેશવાળા યાને

ખરાબ સંસર્ગવાળા મુકામનો, તથા (૨) સ્ત્રીના વેશ-રૂપ વગેરેની વાતોનો, એકલી સ્ત્રીની સાથે ધર્મની પણ વાતનો, ત્યાગ કરતો. (૩) સ્ત્રી બેઠી હોય તે બેઠકનો, અને (૪) સ્ત્રીનાં અંગોપાંગને જોવાનો મુનિએ ત્યાગ કરવો જોઈએ. (ઉપલક્ષણથી સાધ્વીએ પુરુષ અંગે સમજવું.) (૩૩૪)

पुव्वरयाणुस्सरणं, इत्थिजणविरहरूवविलवं च ।
अइबहुअं अइबहुसो, विवज्जयंतो अ आहारं ॥३३५॥

અર્થ : વળી (સાધુ કે સાધ્વીએ) (૫) પૂર્વે (ગૃહસ્થાવસ્થામાં કરેલ વિલાસો)નાં સ્મરણ-ચિંતનનો, (૬) પતિ-વિયોગિની સ્ત્રીના વિરહ-રુદન-વિલાપ તથા ભીંતના આંતરે સંસક્ત રતિ-ક્રીડાના કૂણા ધ્વનિને, સાંભળવાનો, (૭) (રુક્ષ વગેરે પણ) અતિ પ્રમાણ આહારનો, અને (૮) (પ્રણીત વિગઈ-તરબોળ તથા સુસ્વાદુની રસસભરતાને લઈને) બહુવાર આહારનો, એ સર્વનો ત્યાગ કરવો. (૩૩૫)

वज्जंतो अ विभूसं, जइज्ज इह बंभचेरगुत्तीसु ।
साहू तिगुत्तिगुत्तो, निहुओ दंतो पसंतो अ ॥३३६॥

અર્થ : (હવે નવમી બ્રહ્મચર્ય ગુપ્તિ; 'વિભૂષા-ત્યાગ,') 'વિભૂષા'=શરીર-સંસ્કારરૂપ શોભાનો બહુશઃ ત્યાગ કરતો મુનિ આ જિનપ્રવચનમાં બ્રહ્મચર્ય રક્ષાની નવ ગુપ્તિના પાલનમાં યત્ન રાખે છે; કેમકે એ 'ત્રિગુપ્તિગુપ્ત'= મન-વચન-કાય-નિરોધથી સુરક્ષિત, તથા 'નિભૃત'= શાંતતાથી જાણે પ્રવૃત્તિ-રહિત ને 'દાન્ત'=જિતેન્દ્રિય, અને 'પ્રશાન્ત'= કષાયના નિગ્રહવાળો હોય છે. (૩૩૬)

गुज्झोरुवयणकक्खोरुअंतरे तह थणंतरे दट्ठुं ।
साहरइ तओ दिट्ठिं, न य बंधइ दिट्ठिए दिट्ठिं ॥३३७॥

અર્થ : તથા સ્ત્રીનું ગુહ્યાંગ, સાથળ, મુખ, બગલ અને છાતીના ભાગો તથા સ્તનોના ભાગો અજાણતાં દૃષ્ટિએ પડી જાય તો જેમ સૂર્યની સામેથી દૃષ્ટિ તરત ખેંચી લે તેમ તુર્ત દૃષ્ટિ ખેંચી લેવી, (કેમકે એ દર્શન મહાઅનર્થકારી છે.) અને સ્ત્રીની દૃષ્ટિ સાથે દૃષ્ટિ કદી પણ જોડવી નહિ. (બ્રહ્મચર્ય દ્વાર થયું.) (૩૩૭)

सज्झाएण पसत्थं झाणं, जाणइ य सव्वपरमत्थं ।
सज्झाए वट्टंतो, खणे खणे जाइ वेरग्गं ॥३३८॥

અર્થ : (હવે 'સ્વાધ્યાય' દ્વાર 'સ્વાધ્યાયના મહાલાભ-) (વાચના-પૃચ્છનાદિ) સ્વાધ્યાયને કરતાં (૧) પ્રશસ્ત ધર્મ-શુકૂલધ્યાન લાગે છે. (૨) (સ્વાધ્યાયવાળો) સમસ્ત જગતનાં પરમાર્થને=તત્ત્વને જાણે છે, (૩) અને સ્વાધ્યાયમાં રહેતાં ક્ષણે ક્ષણે વૈરાગ્યને પામે છે, (યાને રાગ મરતો આવે છે; કેમકે સ્વાધ્યાય એ રાગાદિ વિષ ઉતારનાર પરમ મંત્ર રૂપ છે.) (૩૩૮)

उड्ढमहतिरियलोए,
जोइसवेमाणिया य सिद्धि य ।
सव्वो लोगालोगो,
सज्झायविउस्स पच्चक्खो ॥३३९॥

અર્થ : (સર્વ પરમાર્થને કેવી રીતે જાણે ? તો કે) સ્વાધ્યયવેત્તાને ઉર્ધ્વલોકમાં વૈમાનિક દેવલોકો અને સિદ્ધિસ્થાન, અધોલોકમાં નરકો, (ભવનપતિઓ), તિર્છાલોકમાં જ્યોતિષ્કદેવલોક (વ્યંતર અને અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રો, અરે !) સર્વ લોક અલોક પ્રત્યક્ષ થાય છે. (સ્વાધ્યાયમાં ઉપયોગવાળો સમસ્ત પદાર્થને જાણે સાક્ષાત્ જુએ છે.) (૩૩૯)

जो निच्चकाल तवसंजमुज्जओ
नवि करेइ सज्झायं ।
अलसं सुहसीलजणं,
न वि तं ठावेइ साहुपए ॥३४०॥

અર્થ : (સ્વાધ્યાય ન કરવાના અનર્થઃ-) જે સાધુ નિત્ય કાળે તપ અને સંયમમાં ઉદ્યમી (અર્થાત્ સદા અપ્રમાદી) પણ છતાં સ્વાધ્યાય નથી કરતો તે (કર્તવ્યો બજાવવામાં) આળસુ, (ને તેથી જ) સુખશીલિઆ (શાતાલંપટ) લોકને (=પોતાના શિષ્યવર્ગાદિને) સાધુપદે સ્થાપી શકતો નથી, (સાધુતા પમાડી શક્તો નથી, કારણ કે સ્વાધ્યાય વિના સાધુતાનું જ્ઞાન થતું નથી. સ્વયં કંઈક અપ્રમાદી પણ જ્ઞાન વિના બીજાનું રક્ષણ નહિ કરી શકે.) (૩૪૦)

विणओ सासणे मूलं,
विणीओ संजओ भवे ।
विणयाओ विप्पमुक्कस्स,
कओ धम्मो ? कओ तवो ? ॥३४१॥

અર્થ : (હવે 'વિનય' દ્વાર:-) (દ્વાદશાંગીરૂપ) જૈન શાસનમાં (ધર્મનું)મૂળ વિનય છે. (વિનયથી જ સંયમયોગ્ય નિરહંકાર અને કષાય-નિગ્રહ આવે છે); માટે વિનીત આત્મા જ સંયમી બને છે. વિનય રહિત દુર્વિનીત જીવમાં (મૂળ ન હોવાથી) તપ ક્યાંથી હોય ? અને ધર્મ ક્યાંથી હોય ? (ન જ હોય.) (૩૪૧)

विणओ आवहइ सिरिं,
लहइ विणीओ जसं, च किर्त्ति च ।
न कयाइ दुव्विणीओ,
सकज्जसिद्धि समाणेइ ॥३४२॥

અર્થ : વિનય (૮ પ્રકારના કર્મનું વિનય-અપનય કરાવતો હોવાથી) સર્વ સંપત્તિને પ્રાપ્ત કરાવે છે; અને વિનીત આત્મા (માનસુભટના પરાભવનું પરાક્રમ કરવા દ્વારા) યશ, અને (પુણ્યનું ભાજન બનવા દ્વારા) કીર્તિને પામે છે. દુર્વિનીત કદાપિ સ્વકાર્યોની સિદ્ધિ કરી શક્તો નથી. (૩૪૨)

जह जह खमइ सरीरं,
धुवजोगा जह जह न हायंति ।
कम्मक्खओ अ विउलो,
विवित्तया इंदियदमो अ ॥३४३॥

અર્થ : (હવે 'તપ' દ્વાર) (કેટલાકો કહે છે તેમ દુઃખ વેઠે તો જ તપ એવું નથી; નહિતર મહાદુઃખ વેઠનાર નારકો મહાતપસ્વી ગણાશે ! ને શમનિમગ્નમહાયો ગીઓ તપસ્વી નહિ ગણાય ! કિન્તુ) જેટલો જેટલો તપ શરીર સહન કરે અને (જે તપથી) સંયમના પ્રતિલેખના-વૈયાવચ્ચ-સ્વાધ્યાયાદિ નિત્ય યોગીમાં હાનિ ન આવે (તેટલો તેટલો તપ કરવો.) એ કરવાથી (૧) વિપુલ કર્મક્ષય થાય છે, (૨) 'વિવિત્તયા'= શરીરથી આત્મા ભિન્ન હોવાની ભાવના થાય છે; (૩) અને ઇન્દ્રિયો પર નિગ્રહ (અંકુશ) થાય છે. (૩૪૩)

जइ ता असक्कणिज्जं,
न तरसि काऊण तो इमं कीस ।
अप्पायत्तं न कुणसि,
संजमजयणं जइजोगं ? ॥३४४॥

અર્થ : (હવે 'શક્તિ' દ્વાર) (પોતાનામાં શક્તિ ન હોવાનું માની પ્રમાદ સેવનારને શિખામણઃ) જો તું (ભિક્ષુપડિમાદિ અતિ દુષ્કર આરાધના તારા માટે તેવા દૃઢ સંઘયણના અભાવે) અશક્ય હોઈ કરી શકતો નથી તો (હે સાધુ ! ઉપર જણાવી તે) સાધુને શક્ય (વિધેય-આદર, નિષેધ-ત્યાગ સ્વરૂપ સમિતિ પાલન વગેરે) સ્વાધીન સંયમની યતનાને (આરાધનાને) કેમ નથી કરતો ? (૩૪૪)

जायम्मि देहसंदेहयम्मि,
जयणाइ किंचि सेविज्जा ।
अह पुण सज्जो अ निरुज्जमो
य तो संजमो कत्तो ? ॥३४५॥

અર્થ : (શાસ્ત્ર ઉત્સર્ગ અપવાદ ઉભયરૂપ હોઈ અપવાદપદે પ્રમાદ કરનારને દોષ ? તેનો ઉત્તર) પ્રાણાંત સંકટ આવી પડયે જયણાથી (પંચકપરિહાનિ દ્વારા અધિક દોષ-ત્યાગ સાથે કાંઈક અનેષણીયાદિ અલ્પ દોષ સેવનરૂપી (વિવેકથી) અપવાદનો આશ્રય કરે; (પરંતુ એ સિવાય નહિ, એમ આગમાભિપ્રાય છે) પણ સમર્થ કે નિરોગી

(છતી શક્તિએ પણ) શૈથિલ્ય સેવે તો તેને સંયમ ક્યાંથી રહે ? (અર્થાત્ જિનાજ્ઞાને પરાઙ્મુખ થવાથી સંયમ ન જ રહે. સારાંશ વિહિત અનુષ્ઠાનોમાં ઉદ્યમ જોઈએ, કેમકે કારણે પણ દોષિત ન સેવે એ દઢ ધર્મિતા છે, શાસ્ત્રમાન્ય છે.) (અહીં સુધી ૨૯૫મી ગાથામાં કહેલા સમિતિ વગેરે દ્વારોનું વર્ણન કર્યુંઃ હવે જો સમર્થને શૈથિલ્યથી સંયમનો અભાવ થાય પણ માંદાને નહિ, તો શું ઉપચાર પણ ન કરાવવા ? તે માટે કહે છે કે)- (૩૪૫)

मा कुणउ जइ तिगिच्छं,
अहियासेऊण जइ तरइ सम्मं ।
अहियासिंतस्स पुणो,
जइ से जोगा न हायंति ॥३४६॥

અર્થ : (રોગસહન એ પરિસહજય છે, સંવરસાધના છે, તથા રોગો કર્મક્ષય કરવામાં સહાયક છે, માટે) રોગની અતિ પીડાને પણ જો સહન કરી શકે, (દુર્ધ્યાન ન થવા દે), તો તેણે રોગ પ્રતીકાર-ઉપચારક રવો નહિ. પરંતુ જો અતિ સહન કરતાં (સંઘયણ બળ ન પહોંચવાથી) સંયમના યોગો (પડિ લેહણાદિ કાર્યો) સીદાય, તો તેણે

ઔષધ કરવું અનુચિત નથી. (૩૪૬)

निच्चं पवयणसोहा-कराण चरणुज्जयाण साहूणं ।
संविग्गविहारीणं, सव्वपयत्तेण कायव्वं ॥३४७॥

અર્થ : (શેષ સાધુઓનું કર્તવ્ય એ છે કે) હંમેશાં જૈન શાસનની પ્રભાવના કરનારા 'ચરણોદ્યત' અપ્રમાદી અને 'સંવિગ્ન'=મોક્ષની જ એક ઈચ્છાથી વિહરનારા સાધુઓનું સર્વ પ્રયત્નો કરીને (વૈયાવચ્ચાદિક) કરવું જોઈએ. (૩૪૭)

हीणस्स वि सुद्धपरूवगस्स,
नाणाहियगस्स कायव्वं ।
जणचित्तग्गहणत्थं,
करिंति लिंगावसेसेऽवि ॥३४८॥

અર્થ : અપ્રમત્ત (આત્માર્થી) મુનિએ લોકરંજન કરવા માટે ચારિત્રમાં શિથિલ છતાં વિશેષ જ્ઞાની અને આગમના શુદ્ધ પ્રરૂપકનું પણ ઉચિત કાર્ય કરવું. (કારણ કે 'સાધુઓ, નિર્દય છે, પરસ્પર ઈર્ષ્યાળું છે' એવો લોકોમાં શાસનનો ઉડ્ડાહ ન થાય.) (૩૪૮)

दगपाणं पुप्फफलं,
अणेसणिज्जं गिहत्थकिच्चाइं ।
अजया पडिसेवंति,
जइवेसविडंबगा नवरं ॥३४९॥

અર્થ : (તે માત્ર વેશધારી પાર્શ્વસ્થાદિ કેવા હોય ? તો કે) સચિત્ત પાણી, પુષ્પો ફળો તથા આધાકર્મિકાદિ દોષિત સેવનારા એ ગૃહસ્થકાર્યો (ગૃહ કરણાદિ) 'અજયા'=યતના વિનાના (પાપ મોકળાં એ રીતે) સેવનારા હોય છે એ મુનિગુણરહિત માત્ર વેશ વિડંબક છે. (૩૪૯)

ओसन्नया अबोही,
पवयणउब्भावणा य बोहिफलं ।
ओसन्नो वि वरं पि हु,
पवयणउब्भावणापरमो ॥३५०॥

અર્થ : (સર્વ ઓસન્નનો) 'શિથિલાચારી' તરીકે (આ ભવમાં જ લોકોમાં પરાભવ થાય છે, અને આજ્ઞા વિરાધક હોઈ પરલોકમાં) 'અબોધિ'=જૈન ધર્મ પ્રાપ્તિ વિનાના બને છે. (કારણ કે) શાસનની પ્રભાવના જ બોધિરૂપ કાર્ય પેદા કરે છે. (સંવિગ્ન વિહારીના

અનુષ્ઠાન દેખી લોક શાસન-પ્રશંસા કરે છે.) પોતે શિથિલ છતાં (વાદલબ્ધિ વ્યાખ્યાનાદિ) તથા સુસાધુના ગુણપ્રકાશનાદિથી મુખ્યપણે શાસનની પ્રભાવના કરે છે. તે દેશ-ઓસન્નો છતાં શ્રેષ્ઠ છે. (૩૫૦)

गुणहीणो गुणरयणायरेसु,
जो कुणइ तुल्लमप्पाणं ।
सुतवस्सिणो य हीलइ,
सम्मत्तं कोमलं तस्स ॥३५१॥

અર્થ : જે (ચારિત્રાદિ) ગુણહીન ('અમે પણ સાધુ છીએ' એમ કરી) પોતાને ગુણસાગર સાધુઓની તુલ્ય માનેમનાવે છે, તે ઉત્તમ તપસ્વીઓને ('આ તો માયાવીને લોકને ઠગનારા છે' એમ કરી) હલકા પાડે છે. (તે મિથ્યા દૃષ્ટિ જ છે, કેમકે) તેનું સમ્યક્ત્વ નિઃસાર છે. (સમ્યક્ત્વ ગુણવાન પ્રત્યે પ્રમોદથી સાધ્ય છે.) (૩૫૧)

ओसन्नस्स गिहिस्स व,
जिणपवयणतिव्वभावियमइस्स ।
कीरइ जं अणवज्जं,
दढसम्मत्तस्सऽवत्थासु ॥३५२॥

અર્થ : (પ્રવચન-ભક્તિને વરેલા સુસાધુ) પાસત્થાદિ શિથિલાચારી કે જિનાગમથી ગાઢ રંગાયેલા ચિત્તવાળા દૃઢ સમ્યક્ત્વધારી સુશ્રાવકનું નિરવદ્ય (નિષ્પાપ) ઉચિત કરે, પરંતુ તે (દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ-આપત્તિ વગેરે) અવસ્થામાં (કારણે) જ કરે, (સર્વદા નહિ. કેમકે) (૩૫૨)

पासत्थोसन्नकुसील,-
नीयसंसत्तजणमहाच्छंदं ।
नाऊण तं सुविहिया,
सव्वपयत्तेण वज्जंति ॥३५३॥

અર્થ : 'પાસત્થો'=જ્ઞાનાદિની માત્ર પાસે રહે એટલું જ, પણ 'આરાધે' નહિ, 'ઓસન્નો'=આવશ્યકાદિમાં શિથિલાચારી, 'કુશીલ'=ખરાબ શીલવાલો, 'નીય'=નિત્ય એક જ સ્થાને વસનારો, 'સંસત્ત'=પરગુણ -દોષમાં તેવો તેવો ખેંચાનાર, 'અહા છંદો'=આગમ નિરપેક્ષ સ્વાભિપ્રાયથી ચાલનાર, (આ પૂર્વોક્તોથી વધુ ભારે દોષવાલો હોઈ અલગ બતાવ્યો). આ છને ઓળખીને સુવિહિત સાધુઓએ એમના સંગનો સર્વપ્રયત્ને ત્યાગ

કરવો. (કેમકે અસત્નો સંગ અનર્થહેતુ છે.) (૩૫૩)

बायालमेसणाओ, न रक्खइ धाइसिज्जपिंडं च ।
आहारेइ अभिक्खं, विगइओ सन्निहिं खाई ॥३५४॥

અર્થ : (પાસાત્થાદિપણું કેવી શિથિલતાઓમાં આવે ? તો કે) 'એષણા'=ગોચરી ગવેષણાના ૪૨ દોષ ટાળવારૂપ એષણા સમિતિ ન પાળે, બાળ ખેલાવનાર ધાવમાતા જેવું વર્તી આહાર મેળવવારૂપ ધાત્રીપિંડ તથા શય્યાતર પિંડ ન છોડે, સતત (દૂધ આદિ) વિગઈઓ વાપરે; 'સંનિહિ'=(ગોળ વગેરે ક્ષેત્રાતીત કાલાતીતનો) સંગ્રહ રાખી વાપરે. (૩૫૪)

सूरप्पमाणभोजी,
आहारेइ अभिक्खमाहारं ।
न य मंडलीए भुंजइ,
न य भिक्खं हिंडई अलसो ॥३५५॥

અર્થ : જ્યાં સુધી સૂર્ય (અસ્ત ન પામ્યો હોય) ત્યાં સુધી આહાર-પાણી વાપરે, વારંવાર આહાર વાપર્યા કરે, માંડલીમાં સાધુઓ સાથે ન વાપરે, આળસુ થઈ ભિક્ષાર્થે ન ફરે. (૩૫૫)

कीवो न कुणइ लोअं,
लज्जइ पडिमाइ जल्लमवणेइ ।
सोवाहणा अ हिंडइ,
बंधइ कडिपट्टयमकज्जे ॥३५६॥

અર્થ : સત્ત્વહીન બન્યો રહી કેશલૂંચન ન કરે 'પડિમા'=કાયોત્સર્ગે રહેતાં શરમાય, શરીરનો મેલ ઉતારે, પગરખાં પહેરીને ચાલે, વિના કારણે 'કડિપટ્ટય'=ચોલપટ્ટકને (કંદોરાથી) બાંધે. (શ્રી આર્યરક્ષિતસૂરિજી મ.પૂર્વે ચોળપટ્ટા ઉપર કંદોરો બાંધવાનો આચાર ન હતો તેથી આ દોષ.) તથા-(૩૫૬)

गामं देसं च कुलं, ममायए पीठफलगपडिबद्धो ।
घरसरणेसु पसज्जइ, विहरइ य सकिंचणो रिक्को ॥३५७॥

અર્થ : અમુક ગામ-(નગર)-દેશ-કુલ-(ઉગ્ર કુલાદિ) ઉપર ('આ મારા' એવી) મમતા રાખે, (ઋતુબદ્ધ શેષ કાળમાં પણ) પાટ-પાટલા પર 'પડિબદ્ધ'=સેવનમાં આસક્ત થાય, 'ઘરશરણ'=ઘર સમારકામમાં અથવા 'ઘર સ્મરણ'=ઘેર ભોગવેલા ભોગોનાં સ્મરણમાં મગ્ન

બને, અને ધન રાખીને ફરે છતાં હું નિર્ગ્રંથ (અપરિગ્રહી) છું એમ બોલે. વળી- (૩૫૭)

नहदंतकेसरोमे, जमेइ उच्छोलधोअणो अजओ ।
वाहेइ य पलियंकं, अइरेगपमाणमत्थुरइ ॥३५८॥

અર્થ : નખ-દાંત-કેશ-રોમની (નખ કાપ્યા પછી સુઘડ કરે, દાંત ઘસે, વાળ ઓળે વગેરે) શોભા કરે, ઘણા પાણીથી હાથ-પગ અને મુખ ધોયા કરે, (એટલે જ ગૃહસ્થની જેમ) યતના રહિત બને, પલંગ વાપરે, તથા (સંથારા ઉત્તરપટ્ટાથી) અધિક પ્રમાણમાં પાથરે. તથા- (૩૫૮)

सोवइ य सव्वराइं, नीसट्ठमचेयणो न वा झरइ ।
न पमज्जंतो पविसइ, निसिहीयावस्सियं न करे ॥३५९॥

અર્થ : (જડ કાષ્ટની જેમ) નિશ્ચેષ્ટ બની આખી રાત સૂતો રહે-ઊંઘે, (રાત્રે) સ્વાધ્યાય ન કરે (અંધારે) રજોહરણથી (દંડાસણથી) પ્રમાર્જન કર્યા વિના મકાનમાં પેસે (કરે), અને પેસતાં નિસિહી નીકળતાં આવસ્સહી ન કહે. વળી- (૩૫૯)

पाय पहे न पमज्जइ,

जुगमायाए न सोहए इरियं ।

पुढवीदग अगणिमारुअ-

वणस्सइतसेसु निरविक्खो ॥३६०॥

અર્થ : માર્ગમાં (વિજાતીય પૃથ્વી પર પ્રવેશતાં) પૂર્વ રજવાળા પગને ન પ્રમાર્જે, માર્ગે જતાં 'યુગ'=ધુંસરીપ્રમાણ દષ્ટિથી ઇર્યાસમિતિ ન શોધે, પૃથ્વી-પાણી-અગ્નિ-વાયુ-વનસ્પતિ અને ત્રસ, એ છ કાળ જીવોની નિઃશંકપણે વિરાધના કરે. વળી- (૩૬૦)

सव्वं थोवं उवहिं न पेहए, न य करेइ सज्झायं ।

सद्दकरो झंझकरो, लहुओ गणभेयतत्तिल्लो ॥३६१॥

અર્થ : (મુહપતિ આદિ) થોડી પણ ઉપધિનું પડિલેહણ ન કરે, (દિવસે પણ) સ્વધ્યાય ન કરે, (રાત્રે લોક સૂતું હોય ત્યારે) મોટા શબ્દથી બોલે, કલહ (કજિયો) કરે, (રાડો પાડવાનો પ્રેમી હોય), તુચ્છ પ્રકૃતિવાળો 'ગણભેદ' =ગચ્છમાં પરસ્પર ચિત્તભેદ કરવામાં તત્પર રહે. વળી- (૩૬૧)

खित्ताईयं भुंजई, कालाईयं तहेव अविदिन्नं ।
गिण्हइ अणुइयसूरे, असणाई अहव उवगरणं ॥३६२॥
અર્થ : 'ક્ષેત્રાતીત'=બે ગાઉ ઉપર વંહોરેલા આહારપાણી વાપરે, 'કાલાતીત' ત્રણ પ્રહર ઉપરનું વહોરેલું વાપરે (માલિકે યા ગુરુએ) નહિ આપેલા વાપરે. સૂર્ય ઉગ્યા પહેલાં અશનાદિ અથવા ઉપકરણ વહોરે. (જિનાજ્ઞા સંમત્ત નથી.) (૩૬૨)

ठवणकुले न ठवेई, पासत्थेहिं च संगयं कुणई ।
निच्चमवज्झाणरओ, न य पेहपमज्जणासीलो ॥३६३॥
અર્થ : (ખાસ પ્રયોજનને આહારાદિ મેળવવા ગુરુએ સ્થાપી રાખેલા અને રોજના માટે ત્યાગ કરેલા શ્રીમંતના કે ભકતના ઘર એ) સ્થાપી ન રાખે (પણ એમાં નિષ્કારણ ગોચરીએ જાય.) પાસત્થાઓની સાથે સંગતિ (મૈત્રી) કરે, નિત્ય 'અપધ્યાન'=દુષ્ટ સંકિલષ્ટ ચિત્તવાળો બન્યો રહી (પ્રમાદથી વસતિ-ઉપધિ આદિમાં) પ્રેક્ષણ-પ્રમાર્જનાશીલ ન રહે. વળી- (૩૬૩)

रीयइ य दवदवाए, मूढो परिभवइ तहय रायणिए ।
परपरिवायं गिण्हई, निट्ठुरभासी विगहसीलो ॥३६४॥

અર્થ : માર્ગમાં 'દવદવાએ'=દ્રુતં દ્રુતં=જલ્દી જલ્દી ચાલે, વળી એ મૂઢ-મૂર્ખ 'રત્નાધિક'=વિશિષ્ટ જ્ઞાનાદિયુક્તનો તિરસ્કાર કરે છે, બીજાની નિંદા કરે, કડવાં-કઠોર વચન બોલે તથા (સ્ત્રીકથાદિ) વિકથાઓમાં લાગ્યો રહે છે. (૩૬૪)

विज्जं मंतं जोगं,
तेगिच्छं कुणई भूइकम्मं च ।
अक्खर-निमित्तजीवी,
आरंभपरिग्गहे रमइ ॥३६५॥

અર્થ : (ગૃહસ્થો માટે,-) (દેવી-અધિષ્ઠિતં) વિદ્યા, (દેવાધિષ્ઠિત)મંત્ર, (વિશિષ્ટ દ્રવ્ય-સંમિશ્રણરૂપ) યોગના પ્રયોગ કે દવા ઉપચાર કરે અને 'ભૂતિ કર્મ'= મંત્રેલી રાખ, એનો પ્રયોગ કરે, (એ ગોચરી નિમિત્તે) અથવા સામાનું મોં રાખવા કે સન્માન-સત્કાર મેળવવા કરે.) 'અક્ષરનિમિત્ત'=પાઠશાળા-જોષીપણું એનાથી આજીવિકા ચલાવે, 'આરંભ'=પૃથ્વીકાયાદિ જીવ-નાશે, 'પરિગ્રહ'=અધિક ઉપકરણ-ગ્રહણે રમતો રહે. (૩૬૫)

कज्जेण विणा उग्गह-मणुजाणावेई,
दिवसओ सुयइ ।
अज्जियलाभं भुंजइ,
इत्थिनिसिज्जासु अभिरमइ ॥३६६॥

અર્થ : વિના પ્રયોજને ઇન્દ્ર-રાજા વગેરેના અવગ્રહની અનુજ્ઞા માગે (દા.ત. થોડી જગાની જરૂર હોય અને ઘણી જગાઓના અવગ્રહ માગી રાખે.) દિવસે શયન કરે, સાધ્વીએ મેળવેલા આહારાદિ વાપરે, અને સ્ત્રીના ઉઠયા પછી તેની બેઠકનો ઉપભોગ કરે. (૩૬૬)

उच्चारे पासवणे, खेले सिंघाणए अणाउत्तो ।
संथारगउवहीणं, पडिक्कमइ वा सपाउरणो ॥३६७॥

અર્થ : સ્થંડિલ-માત્રુ-બળખો-શ્લેષ્મ (વગેરે)ને પરઠવવામાં ઉપયોગ ન રાખે, (અજયણા કરે.) સંથારામાં રહીને કે ઉપધિ ઉપર રહીને અથવા વસ્ત્ર ઓઢીને પ્રતિક્રમણ કરે. તથા (૩૬૭)

न करेइ पहे जयणं, तलियाणं तह करेइ परिभोगं ।
चरि अणुबद्धवासे, सपक्खपरपक्खओमाणे ॥३६८॥

અર્થ : માર્ગમાં ચાલતાં સચિત પાણી (વગેરે)ની જયણા (જોવું, સંઘટ્ટાથી બચવું વગેરે)ન કરે તથા (પગરખા વિના ચાલવા સશક્ત છતાં) પગરખાનો ઉપયોગ કરે, વર્ષાકાળમાં ફરે, એ જ્યાં ઘણા સ્વપક્ષી અને બૌદ્ધાદિ પર પક્ષી સાધુઓ હોય તેવા ક્ષેત્રમાં સુખશીલતાના કારણે એ રીતે વિચરે કે જેથી અપમાન-લઘુતા થાય. (૩૬૮)

संजोअइ अइबहुअं, इंगाल सधूमगं अणट्ठाए ।
भुंजइ रूवबलट्ठा, न धरेइ अ पायपुंछणयं ॥३६९॥

અર્થ : (ભોજન માંડલીના પાંચ દોષો સેવે) ૧. (દૂધમાં સાકર વગેરે સંયોગ) સંયોજના કરે, ૨. અતિ પ્રમાણ આહાર લે, ૩. અંગારદોષ (રાગ), ને ૪. ધૂમ્રદોષ (દ્વેષ)થી વાપરે, તથા ૫. 'અણટ્ટાએ'=ક્ષુધાની વેદના વગેરે છ કારણો વિના વાપરે. શરીરનું સૌંદર્ય-પુષ્ટિ વધારવા વાપરે અને રજોહરણ ન રાખે. તથા- (૩૬૯)

अट्ठम छट्ठ चउत्थं, संवच्छर चाउमास पक्खेसु ।
न करेइ सायबहुलो, न य विहरइ मासकप्पेणं ॥३७०॥

અર્થ : સુખશીલતાથી દરેકવાર્ષિક, ચોમાસી અને પાક્ષિક

તપનો અઠમ છઠ્ઠ અને ઉપવાસ ન કરે અને (તે કાલે વિહિત છતાં) માસકલ્પ (આદિ નવ્ર કલ્પ વિહારથી ન વિચરે. (૩૭૦)

नीयं गिण्हइ पिंडि,
एगागी अच्छए गिहत्थकहो ।
पावसुआणि अहिज्जइ,
अहिगारो लोगगहणंमि ॥३७१॥

અર્થ : 'નીયં' હંમેશાં એક ઘરનો આહાર વાપરે, એકાકી રહી, ગૃહસ્થોની વાતો કર્યા કરે, ખગોળ-જ્યોતિષ-ગ્રહચાર વગેરેના પાપશાસ્ત્રો ભણે અને લોકરંજન-આકર્ષણ કરવામાં 'અધિકાર'=સંતોષ માને (કિંતુ સ્વઅનુષ્ઠાનોમાં નહિ.) વળી- (૩૭૧)

परिभवइ उग्गकारी, सुद्धं मग्गं निगूहए बालो ।
विहरइ सायागुरुओ, संजमविगलेसु खित्तेसु ॥३७२॥

અર્થ : ઉગ્ર વિહારી (અપ્રમાદી) સાધુઓનો પરાભવ (અવગણના-નિંદા) કરે, બાલ-મંદબુદ્ધિવાળો તે (જ્ઞાનદર્શનચારિત્રરૂપ શુદ્ધ માર્ગને ગોપવે,

શાતાગારવીયો બનીને (ઉત્તમ સાધુઓથી અભાવિત) સંયમ-પ્રતિકૂળ ક્ષેત્રોમાં સુખ-શીલતા પોષાય એ ઉદ્દેશથી વિચરે. (૩૭૨)

उग्गाइ गाइ हसई असंबुडो,
सइ करेइ कंदप्पं ।
गिहिकज्जचिंतगोऽविय,
ओसन्ने देह गिण्हइ वा ॥३७३॥

અર્થ : મોટા અવાજથી સંગીત કરે, સામાન્ય સંગીત કરે, ખુલ્લાં મુખે (ખડ ખડાટ) હસે, (હાસ્યોદ્દીપક વચનો બોલીને) સદા કંદર્પ (હાસ્ય-મજાક) કરે, ગૃહસ્થનાં કાર્યોની ચિંતા કરે, અને ઓસન્નને (શિથિલાચારીઓને) વસ્ત્રાદિ આપે અથવા તેમના પાસેથી લે. (૩૭૩)

धम्मकहाओ अहिज्जइ, घराघरं भमइ परिकहंतो अ ।
गणणाइ पमाणेण य, अइरित्तं वहइ उवगरणं ॥३७४॥

અર્થ : (આજીવિકા અર્થે) ધર્મકથાઓને (શાસ્ત્રોને) ભણે, ઘેર ઘેર ધર્મકથા (ઉપદેશ) કરતો ફરે, અને ગણત્રી (સંખ્યા)થી તથા માપથી વધારે (ઘણાં તથા મોટાં) ઉપકરણો રાખે. વળી- (૩૭૪)

बारस बारस तिण्णि य,
काइय-उच्चार-कालभूमीओ ।
अंतोबर्हिं च अहियासि,
अणहियासे न पडिलेहे ॥३७५॥

અર્થ : મકાનથી (જઘન્ય એક હાથ નજીકની, એની ઉપરાંત મધ્યની) તથા બહારની (સો હાથ દૂર સુધીની) સહ્ય સામાન્ય હાજત તથા અસહ્ય હાજતે રાત્રે માત્રુ તથા સ્થંડિલ માટેની બાર બાર ભૂમિઓનું (માંડલાનું) તથા કાળગ્રહણની ત્રણ ભૂમિઓનું પડિલેહણ ન કરે. તથા-(૩૭૫)

गीअत्थं संविग्गं,
आयरिअं मुअइ वलइ गच्छस्स ।
गुरुणो य अणापुच्छा,
जं किंचि वि देइ गिण्हइ वा ॥३७६॥

અર્થ : 'ગીતાર્થ'=આગમના જ્ઞાતા,ને 'સંવિગ્ન'= મોક્ષાભિલાષી ઉદ્યતવિહારી એવા 'આચાર્ય'=પોતાના ગુરુને (વિના કારણે) તજે; (અગીતાર્થ-અસંવિજ્ઞને આગમોક્ત ક્રમથી ત્યજે એમાં દોષ નહિ). (ક્યારેક

પ્રેરણા આપનાર) 'ગચ્છસ્સ'=ગુરુને 'વલઈ'=ઉત્તર દેવા સામો થાય. ગુરુને પૂછયા વિના (કોઈને) કોઈક (વસ્ત્રાદિ) આપે અથવા (કોઈક પાસેથી) લે. (૩૭૬)

गुरुपरिभोगं भुंजइ,
सिज्जा-संथार-उवगरणजायं ।
किं ति य तुमं ति भासई,
अविणीओ गव्विओ लुद्धो ॥३७७॥

અર્થ : ગુરુ વાપરતા હોય તે 'શય્યા'=શયનભૂમિ વાપરે, 'સથાર'=પાટ આદિ વાપરે, તથા (વર્ષાકલ્પ=ખાસ કામળ આદિ) ઉપકરણ સમૂહને પોતે વાપરે. (ગુરુ સંબંધી બધું ભોગ્ય નહિ, પણ વંદનીય છે.) (ગુરુ બોલાવે ત્યારે) શું છે ? એમ કહે (મત્થએણ વંદામિ કહેવું જોઈએ) વળી ગુરુ સાથે વાત કરતાં, 'તમે તમે' કહે ! ('આપ' એવું માનભર્યું વચન કહેવાય, તો વિનીત ગણાય. પરંતુ આ) અવિનીત, ગર્વિષ્ઠ અને 'લુદ્ધો'=વિષયા દિમાં ગૃદ્ધ છે. (૩૭૭)

गुरुपच्चक्खाणगिलाण-सेहबालाउलस्स गच्छस्स ।
न करेइ नेव पुच्छइ, निद्धम्मो लिंगमुवजीवी ॥३७८॥

અર્થ : (કર્તવ્ય ચૂકે;) ગુરુ, અનશની, બિમાર, 'સેહં'= શૈક્ષક (નૂતન દીક્ષિત)ને બાળ મુનિથી ભરેલા ગચ્છમાં દરેક)નું (કરવા યોગ્ય સેવાકાર્ય)એ ન કરતો હોય, (અરે!) પૂછતો ય ન હોય (કે 'મહાનુભાવ ! મારે યોગ્ય સેવા ?') 'નિદ્ધમ્મો'=આચારો ન પાળે, માત્ર વેષ પર ચરી ખાનારો હોય. (૩૭૮)

पहगमण-वसहि-
आहार-सुयण-थंडिल्लविहिपरिट्ठवणं ।
नायरइ नेव जाणइ,
अज्जावट्टावणं चेव ॥३७९॥

અર્થ : માર્ગે ગમન, મુકામ આહાર, શયન, સ્થંડિલભૂમિ અંગેની વિધિ(અધિક અશુદ્ધ આહારાદિ) પરિષ્ઠાપનની વિધિ જાણવા છતાં નિર્ધર્મી હોઈ) ન આચરે, અથવા જાણતો જ ન હોય, તેમજ સાધ્વીઓને (સંયમની રક્ષાર્થે વિધિપૂર્વક) પ્રવર્તાવવાનું (કરે નહિ, યા જાણે પણ નહિ.) (૩૭૯)

सच्छंदगमण-उट्ठाण-सोअणो अप्पणेण चरणेण ।
समणगुणमुक्कजोगी, बहुजीवखयंकरो भमइ ॥३८०॥

અર્થ : (ગુર્વાજ્ઞા વિના) સ્વેચ્છાથી ગમન, (આસનેથી) ઊઠવાનું, નેશયન કરે. (સ્વેચ્છાચારી છે માટે જ) સ્વબુદ્ધિએ કલ્પિત આચરણથી વિચરે. શ્રમણપણાના (જ્ઞાનાદિ) ગુણોમાં પ્રવૃત્તિ વિનાનો હોય, (માટે જ) બહુ જીવોનો નાશ કરતો વિચર્યા કરે. (૩૮૦)

बत्थि व्व वायपुण्णो, परिममइ जिणमय अयाणंतो ।
थद्धो निव्विन्नाणा, न य पिच्छइ कचि अप्पसमं ॥३८१॥

અર્થ : (મદરોગના ઓષધસમા) સર્વજ્ઞ-વચનને ન જાણતો વાયુ ભરેલી મશકની જેમ ગર્વ ભર્યો વિચર્યા કરે. 'થદ્ધો'=(શરીરે પણ ગર્વના ચિહ્નવાળો) અક્કડ થઈને જ્ઞાનહીન છતાં કોઈને પોતાના જેવો મહાન ન જુએ. (સૌને ન્યૂન દેખે. જ્ઞાનીને ગર્વ ન હોય. ગર્વ અજ્ઞાનીને.) (૩૮૧)

सच्छंदगमणउट्ठाण-सोअणो भुंजई गिहीणं च ।
पासत्थाइट्ठाणा, हवंति एमाइया एए ॥३८२॥

અર્થ : સ્વચ્છંદ ગમન-ઉત્થાન-શયનવાલો (આ ફરીથી કહીને સૂચવ્યું કે સર્વે ગુણો ગુણી પ્રત્યેની પરતંત્રતાથી

સાધ્ય છે. એ પરતંત્રતા વિનાનો શું કરે છે ? તો કે) ગૃહસ્થોની વચ્ચે બેસીને આહારપાણી વાપરે. (અથવા અહીં મોહ પરતંત્રનાં દુષ્ટ આચરણ કેટલાં કહેવાય ?) પાસત્થો કુશીલ વગેરેનાં આવાં આવાં દોષ-સ્થાન હોય છે. (આ પરથી વિષય-વિભાગ ન જાણનાર એમ ન સમજે કે 'તો તો ઉદ્યત વિહારી પણ બિમારી આદિમાં દોષિત-સેવનાદિ કરે છે તો તે ય પાસત્થાદિ છે,' એ માટે કહે છે,-)(૩૮૨)

जो हुज्ज उ असमत्थो,
रोगेण वपि ल्लिओ फुरियदेहो ।
सव्वमवि जहाभणियं,
कयाइ न तरिज्ज काउं जे ॥३८३॥

અર્થ : જે 'અસમત્થો'=નબળા સંઘયણને લીધે યથોક્ત બજાવવા અશક્ત હોય, યા (ક્ષય આદિ) રોગથી પીડિત હોય, યા જરાજર્જરિત દેહવાળો હોય, એ શાસ્ત્રે કહ્યા મુજબનું બધું જ કદાચિત્ ન કરી શકે, (ગાથામાં છેલ્લું 'જે' પદ વાક્યાલંકારમાં છે.) (૩૮૩)

सोऽविय निययपरक्कम-

वक्सायधिईबलं अगूहंतो ।

मुत्तूण कूडचरिअं,

जई जयंतो अवस्स जई ॥३८४॥युग्मम्॥

અર્થ : તે પણ (એવો બીજો, કોઈ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળથી આપત્તિગ્રસ્ત હોય તે ય) પોતાના 'પરાક્રમ'=સંઘયણનાં વીર્યથી શકય 'વ્યવસાય'=બાહ્ય પ્રવૃત્તિ, તથા ધૈર્ય (મનોવીર્ય)નાં બળ (યાને સ્વકાર્ય પ્રવૃત્તિ-સામર્થ્ય)ને છૂપાવે નહિ, ને એમાં માયા-રમતનો ત્યાગ કરી પ્રામાણિક પ્રયત્ન કરે તે નિયમા (ભગવદ્ આજ્ઞા બજાવવાથી) સુસાધુ જ છે.(૩૮૪)

अलसो सढोऽवलित्तो, आलंबणतप्परो अइपमाई ।

एवंठिओऽवि मन्नई, अप्पाणं सुट्ठिओम्हि त्ति ॥३८५॥

અર્થ : (માયા ચરિત્તવાલો કેવો હોય ? તો કે) આળસુ હોય, 'શઠ'=ઠગાઈ કરનારો હોય, 'અવલિપ્ત'= ગર્વિષ્ઠ હોય, 'આલંબન'=ગમે તે બહાનું કાઢી સર્વ કાર્યોમાં અધમ સ્વાર્થ પૂર્વક જ પ્રવર્તે, ગાઢ નિદ્રાદિ અતિપ્રમાદ સેવે; આવી દુર્દશાવાળો છતાં પોતાની

જાતને 'હું સુસ્થિત (ગુણિયલ સાધુ) છું' એમ માને છે. (બીજાને પણ માયાથી પોતાની ગુણિયલતા જણાવે છે.) (૩૮૫)

जोऽवि य पाडेऊणं, मायामोसेहिं खाइ मुद्धजणं ।
तिग्गाममज्झवासी, सो सोयइ कवडखवगु व्व ॥३८६॥

અર્થ : (તેમ માયાવીને નુકસાનમાં,-) (લોક રંજન કરનારો) જે કોઈ પણ મુગ્ધજનને (ભદ્રક જીવોને) માયા પૂર્વકના મૃષા વચનોથી આત્મવશમાં પાડીને "ખાઈ"= ઠગે છે, તે ત્રણ ગામ મધ્યે રહેવાવાળા બ્રાહ્મણ કપટી માસખમણી સંન્યાસીની જેમ (અંતે) શોક કરતો બેસે છે. (૩૮૬)

एगागी पासत्थो, सच्छंदो ठाणवासी ओसन्नो ।
दुगमाइसंजोगा, जह बहुआ तह गुरु हुंति ॥३८७॥

અર્થ : એકાકી (સાધર્મિક રહિત) પાસત્થો, સ્વચ્છંદ (ગુર્વાજ્ઞારહિત) સદા સ્થિરવાસી, અવસન્ન (આવશ્યકાદિમાં શિથિલ), આ પાંચ પદ છે. એના (એકેક પદના પાંચ ભાંગા થાય, અને) દ્વિક આદિ સંજોગો (થઈ ૧૦ ભાંગા થાય) એમાં જેમ જેમ બહુ

પદ મળે તેમ તેમ વધુ ભારે દુષ્ટ ભાંગો ગણાય. (તાત્પર્ય, કોઈ ફક્ત એકાકીપણાનો જ દોષ વહેતો હોય યા ફક્ત પાસત્થાપણાનો જ દોષ વહેતો હોય, તો એવા પાંચ ભાંગા થાય. બબ્બેના સંયોગવાળા ૧૦ ભાંગા થાય, દા.ત. કોઈ એકાકી અને પાસત્થો હોય, યા એકાકી અને સ્વચ્છંદ હોય..એમ ૩-૩ના સંયોગવાળા ૧૦ ભાંગા, દા.ત. કોઈ એકાકી પાસત્થો અને સ્વચ્છંદ હોય,...એમ ૪-૪ સંયોગવાળા ૫ ભાંગો, અને પાંચના સંયોગવાળો ૧ ભાંગો, આ સાધુ સૌથી વધુ દુષ્ટ બને.) (૩૮૭)

गच्छगओ अणुओगी, गुरुसेवी अनियओ गुणाउत्तो ।
संजोएण पयाणं, संजम आराहगा भणिया ॥३८८॥

અર્થ : (પાસત્થથાદિથી ક્રમશઃ વિપરીત સુસાધુ) (૧) ગચ્છવાસી હોય, (૨) જ્ઞાનાદિ સાથે સંબંધવાળો, (૩) ગુરુપરતન્ત્ર, (૪) 'અનિયત'=માસ કલ્પાદિ મર્યાદાયુક્ત વિચરવાવાળો, (૫) 'ગુણેસુ'=રોજની ક્રિયામાં 'આયુક્ત'=અપ્રમાદી હોય. આ પદોના સંયોગથી (પૂર્વની જેમ ૫-૧૦-૧૦-૫-૧ ભાંગાએ)

સંયમ આરાધકો (તીર્થંકર ગણધર ભગવંતોએ) કહેલા છે. આમાં પણ જેમ જેમ પદવૃદ્ધિ થાય તેમ તેમ ગુણવૃદ્ધિ સમજવી.) (૩૮૮)

निम्ममा निरहंकारा, उवउत्ता नाणदंसणचरित्ते ।
एगखित्तेऽवि ठिआ, खवंति पोराणयं कम्मं ॥३८९॥

અર્થ : (આર્યસમુદ્ર વગેરે મહામુનિઓએ સ્થિરવાસ કર્યો પરંતુ જિનાજ્ઞાપાલક હોવાથી આરાધક હતા કેમકે,) જે મમત્વબુદ્ધિ રહિત હોય, અહંકાર વિનાના હોય, જ્ઞાનદર્શન-ચારિત્રમાં દત્તચિત હોય, પછી તે એક જ ક્ષેત્રમાં ક્ષીણ જંઘા-બળ આદિ પુષ્ટ આલંબને સ્થિરવાસ કરતા હોય તો પણ તે પૂર્વના (ચિરસંચિત) કર્મોને ખપાવે છે. (૩૮૯)

जियकोहमाणमाया, जियलोहपरीसहा य जे धीरा ।
वुड्ढावासेऽवि ठिया, खवंति चिरसंचियं कम्मं ॥३९०॥

અર્થ : જેઓએ ક્રોધ-માન-માયા(નો નિગ્રહ કરી એને) જીતી લીધા છે, જેમણે લોભ અને પરીસહો જીતી લીધા છે, જે 'ધીર'=સત્ત્વવાન (મુનિ, પૂર્વે કહ્યા તે રીતે) વૃદ્ધાવસ્થામાં સ્થિર વાસે રહેલા છતાં ચિરસંચિત

કર્મ(સમૂહ)નો નાશ કરે છે. (૩૯૦)

पंचसमिया तिगुत्ता, उज्जुत्ता संजमे तवे चरणे ।
वाससयं पि वसंता, मुणिणो आराहगा भणिया ।।३९१।।

અર્થ : પાંચ સમિતિથી સમિત (સમ્યક્ પ્રવૃત્તિવાળા), અને ત્રણ ગુપ્તિ (મન-વચન-કાયાએ સત્પ્રવૃત્તિ-અસત્ નિવૃત્તિ)થી ગુપ્ત (સુરક્ષિત), તથા (૧૭ પ્રકારે) સંયમ, (૧૨ પ્રકારે) તપ, એન (૧૦ પ્રકારના યતિધર્મ સહિત સાધ્વાચાર રૂપ) ચરણમાં ઉદ્યુક્ત મુનિઓને (કદાચ) એકસો વરસ સુધી પણ એક જ ક્ષેત્રે રહેવું પડે, તો ય એમને (તીર્થંકર-ગણધર ભગવંતોએ) આરાધક કહ્યા છે. (૩૯૧)

तम्हा सव्वाणुन्ना, सव्वनिसेहो य पवयणे नत्थि ।
आयं वयं तुलिज्जा, लाहाकंखि व्व वाणियओ ।।३९२।।

અર્થ : એટલા જ માટે સર્વજ્ઞના આગમમાં (બધા જ કર્તવ્યો અંગે આ કરવું જ એવી સર્વથા અનુજ્ઞા નથી) તેમજ (બધા જ અ-કર્તવ્ય અંગે 'આમ ન જ કરવું' એવો) સર્વથા નિષેધ નથી. (કારણ આગમમાં સર્વ કર્તવ્યો-અકર્તવ્યોનું દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવની અપેક્ષાએ

વિધાન-નિષેધ છે. તેથી ક્યારેક તેવા વિચિત્ર દ્રવ્ય-ક્ષેત્રાદિની અપેક્ષાએ વિધેયના ત્યાગનો કે નિષિદ્ધના આદરનો અવસર આવે. એટલા માટે) 'આયં વય' તુલિજ્જા'=જ્ઞાનાદિના લાભ અને હાનિની તુલના કરવી; જેમકે લાભની આકાંક્ષાવાલો વણિક (વેપારાદિમાં નફા-નુકસાનનો હિસાબ માંડી) બહુ લાભવાળી પ્રવૃત્તિ કરે છે. મુનિએ અહીં પ્રવૃત્તિનિવૃત્તિમાં ધ્યાન આ રાખવાનું કે રાગ-દ્વેષના ત્યાગ પૂર્વક સ્વાત્માને સમ્યગ્ સંતોષવો. પરંતુ માયાથી દુષ્ટ આલંબન ન લેવું. કેમકે (૩૯૨)

धम्मंमि नत्थि माया,
न य कवडं आणुवत्तिमणियं वा ।
फुडपागडमकुडिल्लं,
धम्मवयणमुज्जुयं जाण ॥३९३॥

અર્થ : (હે જીવ !) તું સમજ કે ધર્મ (તો સદ્ભાવ-સરળ ભાવથી સાધ્ય છે તેથી એ)માં માયાનો અત્યંત ત્યાગ હોય, 'કપટ'=બીજાને ઠગવાની પ્રવૃત્તિ ન હોય, અથવા 'આણુવત્તિ ભણિયં'=બોલાવાનું (સંદોષ) બીજાને

આવર્જવા માટે ન હોય. કિંતુ 'સ્ફુટ'=સ્પષ્ટ અક્ષરવાળા, 'પ્રકટ'=શરમાવું ન પડે એવા, 'અકુટિલ'=માયારહિત ધર્મવચન, એ 'ઋજુ'=મોક્ષ પ્રત્યે અનુકૂળ છે. (૩૯૩)

नवि धम्मस्स भडक्का, उ
क्कोडा वंचणा व कवडंवा ।
निच्छम्मो किर धम्मो,
सदेवमणुआसुरे लोए ॥३९४॥

અર્થ : 'ભડક્કા'=(મોટું આસન વગેરે) ભપકો આડંબર એ ધર્મનું (સાધન) નથી, (એમ) 'ઉક્કોડા'= ('તમે મને આપો તો હું આ ધર્મ કરું' એવા રૂપનો) બદલો, યા 'વંચના'= (સામો કંઈક આપે માટે તત્ત્વજ્ઞાનાદિ આપવાની) માયાભરી ચતુરાઈ, અથવા 'કપટ'=માયાચાર (પરને ઠગવાની પ્રવૃત્તિ), એ ધર્મનું સાધન નથી. (પૂર્વ ગાથા પર આ પુનરુક્તિ કરી તે માયા સાથે ધર્મને અત્યંત વિરોધ બતાવવા. આ અત્યંત વિરોધ હોવાથી જ કહે છે,) 'નિશ્છદ્મ'=માયા (બહાના) રહિત હોય તે જ 'કિલ ધર્મ'=આપ્તોક્ત ધર્મ તરીકે દેવ-મનુષ્ય-અસુર (ભવનપતિ) સહિત લોકમાં પ્રવર્તે છે. (૩૯૪)

भिक्खू गीयमगीए, अभिसेए तहय चेव रायणिए ।
एवं तु पुरिसवत्थुं, दव्वाइ चउव्विहं सेसं ॥३९५॥
અર્થ : (૩૯૨મી ગાથામાં આય-વ્યય તોલીને વર્તવાનું કહ્યું, તો એ શાને આશ્રીને તોલવાના ? તો કે) સાધુ ગીતાર્થ (આગમજ્ઞાતા), અગીતાર્થ, 'અભિષેક'= ઉપાધ્યાય, 'તથા ચ'=આચાર્ય, 'ચેવ'=સ્થવિર-ગણાવચ્છેદ, પ્રવર્તક, 'રાયણિએ'=રત્નાધિક (ચારિત્ર પર્યાયે અધિક)એ પ્રમાણે પુરુષ વસ્તુ આશ્રીને આય-વ્યયની તુલના કરવાની. બાકી દ્રવ્યાદિ (દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ) ચાર પ્રકારને આશ્રીને તોલવાનું. (અલબત્ દ્રવ્યાદિ ચાર પૈકી દ્રવ્યમાં 'પુરુષ' સમાઈ જાય, કિન્તુ અહીં અલગ લીધા તે એની પ્રધાનતા બતાવવા. હવે આ રીતે ન તોલે તો અતિચાર લાગે.) (૩૯૫)

चरणइयारो दुविहो, मूलगुणे चेव उत्तरगुणे य ।
मूलगुणे छट्ठाणा, पढमो पुण नवविहो तत्थ ॥३९६॥
અર્થ : (અતિચાર સામાન્યથી રત્નત્રયી અંગે લાગે. વિશેષથી), ચારિત્રમાં અતિચાર (અતિક્રમણ) બે પ્રકારે, ૧. મૂળગુણમાં, તથા ૨. ઉત્તરગુણમાં. (એમાં)

મૂળગુણમાં છ 'સ્થાન' (પ્રાણાતિપાત-વિરમણથી રાત્રિભોજન-વિરમણ સુધી) અતિચારના વિષય હોય છે. એમાંય પહેલો મૂળગુણ પ્રાણાતિપાત-વિરમણ (પૃથ્વી આદિ ૫ સ્થાવર કાય+૩ વિકલેન્દ્રિય+૧ પંચેન્દ્રિય, એ નવની રક્ષા કરવાની હોવાથી) નવ પ્રકારે છે. (અતિચારનાં ૯ સ્થાન.) (૩૯૬)

सेसुक्कोसो मज्झिम-जहन्नओ वा भवे चउद्धा उ ।
उत्तरगुणऽणेगविहो, दंसणनाणेसु अट्ठट्ठ ॥३९७॥

અર્થ : બાકીના (મૃષાવાદ-વિરમણાદિ પાંચ અતિચારનાં સ્થાન બને. તેમાં મૃષાવાદાદિ અતિચાર) ઉત્કૃષ્ટ-મધ્યમ-જઘન્ય (એમ ૩ પ્રકારે) હોય, અથવા (દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવથી, એમ) ૪ પ્રકારે હોય. 'ઉત્તરગુણ'=પિંડ વિશુદ્ધિ આદિ (અંગેના અતિચાર) અનેક પ્રકારે બને. તેમ જ, દર્શન-જ્ઞાનમાં (૮-૮ આચાર હોવાથી અતિચારના સ્થાન) ૮-૮ છે. (અહીં દર્શન-જ્ઞાન કરતાં ચારિત્રના અતિચાર પહેલા કહેવાનું કારણ ચારિત્ર એ મોક્ષનું અંતરંગ સ્વરૂપ છે. મોક્ષ સંપૂર્ણ સ્થિર આત્મસ્વરૂપ છે, ને ચારિત્ર અંશે

સ્થિરતારૂપ છે.) (૩૯૭)

जं जयइ अगीअत्थो,
जं च अगीयत्थनिस्सिओ जयइ ।
वट्टावेइ य गच्छं,
अणंतसंसारिओ होइ ॥३९८॥

અર્થ : (અતિચાર અસત્પ્રવૃત્તિથી લાગે. સત્પ્રવૃત્તિ જ્ઞાન પૂર્વકના પ્રયત્નથી જ થાય, નહિતર) 'અગીતાર્થ'= શાસ્ત્રજ્ઞાન વિનાનો જે કાંઈ (તપ-ક્રિયાદિમાં) યત્ન કરે છે અને અગીતાર્થની નિશ્રામાં રહેલો (અગીતાર્થને ગુરુ કરીને) યત્ન કરે છે, તેમજ ગચ્છ ચલાવે છે. ('ચ શબ્દથી અજ્ઞ છતાં અભિમાનથી ગ્રંથોની વ્યાખ્યા કરે છે,) તે અનંત સંસારી બને છે.(૩૯૮)

कह उ ? जयंतो साहू, वट्टावेई य जो उ गच्छंतु ।
संजमजुत्तो होउं, अणंतसंसारिओ होइ ? ॥३९९॥

અર્થ : (સવાલ થાય,-તપ-ક્રિયામાં) પ્રયત્ન કરનારો સાધુ, તથા જે ગચ્છને ચલાવે તે, (અને 'તથા' ગ્રંથોની વ્યાખ્યા કરનાર) સંયમયુક્ત હોવા છતાં માત્ર અગીતાર્થ હોઈને કેમ અનંત સંસારી થાય ?(૩૯૯)

दव्वं खित्तं कालं, भावं पुरिसपडिसेवणाओ उ ।
नवि जाणइ अगीअत्थो, उस्सग्गववाइयं चेव ॥४००॥

અર્થ : (ઉત્તરમાં,-) અગીતાર્થ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ-પુરુષ અને 'પ્રતિસેવના'=નિષિદ્ધ આચરણને જાણતો નથી; તેમજ ઉત્સર્ગમાર્ગનું-અપવાદમાર્ગનું (અનુષ્ઠાન) 'એવ'=તદ્‌ગત ગુણદોષને જાણતો નથી. (તેથી અજ્ઞાનતાથી વિપરીત વર્તી સાનુબંધ-કર્મબંધ કરી અનંત સંસારી થાય છે.) (૪૦૦)

जहठियदव्व न याणइ, सचित्ताचित्तमीसियं चेव ।
कप्पाकप्पं च तहा, जुग्गं वा जस्स जं होई ॥४०१॥

અર્થ : (પૂર્વના દ્વાર ગાથાના પ્રત્યેક પદનો વિચારઃ- અગીતાર્થ સાધુ) દ્રવ્યના વિષયમાં યથાસ્થિત દ્રવ્ય નથી જાણતો કે 'આ દ્રવ્ય સચિત્ત છે ? કે અચિત્ત છે ? યા મિશ્ર છે ?' એમ 'સાધને કલ્પ્ય છે ? કે અકલ્પ્ય ?' અથવા '(સાધુ) યોગ્ય છે કે અયોગ્ય છે ?' યા 'જસ્સ જં'=કોઈ (ગ્લાન-બાળ-તપસી આદિ)ને શું પ્રાયોગ્ય છે ? (અગીતાર્થ આ કશું ન જાણે) (૪૦૧)

जहठियखित्त न जाणइ,

अद्धाणे जणवए अ जं भणियं ।

कालं पि अ नवि जाणइ,

सुभिक्ख-दुभिक्ख जं कप्पं ॥४०२॥

અર્થ : (અગીતાર્થ) યથાસ્થિત ક્ષેત્રને ન સમજે (કે સંયમને આ ઉપકારક છે ? કે અપકારક ? તથા વિહારના) માર્ગમાં તેમજ (તે તે) ગામ-નગરાદિ દેશમાં જિનાગમે કર્તવ્ય તરીકે જે કહ્યું છે તે નથી જાણતો (એમ, યથાસ્થિત કાળને પણ નથી ઓળખતો કે સુકાળ-દુષ્કાળને યોગ્ય(વસ્તુ કે કરણીય) શું છે ? (૪૦૨)

भावे हट्ठिगिलाणं, नवि याणइ गाढऽगाढकप्पं च ।
सहु असहुपुरिसरूवं, वत्थुमवत्थुं च नवि जाणे ॥४०३॥

અર્થ : (અગીતાર્થ) ભાવના વિષયમાં ન જાણે કે (સાધુ) નીરોગી છે કે રોગિષ્ટ છે ? તેમ ગાઢ પ્રયોજનમાં શું કલ્પ્ય ? ને સામાન્ય પ્રયોજનમાં શું કલ્પ્ય છે ? ઉચિત શું છે ? એમ, 'પુરુષના' વિષયમાં એ પણ ન જાણતો હોય કે પુરુષ-સાધુ સહિષ્ણુ (ખડતલ-કઠોર-શરીરવાળો) છે ? કે અસહિષ્ણુ-સુકોમળ શરીરવાળો ?

'તુ'=કેળવાયેલું શરીર છે કે બિનકેળવાયેલું શરીર છે ? 'વસ્તુ'= આચાર્યાદિ છે કે સામાન્ય સાધુ છે ? એ પણ ન સમજે; (અર્થાત્ આમાં કેવી વ્યક્તિ છે અને એને શું યોગ્ય છે-અયોગ્ય છે એ નથી સમજી શકતો.) (૪૦૩)

पडिसेवणा चउद्धा, आउट्टिपमायदप्पकप्पेसु ।
न वि जाणइ अग्गीओ, पच्छित्तं चेव जं तत्थ ॥४०४॥

અર્થ : 'પ્રતિસેવના'=નિષિદ્ધ આચરણ ૪ પ્રકારે છે, આકુટ્ટિ-પ્રમાદ-દર્પ-કલ્પ (આકુટ્ટિ=ઇરાદાપૂર્વક જાણી જોઈને કરવું, 'પ્રમાદ'=કંદર્પ, હાસ્ય-મશ્કરી આદિથી કરવું, 'દર્પ'=આપત્તિથી નિષ્કારણ સેવવું, દા.ત. કૂદવું વગેરે, 'કલ્પ'=કારણે શાસ્ત્ર-વિહિત કરવું.) અગીતાર્થ આ ભેદો તથા 'ય'=પેટાભેદો ન જાણે; તેમ જ (આલોચનાદિ) પ્રાયશ્ચિત ન જાણે 'ચેવ'=નિષિદ્ધ સેવાના ભાવ ક્યા બદલાયા ? કેમ બદલાય ? વગેરે ન જાણે (અહીં 'ન જાણે' એ બહુવાર કહ્યું તેથી સૂચવ્યું કે આગમ વિના કોઈ પણ કર્તવ્ય-અકર્તવ્ય ન જણાય. સ્વમતિ-કલ્પનાનું તો સત્ય સાથે બંધાયેલું નહિ, તેથી મહામોહ રૂપ છે.) (૪૦૪)

जह नाम कोइ पुरिसो,
नयणविहूणो अदेसकुसलो य ।
कंताराडविभीमे,
मग्गपणट्ठस्स सत्थस्स ॥४०५॥

इच्छइ य देसियत्तं, किं सो उ समत्थ देसियत्तस्स ?।
दुग्गाइँ अयाणंतो, नयणविहूणो कहं देसे ? ॥४०६॥

અર્થ : દા.ત. જેમ કોઈ માણસ આંખ વિનાનો હોય અને 'અદેસકુસલો'=માર્ગ જાણવામાં અજ્ઞાન હોય, એ ભયંકર અટવીમાં માર્ગભૂલેલા સાર્થને માર્ગદેશક બનવા (માર્ગે ચડાવવા) ઈચ્છે, તો શું એ માર્ગ દેશકપણાને માટે (માર્ગે ચડાવવા) સમર્થ છે ? 'દુર્ગ'=વિષમ-વાંકાચૂકા અને ઊંચાનીચા કે સમતલ માર્ગને નહિ દેખી શકનારો અંધ કેવી રીતે (બીજાને દોરનારો બની શકે ? (તદ્દન અસંભવ.) (૪૦૫/૪૦૬)

एवमगीयत्थोऽवि हु,
जिणवयणपईवचक्खुपरिहीणो ।
दव्वाइँ अयाणंतो,
उस्सग्गववाइयं चेव ॥४०७॥

कह सो जयउ अगीओ ?
कह ? वा कुणउ अगीयनिस्साए ।
कह ? वा करेउ गच्छं,
सबालबुड्ढाउलं सो उ ॥४०८॥

અર્થ : એ પ્રમાણે અગીતાર્થ પણ (ત્રિભુવન ભવનપ્રકાશક) દીપક સમાન જિનવચનરૂપી ચક્ષુ વિનાનો (અર્થાત્ તત્ત્વદર્શનમાં અંધ) એ દ્રવ્યાદિને તથા ઉત્સર્ગ અપવાદના અનુષ્ઠાનને જ નહિ જાણતો, એ અગીતાર્થ ઉચિત પ્રયત્નને શી રીતે કરે ? અથવા કોઈ એવા અગીતાર્થની નિશ્રાએ રહી કેવી રીતે (હિતને) સાધી શકે ? અથવા બાળવૃદ્ધોથી (ને તપસ્વી-મેમાન મુનિઓથી) ભરેલા ગચ્છને શી રીતે યથાયોગ્ય સંભાળી શકે ? (કેમકે ગચ્છ સંભળાવાના ઉપાયનો અનભિજ્ઞ છે, ઉલ્ટું 'તુ' શબ્દથી વિપરીત પ્રવૃત્તિથી અનર્થ સર્જે !) (૪૦૭/૪૦૮)

सुत्ते य इमं भणियं, अप्पच्छित्ते य देइ पच्छित्तं ।
पच्छित्ते अइमत्तं, आसायण तस्स महईओ ॥४०९॥

અર્થ : આગમમાં આમ કહ્યું છે કે પ્રાયશ્ચિત્તને પાત્ર નહિ એવાને પ્રાયશ્ચિત્ત આપે, અથવા પ્રાયશ્ચિત્ત પાત્રને અત્યાધિક (પ્રાયશ્ચિત્ત) આપે, તેને (જ્ઞાનાદિની પ્રાપ્તિમાં શાતન-નાશ આદિ કરવારૂપ) મોટી આશાતનાઓ લાગે. (કેમકે અત્યધિક પ્રાયશ્ચિત્ત વહન કરવામાં એટલો સમય જ્ઞાનાદિની નવી પ્રાપ્તિ અટકે). (૪૦૯)

आसायण मिच्छत्तं, आसायणवज्जणाउ सम्मत्तं ।
आसायणानिमित्तं, कुव्वइ दीहं, च संसारं ॥४१०॥

અર્થ : આશાતના (જ્ઞાનાદિના નાશરૂપ હોઈ, સાક્ષાત્) મિથ્યાત્વ છે. આશાતનાથી બચવું એ (સાક્ષાત્) સમ્યક્ત્વ છે, (કેમકે આશાતના-વર્જનનો પરિણામ સમ્યક્ત્વરૂપ છે. એટલા જ માટે અગીતાર્થ અત્યધિક પ્રાયશ્ચિત્ત-દાનાદિ અવિધિ સેવવા દ્વારા) આશાતના કરવાના નિમિત્તે પોતાનો સંસાર દીર્ઘ અને 'ચ'=ક્લિષ્ટ સરજે છે. (૪૧૦)

एए द्दोसा जम्हा, अगीय जयंतस्सऽगीयनिस्साए ।
वड्ढावेइ गच्छस्स य, जो विगणं देइ अगीयस्स ॥४११॥

અર્થ : (સારાંશ) જે કારણથી (૧) અગીતાર્થપણામાં કરાતા સ્વયં આરાધનાના પ્રયત્નનોમાં, તથા (૨) બીજા અગીતાર્થની નિશ્રાએ રહી કરાતા આરાધનાના પ્રયત્નોમાં આ બધા દોષો છે, તેથી જ (સ્વયં અગીતાર્થ બન્યો રહી) જે ગચ્છને ચલાવે છે, તથા (૩) જે અગીતાર્થને ગચ્છ સોંપે છે, તેને પણ આ બધા દોષો લાગે છે, (તેથી શાસ્ત્રબોધ વિષે ધરખમ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. અહીં સુધી દ્વાર ગાથા વિવેચન પૂરું થયું.) (૪૧૧)

अबहुस्सओ तवस्सी विहरिउकामी जाणिऊण पहं ।
अवराहोपयसयाइं, काऊण वि जो न याणेइ ॥४१२॥

देसियराइयसोहिय,
वयाइयारे य जो न याणेइ ।
अविसुद्धस्स न वड्ढइ,
गुणसेढी तत्तिया ठाइ ॥४१३॥युग्मम्॥

અર્થ : (હવે અલ્પ આગમજ્ઞાનવાળાની પણ એવી જ સ્થિતિ બતાવે છે,) જે મોક્ષ માર્ગને નહિ જાણવાને લીધે 'અવરાહ'૦='સેંકડો અતિચારસ્થાન' સેવે છે,

કારણ કે એ 'અ-બહુશ્રુત'=વિશિષ્ટ શ્રુતરહિત છે, છતાં ય જે 'વિહરિઉકામો'=ગીતાર્થ વિના એકલો વિચરવાની-રહેવાની ઇચ્છાવાળો હોય છે, એ પછી ભલે 'તવસ્સી' વિકૃષ્ટ તપ (અટ્ઠમ ઉપરના તપ)થી શરીરને તપાવી (શોષાવી) નાખનારો હોય (તો પણ એની ગુણશ્રેણિ વધતી નથી) દૈવસિક-રાત્રિક (અતિચારો)ની 'સોહિય'=પ્રાયશ્ચિત્તથી શુદ્ધિ-પ્રક્ષાલનને, તથા (મૂળ-ઉત્તર ગુણરૂપ) વ્રતોના ખંડન-અતિચારના સ્વરૂપને જે જાણતો નથી, એવા અવિશુદ્ધની 'ગુણ-શ્રેણિ'=જ્ઞાનાદિગુણ સોપન આરોહણા વધતી નથી કિંતુ (પૂર્વે હતી) તેટલી જ રહે છે. (અહીં ટીકામાં વિસેષ લખ્યું છે કે ગુરુનિશ્રાર હિતને ય પોતે પ્રાયશ્ચિત-શુદ્ધ અને સમ્યક્ પ્રવૃત્તિવાળો હોવા છતાં ગુણશ્રેણિ વધતી નથી, પૂર્વે જેટલી જ રહે છે; કેમકે ગુણવાન ગુરુનો યોગ જ ગુણશ્રેણિવૃદ્ધિનું કારણ છે. એમાં ય થોડું જાણનાર એકાકી મુનિ સંકિલષ્ટ ચિત્તવાળો હોય તો એની ગુણશ્રેણિ તો નષ્ટ જ થઈ જાય છે, અને એને પૂર્વોક્ત અનંત-સંસારિતા નીપજે છે.)(૪૧૨/૪૧૩)

अप्पागमो किलिस्सइ,
जइ वि करेइ अइदुक्करं तु तवं ।
सुंदरबुद्धीइ कयं,
बहुइयं पि न सुंदरं होइ ॥४१४॥

અર્થ : 'અલ્પાગમ'=થોડું ભણેલો જો કે અતિ દુષ્કર જ (માસખમણાદિ) તપ કરતો હોય, તો પણ તે માત્ર (અજ્ઞાન) કષ્ટ જ ભોગવી રહ્યો છે. કેમકે પોતાની કલ્પાનુંસાર) 'આ સુંદર છે' એવી બુદ્ધિથી કરાયેલું ઘણું પણ (વાસ્તવમાં) સુંદર નથી હોતું, (કારણ, એ અજ્ઞાનથી ઉપહત છે, જેમકે લૌકિક ઋષિઓનાં તપ-કષ્ટ.) (૪૧૪)

अपरिच्छिय सुयनिहसस्स, केवलमभिन्नसुत्तचारिस्स ।
सव्वुज्जमेण वि कयं, अन्नाणतवे बहुं पडइ ॥४१५॥

અર્થ : 'શ્રુતનિકષ'=આગમના સમ્યગ્ભાવને-રહસ્યને (અર્થાત્ ઉત્સર્ગ અપવાદાદિના વિષય વિભાગવાર) સારી રીતે નિશ્ચિતપણે નહિ જાણતો અને માત્ર 'અભિન્ન'=વિવરણહીન-વિશિષ્ટ વ્યાખ્યાન રહિત સૂત્રમાત્રના અનુસારે 'ચારિ'=ચારિત્ર-અનુષ્ઠાન

કરવાના સ્વભાવવાળો, એના સમસ્ત પ્રયત્નથી પણ કરાયેલ અનુષ્ઠાન ઘણું તો (પંચાગ્નિસેવનાદિ સ્વરૂપ) અજ્ઞાન તપમાં પડે છે, (માત્ર થોડું જ આગમાનુસારિતામાં આવે છે, કેમકે ઉપર કહ્યું તેમ એને વિષય વિભાગનું જ્ઞાન નથી. તે આ રીતે-સૂત્રમાં સામાન્યથી કહેલ પદાર્થ સૂત્રની વ્યાખ્યામાં-વિવરણમાં વિશેષરૂપે દર્શાવાય છે, જેથી પૂર્વાપરમાં કહેલ ઉત્સર્ગ-સૂત્ર યા અપવાદ-સૂત્ર સાથે વિરોધ ન આવે. 'વિવરણ' વિના આ ક્યાંથી સમજે ? વળી જો સૂત્રમાત્ર-કાર્યકારી હોય, અર્થાત્ એકલો સૂત્રનો યથાશ્રુત અર્થ જ લેવાનો હોય, પરંતુ એના પર વિચારણા ન કરવાની હોય, તો 'અનુયોગ' પૂર્વાચાર્યોની વ્યાખ્યાઓ નિરર્થક બને ! દા.ત.) (૪૧૫)

जह दाइयम्मि वि पहे,
तस्स बिसेसे पहस्सऽयाणंतो ।
पहिओ किलिस्सइ च्चिय,
तह लिंगायारसुअमित्तो ॥४१६॥

અર્થ : જેમ પ્રવાસમાર્ગ માત્ર દિગ્દર્શનરૂપે તો બતાવ્યો હોય તો પણ પ્રવાસી (વચલા ગામ, એની વચમાં શું શું, તથા સભય-નિર્ભય કેટલું, વગેરે) વિશેષોને નહિ જાણતો (ભૂખ, ચોર આદિથી) કષ્ટ પામે જ છે, એ જ પ્રમાણે 'લિંગ'=રજોહરણાદિ વેશ, 'આચાર'=માત્ર સૂત્રને અનુસરી આપમતિથી કરાતી ક્રિયા, તથા 'શ્રુતમાત્ર'=વિશિષ્ટ અર્થરહિત સૂત્રમાત્રવાલો (અલ્પજ્ઞાની પણ બહુ અપાયોથી કષ્ટ જ પામે છે.) (૪૧૬)

कप्पाकप्पं एसणमणेसणं चरणकरणसेहविहिं ।
पायच्छित्तविहिं पि य, दव्वाइगुणेसु अ समग्गं ॥४१७॥

અર્થ : (આટલું આટલું ન જાણે એ નિર્મળ ચારિત્રનો પ્રયત્ન શો કરી શકે ? દા.ત.) 'કપ્પાકપ્પ'=સાધુને કલ્પ્ય-અકલ્પ્ય (ઉચિતાનુચિત), યા માસકલ્પ-સ્થવિરકલ્પાદિ-તદિતર, 'એસણ૦'=ગવેષણા-ગ્રાસૈષણામાં નિદોષતા-સદોષતા, 'ચરણ'=મૂળગુણ મહાવ્રતાદિની ચરણસિત્તારી, 'કરણ'=ઉત્તરગુણ પિંડવિશુદ્ધિ આદિની કરણ-સિત્તારી, તથા

'સેહ'=દીક્ષાર્થી યા નૂતન દીક્ષિતને સામાચારી શિક્ષણની ક્રમ વિધિ, (તેમાં આલોચનાદિ) પ્રાયશ્ચિત્ત વિધિ, (એ કેવાને શું અપાય ? અને એ કેમ કરાવાય ? એ વિધિ,) તે પણ "દ્રવ્યાદિ ગુણેષુ"=દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવના સારા-નરસા સંયોગોમાં (દેયાદેયની) સમગ્ર વિધિ, (૪૧૭)

पव्वायणविहिमुट्ठावणं च,
अज्जाविहिं निरवसेसं ।
उस्सग्गववायविहिं,
अयाणमाणो कहं ? जयउ ॥४१८॥युग्मम्॥

અર્થ : દીક્ષા-પ્રદાન વિધિ, 'ઉપસ્થાપના'= મહાવ્રતા-રોપણ-(વિધિ) 'અજ્જા-વિધિ'= સાધ્વીગણપાલન-વિધિ, ને સંપૂર્ણ ઉત્સર્ગ-અપવાદ વિધિ (દ્રવ્યાદિની અપેક્ષાએ કર્તવ્યાકર્તવ્ય માર્ગ)ને નહિ જાણનારો અલ્પજ્ઞ કેવી રીતે (શુદ્ધ સંયમનો) પ્રયત્ન કરી શકે ? (તેથી જ્ઞાનનો પ્રયત્ન કરવા જેવો. જ્ઞાનના અર્થીએ ગુરુ આરાધ્ય છે.) (૪૧૮)

सीसायरियकमेण य, जणेण गहियाइँ सिप्पसत्थाइं ।
नज्जंति बहुविहाइं, न चक्खुमित्ताणुसरियाइं ॥४१९॥

અર્થ : (લોકોત્તર સાધુ તો પછી, પણ લોકમાં ય તેવા વિવેક વિનાના) જન સામાન્ય વડે વિદ્યાર્થી-કલાચાર્યના ક્રમથી જ (ચિત્રાદિ) શિલ્પો અને (વ્યાકરણાદિ) શાસ્ત્રો ગ્રહણ કરાયા છે, ત્યારે જ એમને એનું 'નજ્જંતિ'=યથાર્થ જ્ઞાન થાય છે. કિન્તુ માત્ર આંખેથી બહુ પ્રકારના શિલ્પો અને શાસ્ત્રો જોયા અર્થાત્ સ્વબુદ્ધિથી ગ્રહણ કર્યા તેથી યથાર્થ બોધ નથી થતો. (તેથી આ આવ્યું કે,-) (૪૧૯)

जह उज्जमिउं जाणइ, नाणी तव संजमे उवायविऊ ।
तह चक्खुमित्तदरिसण-सामाचारी न याणंति ॥४२०॥

અર્થ : જ્ઞાની અને તપ-સંયમને વિષે 'ઉપાયવિઉ'=તેની આરાધનામાં કુશળ જેવી રીતે 'ઉજ્જમિઉં'=સમ્યગ્ અનુષ્ઠાન (આરાધના) કરવાનું જાણે છે, એવી રીતે માત્ર ચક્ષુથી (બીજાની ક્રિયા) જોઈ સામાચારી આચરનારા (સમ્યગ્ અનુષ્ઠાન કરવાનું) જાણતા નથી. (આમ જ્ઞાનની પ્રધાનતા સાંભળી જ્ઞાનમાત્રથી સંતોષ

નથી વાળવાનો, કેમકે,-) (૪૨૦)

सिप्पाणि य सत्थाणि य
जाणंतोऽवि न य जुंजइ जो उ ।
तेसिं फलं न भुंजइ,
इअ अजयंतो जई नाणी ॥४२१॥

અર્થ : શિલ્પો અને શાસ્ત્રો જાણતો હોવા છતાં જે (એને ક્રિયામાં)ન જોડતો=ન ઉતારતો હોય તે એનાં (દ્રવ્યલાભાદિ) ફળને ભોગવી શકતો નથી, એ જ પ્રમાણે સાધુ પણ જ્ઞાની છતાં અનુષ્ઠાન વિનાનો હોય તો (મોક્ષ ફળ નથી પામતો.) (૪૨૧)

गारवतियपडिबद्धा,
संजमकरणुज्जमम्मि सीअंता ।
निग्गंतूण गणाओ (घराओ),
हिंडंति पमायरण्णम्मि ॥४२२॥

અર્થ : (જ્ઞાન છતાં ક્રિયા કેમ નહિ ? તો કે જ્ઞાની છતાં રસ-ઋદ્ધિ-શાતા) ગારવત્રિકમાં આસક્ત હોઈ 'સંયમ' =ષટ્કાય રક્ષાદિના આચરણ વિષયના 'ઉદ્યમે'= ઉત્સાહમાં શિથિલ બની જનારા ગચ્છમાંથી (નીકળી

યથેષ્ટ પ્રવૃત્તિથી વિષય-કષાયરૂપી ચોર અને શિકારી પશુથી ભરેલા) પ્રમાદઅરણ્યમાં વિચરતા હોય છે. (તેથી ક્રિયાહીન હોય છે.) (૪૨૨)

नाणाहिओ वरतरं, हीणोऽविहु पवयणं पभावंतो ।
न य दुक्करं करंतो, सुट्ठुवि अप्पागमो पुरिसो ॥४२३॥

અર્થ : (કાંઈક ક્રિયારહિત જ્ઞાની, અને કંઈક જ્ઞાન રહિત ક્રિયાવાળો, બેમાં કોણ સારો ? તો કે) ચારિત્રથી હીન પણ (વાદ-વ્યાખ્યાનથી) પ્રવચનની પ્રભાવના કરનારો જ્ઞાનાદિક એ વધુ સારો છે, કિન્તુ (માસક્ષમણાદિ) દુષ્કરને સારી રીતે કરનારો પણ અલ્પજ્ઞાની તેવો નહિ. (કેમકે અલ્પજ્ઞ શાસ્ત્ર-વિધાનોનો અજાણ હોઈ ખરેખરું કેટલું આરાધે ?) (૪૨૩)

नाणाहियस्स नाणं,
पुज्जइ नाणा पवत्तए चरणं ।
जस्स पुण दुण्ह इक्कंपि
नत्थि तस्स पुज्जए काइं ? ॥४२४॥

અર્થ : (જ્ઞાનની વડાઈ છે,-) જ્ઞાનાધિકનું જ્ઞાન પૂજાય છે, (કેમકે) જ્ઞાનથી ચારિત્ર પ્રવર્તે છે, (અને ચારિત્રી

સાધુ જ્ઞાની હોય એટલે સહેજે પૂજાય). જેનામાં જ્ઞાન-ચારિત્ર બેમાંથી એકેય નથી તેનું શું પૂજાય ? (વાસ્તવમાં જ્ઞાનચારિત, દર્શન-ચારિત્ર, તપ-ચારિત્ર પરસ્પર સાપેક્ષ રહીને જ કાર્ય કરે છે; તેથી) (૪૨૪)

नाणं चरित्तहीणं, लिंगग्गहणं च दंसणविहीणं ।
संजमहीणं च तवं, जो चरइ निरत्थयं तस्स ।।४२५।।

અર્થ : ચારિત્ર વિનાનું જ્ઞાન નિરર્થક છે, સમકિત વિનાનો સાધુવેશ નિ્રર્થક છે, સંયમ વિના જે તપ આચરે તે મોક્ષની અપેક્ષાએ નિષ્ફળ છે. (૪૨૫)

जहा खरो चंदणभारवाही,
भारस्स भागी न हु चंदणस्स ।
एवं खु नाणी चरणेण हीणो,
नाणस्स भागी न हु सुग्गईए ।।४२६।।

અર્થ : (ત્યાં જ્ઞાન એ ચારિત્ર વિના કેમ નકામું ? તો કે) જેવી રીતે ચંદનનો ભાર ઊંચકી લઈ જનાર ગધેડો ભારનો 'ભાગી'=ભાજનમાત્ર બને છે પરંતુ ચંદન(ના શીતલ વિલેપનાદિ)નો ભાગી નહિ, એ પ્રમાણે ચારિત્રથી રહિત જ્ઞાની (માત્ર જ્ઞાનનો ભાગી=ભાજન

બને, કિન્તુ સુગતિ (મોક્ષ)નો ભાગી નહિ.... (૪૨૬)

संपागडपडिसेवी, काएसु वएसु जो न उज्जमइ ।
पवयणपाडणपरमो, सम्मत्तं कोमलं तस्स ॥४२७॥

અર્થ : (ચારિત્રહીનનું દર્શન નિરર્થકઃ-) જે સાધુ 'સુપાગડ' લોકના દેખતાં નિષિદ્ધને આચર્યા કરતો હોય, અને પૃથિવ્યાદિ ષટ્કાયની રક્ષામાં તેમજ (અહિંસાદિ) મહાવ્રતોમાં જે ઉદ્યમ નથી કરતો, ને તેથી જ શાસનની લઘુતા-પ્રદાન જીવન જીવતો હોય, તેનું સમ્યક્ત્વ 'કોમળ' અર્થાત્ ફોફા જેવું છે. (૪૨૭)

चरणकरणपरिहीणो,
जइ वि तवं चरइसुट्ठु अइगुरुअं ।
सो तिल्लं व किणंतो,
कंसियबुद्दो मुणेयव्वो ॥४२८॥

અર્થ : (ચારિત્રહીનનો તપ કેવો ? તો કે) ચરણસિત્તરી કરણ-સિત્તરીના સંયમ વિનાનો જો કે (૪-૪ માસના ઉપવાસાદિ) સારા એવા અતિ કષ્ટમય તપ કરતો હોય તો ય તે 'કંસિય'=આરિસાથી (માપીને તલઆપી માપ્યા વિના) તેલ ખરીદનાર મૂર્ખ ગામડિયા જેવો છે. (સાધુ

મૂર્ખ એટલા માટે કે બહુ અલ્પ લઈને ઘણું હારે છે. તે આ રીતે કે,) (૪૨૮)

छज्जीवनिकायमहव्वयाण,
परिपालणाइ जइधम्मो ।
जइ पुण ताइँ न रक्खइ,
भणाहि को नाम सो धम्मो ? ॥४२९॥

અર્થ : સાધુધર્મ છ જીવનિકાયની (રક્ષા) અને મહાવ્રતોના પાલનથી બને છે. (હવે) જો એનું પાલન-રક્ષણ ન કરે તો (હે શિષ્ય !)તું જ કહે કે એ કયો ધર્મ બને ? (અર્થાત્ ધર્મરૂપ જ ન બને.) (૪૨૯)

छज्जीवनिकायदयाविवज्जिओ,
नेव दिक्खिओ न गिही ।
जइधम्माओ चुक्को,
चुक्कइ गिहिदाणधम्माओ ॥४३०॥

અર્થ : ષટ્ જીવનિકાયની દયાથી રહિત (અર્થાત્ જીવોને કચરનારો) એ દીક્ષિત સાધુ જ નથી, (કેમકે ચારિત્રહીન છે. તેમજ સાધુવેશ ધર્યો હોવાથી એ) ગૃહસ્થ પણ નથી. (આ સ્થિતિમાં એ) યતિ ધર્મથી ભ્રષ્ટ થયેલો ગૃહસ્થને

શક્ય દાનધર્મથી પણ ચૂકે છે. (કારણ, સુસાધુને ગૃહસ્થનાં આહાર વસ્ત્રાદિ લેવા કલ્પે, પણ આવાનું કશું લેવું ન કલ્પે. આવાનાં ભાગ્યમાં સુસાધુને દાન પણ નહિ.) (૪૩૦)

सव्वाओगे जह कोइ, अमच्चो नरवइस्स घित्तूणं ।
आणाहरणे पावइ, वहबंधणदव्वहरणं च ॥४३१॥

અર્થ : (સંપૂર્ણ ગુણો તો અતિ દુર્લભ છે, તેથી જેટલો ધર્મ કરે તેટલું સારું નહિ ? હા, પણ તે દેશવિરતિમાં વિચિત્ર પ્રકારો હોવાથી ગૃહસ્થને સારું, કિન્તુ સર્વવિરતિધર સાધુને માટે સારું નહિ. એને તો થોડો પણ આજ્ઞાભંગ ભયંકર નીવડે,) જેમ કોઈ મંત્રી (રાજા પ્રસન્ન થવાથી રાજા પાસેથી) રાજા સંબંધી સર્વ અધિકાર મેળવીને ક્યારેક રાજાની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરે તો એને (દંડા વગેરેથી) માર, (દોરડાથી) બંધન, સંપત્તિનું અપહરણ, અને ('ચ' શબ્દથી યાવત્ મોત) મળે, (૪૩૧)

तह छक्कायमहव्वय-सव्वनिवित्तीउ गिण्हिऊण जई ।
एकमवि विराहंतो, अमच्च-रण्णो हणइ बोहिं ॥४३२॥

અર્થ : તેવી રીતે સાધુ ષટ્ જીવનિકાય અને મહાવ્રતોમાં

(સર્વથા રક્ષા-પાલન કરવા રૂપના) 'નિવૃત્તિ'=નિયમો લઈને એક પણ (કાય કે મહાવ્રતની) વિરાધના કરતો 'અમર્ત્ય રાજા'=જિનેશ્વર ભગવાનની 'બોધિ' આજ્ઞાને હણે છે, અથવા (પરભવ માટે) 'બોધિ'=જૈનધર્મ-પ્રાપ્તિને હણે છે. (૪૩૨)

तो हयबोही य पच्छा,
कयावराहाणुसरिसमियममियं ।
पुण विभवो अहिं पडिओ,
भमइ जरामरणदुग्गम्मि ॥४३३॥

અર્થ : તેથી એમ બોધિને હણનારો પછીથી એ 'કય'= આજ્ઞાનિરપેક્ષ હૃદયે સેવેલા અતિચારોને અનુરૂપ આ (જ્ઞાનિદૃષ્ટ) 'અમિત'=અનંત સંસાર સમુદ્રમાં ફરીથી પણ પડી અતિગહન જરા-મૃત્યુના કિલ્લામાં ભટકતો થઈ જાય છે. (આ તો પરલોકના અનર્થ; પરંતુ અહીં પણ,-) (૪૩૩)

जइयाऽणेणं चत्तं, अप्पणयं नाणदंसणचरित्तं ।
तइया तस्स परेसुं, अणुकंपा नत्थि जीवेसु ॥४३४॥

અર્થ : જ્યારે એ (પુણ્યશાળીએ) પોતાના જ્ઞાનદર્શન-

ચારિત્રને ફગાવી દીધા, ત્યારે (એમ કહેવાય કે) બીજા જીવો પર પણ એને અનુકંપા નથી; (કેમકે એ અધર્મ પામવાના.) (૪૩૪)

छक्कायरिऊण असंजयाण, लिंगावसेसमित्ताणं ।
बहुअसंजमपवाहो, खारो मइलेइ सुट्ठुअरं ॥४३५॥

અર્થ : (પૃથ્વીકાયાદિ) ષટ્ જીવનિકાયના દુશ્મનભૂત અને 'અસંયત'=મન-વચન-કાયાના યથેચ્છ પ્રવર્તક, તથા (એટલા જ માટે) રજોહરણને માત્ર ધરનારા (વેશધારી)ને ઘણો અસંયમનો પ્રવાહ (અને એના લીધે પાપ સમૂહ લાગે છે, ને તે) ક્ષાર છે, અને (આત્માને) બહુ સારી રીતે મલિન કરે છે; (વસ્ત્રાદિને તેવો ક્ષાર બાળીને ડાઘડુઘિયું કરે તેમ).(૪૩૫)

किं लिंगविड्डुरीधारणेण ? कज्जम्मि अट्ठिए ठाणे ।
राया न होइ सयमेव, धारयं चामराडोवे ॥४३६॥

અર્થ : જો રજોહરણાદિ સાધુવેશ ધારણ કરીને 'કાર્યે'=સંયમરૂપી પ્રયોજન ન સરતું હોય તો તેવા વેશનો 'વિડ્ડુર'=ફટાટોપ-આડંબર ધરવાથી શું ? (એ સાધુ જ નથી; જેમ) આપમેળે સિંહાસને બેસી ચામર

અને (છત્ર ધ્વજ આદિનો) ફટાટોપ ધરતાં રાજા નથી બનાતું; (કેમકે ત્યાં રાજ્યસંપત્તિ-ખજાનો-પ્રજા-સેનાદિ પરિવાર વગેરે રાજાપણાનું કાર્ય નથી થતું. એ થતું હોય તો રાજા કહેવાય, એમ સંપૂર્ણ સંયમ પાલનથી સાધુ બનાય.) (૪૩૬)

जो सुत्तत्थविणिच्छिय-
कयागमोमूल उत्तरगुणोहं ।
उव्वहइ सयाऽखलिओ,
सो लिक्खिइ साहुलिक्खम्मि ॥४३७॥

અર્થ : જે કોઈ સૂત્ર-અર્થના (શ્રુતસાર-પરમાર્થ સમજવા સાથે) નિશ્ચયવાળો બની 'કૃતાગમઃ' આગમને-જિનવચનને (આત્મસ્થ) કરે છે, અને 'મૂલોતર-ગુણૌઘ'=મહાવ્રત તથા પિંડ વિશુદ્ધિ આદિ ગુણ સમૂહને 'ઉદ્વહતિ'=સમ્યક્ બજાવીને જીવનના અંત સુધી પહોંચાડે છે, તથા હંમેશા (સંયમમાં) 'અસ્ખલિત'= નિરતિચાર રહે છે, તે સાધુને સાચા સાધુની ગણતરીમાં ગણના અપાય છે બાકી,- (૪૩૭)

बहुदोससंकिलिट्ठो, नवरं मइलेइ चंचलसहावो ।
सुट्ठु वि वायामंतो, कायं न करेइ किंचि गुणं ॥४३८॥

અર્થ : (અજ્ઞાન-ક્રોધ-મદાદિ) બહુ દોષોથી ચિત્તસંકલેશવાળો તો (વિષયાદિમાં) ભટકતા સ્વભાવનો બની (સ્વાત્માને) માત્ર મલિન કરનારો હોય છે. એ કાયાને (તપસ્યા વગેરેથી) ગાઢપણે પણ કષ્ટ આપનારો હોય, તો ય (વિચારપૂર્વક વર્તનારો નહિ હોવાથી) તે કષ્ટ કરતો (પોતાના આત્માને કર્મક્ષયાદિ કશો) ગુણ નથી કરતો. (૪૩૮)

केसिंचि वरं मरणं, जीवियमन्नेसिमुभयमन्नेसिं ।
दद्दुरदेविच्छाए, अहियं केसिंचि अभयं पि ॥४३९॥

અર્થ : કેટલાકને મરણ સારું છે, બીજાઓને જીવવું સારું છે, તો અન્યોને (વલી જીવતર-મરણ) બંને સારા છે, ત્યારે કેટલાકને બંને અહિતકર હોય છે,-આ દર્દુરાંક નામના દેવતાની ઈચ્છાતી (ભગવાનની પ્રરૂપણા છે.) દેવે ચારને કહેલા શબ્દોનો ભાવ પ્રભુશ્રી મહાવીર ભગવાને આ પ્રરૂપ્યો,-દેવે મને 'મરો' કહ્યું કેમકે અનંત સુખમય મોક્ષ રાહ જુએ છે. શ્રેણિકને 'જીવો' કહ્યું કેમકે

મરે તો સીધી નરક છે. અભયને 'જીવો મરો' કહ્યું કેમકે જીવતાં સુખ અને ધર્મ છે, મર્યા પછી સ્વર્ગ છે. કાલ સૌકરિક કસાઈને 'જીવ નહિ, મર નહિ' કહ્યું, કેમકે અહીં કસાઈ વેડામાં ભયંકર સંકલેશ અને મર્યા પછી ૭મી નરક છે." (૪૩૯)

केसिंचि य परलोगो,
अन्नेसिं इत्थ होइ इहलोगो ।
कस्स वि दुण्णि वि लोगा,
दोऽवि हया कस्सइ लोगा ॥४४०॥

અર્થ : કેટલાકને પરલોક હિતકર હોય છે, (તો) બીજાઓને અહીં આ જન્મ હિતકર હોય છે. કોઈકને (વલી આ લોક પરલોક) બંને હિતકર હોય છે, (ત્યારે) કોઈને બંનેય ભવ (સ્વકર્મથી) નષ્ટ (અર્થાત્ અહિતકર) છે. (૪૪૦)

छज्जीवकायविरओ, कायकिलेसेहिं सुट्ठु गुरुएहिं ।
न हु तस्स इमो लोगो, हवइऽस्सेगो परो लोगो ॥४४१॥

અર્થ : પૃથ્વીકાયાદિ ષટ્ જીવનિકાય જીવોને વિષે (સંહાર દ્વારા) 'વિરત'=વિશેષરૂપે આસક્ત હોય, પછી

એ ભલેને પંચાગ્નિતપ, માસખમણ વગેરે) 'સુદ્દુગુરુ=મોટા મોટા કષ્ટોથી યુક્ત હોય એવા (અજ્ઞાન તપસ્વી)ને આ ભવ (વિવેક વિનાના કષ્ટ-સહનથી દુઃખરૂપ હોઈ સાર્થક) નથી, કિન્તુ એવાને (અહીંના અજ્ઞાન કષ્ટોપાર્જિત તુચ્છ પુણ્ય-સ્થાનના હિસાબે સુખકર) એકમાત્ર પરભવ છે. (૪૪૧)

नरयनिरुद्धमईणं, दंडियमाईण जीवियं सेयं ।
बहुवायम्मि वि देहे, विसुज्झमाणस्स वरं मरणं ॥४४२॥

અર્થ : (પરભવે નરક પર કેન્દ્રિત બુદ્ધિવાળા રાજા વગેરેને અહીં જીવવું સારું છે, (ત્યારે) અહીં બહુ અસહ્ય 'અવાય'=અપાય, રોગ-વેદના, યા 'વાત'=વાયુદર્દ હોવા છતાં (પ્રશસ્ત ધ્યાનથી) વિશુદ્ધિના અધ્યવસાયવાળાને આગળ સુંદર ગતિ હોઈ) મરણ સારું છે. (૪૪૨)

तवनियमसुट्ठियाणं, कल्लाणं जीविअं पि मरणं पि ।
जीवंतऽज्जंति गुणा, मया वि पुण सुग्गइं जन्ति ॥४४३॥

અર્થ : તપ-નિયમ (સંયમના વિશિષ્ટ ગુણો)થી સારી રીતે ભાવિત થયેલા (રંગાયેલા ને જીવન પણ

'કલ્યાણ'=હિતરૂપ છે, અને મરણ પણ કલ્યાણરૂપ છે, (કેમકે એ) જીવતાંય (તપ સંયમાદિ) ગુણોને વધારે છે, અને મર્યાય વળી સારી ગતિમાં જાય છે. (જીવન-મરણ બંનેમાંય ક્યાંય જરાક પણ અહિત થતું નથી.) (૪૪૩)

अहियं मरणं अहियं च जीवियं पावकम्मकारीणं ।
तमसम्मि पडंति मया, वेरं वड्ढंति जीवंता ॥४४४॥

અર્થ : પાપકર્મો (ચોરી વગેરે) કરનારાને મરણ પણ અહિતરૂપ અને જીવન પણ અહિતરૂપ છે; કેમકે મરે ત્યારે નરક સ્વરૂપ અંધકારમાં પડે છે, અને જીવતા થકા વૈરને-પાપને વધારે છે. (બંનેમાં અનર્થ. તેથી એ સમજીને વિવેકી મોત આવે તો ય પાપ નહિ કરે. વિવેક આ,-) (૪૪૩)

अवि इच्छंति अ मरणं,
न य परपीडं करंति मणसाऽवि ।
जे सुविइयसुगइपहा,
सोयरियसुओ जहा सुलसो ॥४४५॥

અર્થ : (જે વિવેકમાં મોક્ષગતિના માર્ગને સારી રીતે સમજ્યો છે તે વિવેકી જીવો જરૂર પડ્યે) હજી મોતને

પસંદ કરે છે, કિન્તુ મનથી પણ બીજાને પીડા કરવાનું વિચારતા નથી; જેમકે કાલસૌકરિક કસાઈનો પુત્ર સુલસ, (હવે અવિવેક આ-) (૪૪૫)

मूलग कुदंडगा दामगाणि, उच्छूलघंटिआओ य ।
पिडेइ अपरितंतो, चउप्पया नत्थि य पसूवि ॥४४६॥

અર્થ : (જેમ અવિવેકી માણસ જો કે પાસે એક બકરી જેવું) ચોપગું પશુ ય નથી છતાં એને ગાંઠવાનો ખૂંટો, હંકારવાની દંડી, નાથવાની લગામ, ગળે લગાડવાની ઘંટડી,...વગેરે અવિશ્રાન્તપણે એકઠું કરે છે. (૪૪૬)

तह वत्थपायदंडग-
उवगरणे जयणकज्जमुज्जुत्तो ।
जस्सऽट्ठाए किलिस्सइ,
तं चिय मूढो न वि करेइ ॥४४७॥

અર્થ : તે પ્રમાણે મૂઢ જાણે જયણા કાર્ય માટે સજ્જ વસ્ત્ર પાત્રદંડ વગેરે ઉપકરણ અવિશ્રાન્તપણે એકત્રિત કરે છે, પણ એ એક ત્રિક કરવાનો કલેશ (કષ્ટ) જેના માટે અનુભવે છે, એ સંયમરક્ષા સંયમ-યતના જ નથી કરતો ! (આવાને તીર્થંકર ભગવાન કેમ રોકે નહિ ? તો

કે) (૪૪૭)

अरिहंता भगवंतो, अहियं व हियं व नवि इहं किंचि ।
वारंति कारवेंति य, घित्तूण जणं बला हत्थे ॥४४८॥

અર્થ : અરિહંત ભગવાન પણ માણસને બળાત્કારે હાથમાં પકડીને સહેજ પણ અહિતથી રોકતા નથી કે હિત કરાવતા નથી. ('વા' શબ્દથી ઉપેક્ષણીય વસ્તુની ઉપેક્ષા કરાવતા નથી.) (૪૪૮)

उवएसं पुण तं दिंति,
जेण चरिएण कित्तिनिलयाणं ।
देवाणऽवि हुंति पहू,
किमंग पुण मणुअमित्ताणं ॥४४९॥

અર્થ : અલબત્ (ભગવાન) એવો ઉપદેશ આપે છે જે આચરીને એકીર્તિના આશ્રયભૂત દેવતાઓનો પણ સ્વામી બને છે; તો પછી મનુષ્યમાત્રનો (સ્વામી રાજા બને એ)નું પૂછવું જ શું ? (૪૪૯)

वरमउडकिरीडधरो, चिंचइओ चवलकुंडलाहरणो ।
सक्को हिओवएसा, एरावणवाहणो जाओ ॥४५०॥

અર્થ : (હિતોપદેશ અવશ્ય સકલ કલ્યાણ-સાધક છે, દા.ત. કાર્તિક શેઠ) હિતોપદેશ આચરવાથી (ઉચ્ચ રત્નમય૦ શ્રેષ્ઠ અગ્રભાગથી શોભતા મુગટને ધારણ કરનાર, બાજુબંધાદિથી શોભતો, 'ચપલ'=તેજપ્રસારી કુંડલના આભૂષણયુકત, તતા ઐરાવણ હાથીના વાહનવાળો શકેન્દ્ર થયો.(૪૫૦)

रयणुज्जलाइँ जाइं, बत्तीसविमाणसयसहस्साइं ।
वज्जहरेण वराइं, हिओवएसेण लद्धाइं ॥४५१॥

અર્થ : એ જ વજ્રધર ઇન્દ્રે જે (ઇન્દ્રનિલાદિ) રત્નોથી ચમકતા ૩૨ લાખ શ્રેષ્ઠ વિમાનો(ની માલિકી) મેળવી તે હિતોપદેશ(ના આચરણ)થી. (૪૫૧)

सुरवइसमं विभूइं, जं पत्तो भरहचक्कवट्टी वि ।
माणुसलोगस्स पहू, तं जाण हिओवएसेण ॥४५२॥

અર્થ : મનુષ્યલોકના (છખંડના)સ્વામી ભરત ચક્રવર્તીએ પણ ઇન્દ્ર જેવી સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી, તે (પણ) હિતોપદેશ-આચરવાના પ્રભાવે બન્યું સમજ. (એપ્રાપ્તિ કરાવવાનું સામર્થ્ય હિતોપદેશનું જ છે. માટે કર્તવ્ય શું ? તો કે,-) (૪૫૨)

लद्धूण तं सुइसुहं,
जिणवयणुवएस-मऽमयबिंदुसमं ।
अप्पहियं कायव्वं,
अहिएसु मणं न दायव्वं ॥४५३॥

અર્થ : શ્રોત્રને સુખદ અમૃતબિંદુ સમાન શ્રી જિનવચનોપદેશને પ્રાપ્ત કરીને આત્મહિત (કરનાર જિનવચનોએ કહેલું) કરવું જોઈએ, અને (જિનવચન-નિષિદ્ધ હિંસાદિ) અહિતને વિષે મન પણ નહિ લઈ જવું જોઈએ, (પછી વચન-કાયા લઈ જવાની શી વાત ?) (૪૫૩)

हियमप्पणो करिंतो,
कस्स न होइ गरुओ गुरूगण्णो ? ।
अहियं समायरंतो,
कस्स न विप्पच्चओ होइ ?॥४५४॥

અર્થ : (જિનવચનાનુસાર) આત્માનાં હિતને આચરનારો કોનો-'ગુરુઓ ગુરુ' પ્રધાન આચાર્ય સમાન તથા 'ગણ્ય'= સર્વ કાર્યમાં પૂછવાલાયક નથી થતો ? (અર્થાત્ સર્વનો ગણ્ય મોટો ગુરુ થાય છે. ત્યારે)

અહિતને આચરનારો કોને અવિશ્વસનીય નથી થતો ? (અહીં માને કે 'અમે હિતાચરણને યોગ્ય નથી, અમે શી રીતે હિત સાધીએ ?' તો એ બરાબર નથી, કેમકે અયોગ્યની કોઈ જન્મસિદ્ધ ખાણ નથી, કિન્તુ ગુણ હોય એ પૂજ્ય બને, ને ગુણો પ્રયત્નસાધ્ય છે માટે ગુણોનો પ્રયત્ન કરો.) (૪૫૪)

जो नियमसीलतवसंजमेहिं, जुत्तो करेइ अप्पहियं ।
सो देवयं व पुज्जो, सीसे सिद्धत्थओ व्व जणे ॥४५५॥

અર્થ : વ્રત-નિયમ, શીલ, તપ, સંયમથી યુક્ત બની જે આત્મહિત સાધે છે, તે દેવની જેમ પૂજ્ય બને છે, (માંગલિક) સરસવની જેમ લોકમાં મસ્તકે ચડે છે, (તેની આજ્ઞા શિરોધાર્ય બને છે.) (૪૫૫)

सव्वो गुणेहिं गण्णो, गुणाहिअस्स जह लोगवीरस्स ।
संभंतमउडविडवो, सहस्सनयणो सययमेइ ॥४५६॥

અર્થ : સૌ કોઈ (જ્ઞાનાદિ)ગુણોથી ગણનીય-પૂજનીય બને છે, જેમ ઉત્કટ (સત્ત્વાદિ)ગુણોએ કરીને લોકમાં (કર્મ-શત્રુને મારી હટાવનાર) વીર તરીકે પ્રસિદ્ધ (મહાવીર ભગવાન)ની પાસે (અતિશય ભક્તિવશ)

સંભ્રમથી હલી ઊઠેલા મુગટાગ્રવાળા શકેન્દ્ર સતત (વંદનાર્થે) આવ્યા કરતા હતા. (ત્યારે ગુણહીનને ઊલટું છે; દા.ત.-) (૪૫૬)

चोरिक्कवंचणाकूडकवड-परदारदारुणमइस्स ।
तस्स च्चिय तं अहियं, पुणोऽवि वेरं जणो वहइ ॥४५७॥

અર્થ : ચોરી, ઢગબાજી, કૂટવચન, કપટ (માનસિક શઠતા) ને પરસ્ત્રીને વિષે 'દારુણ'=પાપિષ્ઠ બુદ્ધિવાળાને એનું પોતાનું જ એ આચરણ (અહીં) અહિતકર થાય છે; અને ફરીથી પણ (પરલોકમાં) લોક એના પર 'વૈર'=ગુસ્સાનો અધ્યવસાય વહન કરે છે. ('આ પાપિષ્ઠ છે, એનું મોઢું જોવાલાયક નથી' એવા આક્રોશ-વચન બોલે છે.)(૪૫૭)

जइ ता तणकंचणलुट्ठ-
रयणसरिसोवमो जणो जाओ ।
तइया नणु वुच्छिन्नो,
अहिलासो दव्वहरणम्मि ॥४५८॥

અર્થ : ત્યારે જો બુદ્ધિમાન મનુષ્ય તૃણ (ઘાસ) કે કંચન, માટીનું ઢેફું કે રત્ન (રાસિ) પ્રત્યે (નિસ્પૃહતાથી) સમાન

બુદ્ધિવાળો બની જાય, તો તો નિશ્ચિત છે કે એને પરદ્રવ્ય-હરણની ઇચ્છા જ ખલાસ થઈ ગઈ. (માટે આ વિચારીને સન્માર્ગે ચાલવું. એમાં સ્ખલનાથી મોટાઓની પણ વાસ્તવિકતા યાને કિંમત ઊડી જાય છે.) (૪૫૮)

आजीवगगणनेया, रज्जसिरिं पयहिऊण य जमाली ।
हियमप्पणो करिंतो, न य वयणिज्जे इह पडंतो ॥४५९॥

અર્થ : ('દ્રવ્યલિંગ'=સાધુવેશ માત્રથી લોક પર આધાર રાખી જીવનારા) 'આજીવક'=નિહનવોના સમૂહનો નેતા જમાલિ રાજ્યસંપત્તિ છોડીને આવેલો ! (ને આગમ ભણેલો ! એણે જો 'કડેમાણે કડે' એ જિનવચનનો અપલાપ યાને નિહ્નવપણું ન કર્યું હોત ને) પોતાના આત્માનું (જિનોક્ત) હિત સાચવ્યું હોત તો 'અહીં' આ ભવમાં જ નિંદન બનત; ('આ નિહ્નવ છે' એવી નિંદા ન પામત. દુષ્કર તપ-સંયમ કરવા છતાં હિત ભૂલવાથી છઠ્ઠા દેવલોકે ભંગી જેવું કિલ્બિષિક દેવપણું પામ્યો.) (૪૫૯)

इंदियकसायगारवमएहिं, सययं किलिट्ठपरिणामो ।
कम्मघणमहाजालं, अणुसमयं बंधइ जीवो ॥४६०॥

અર્થ : ઇન્દ્રિયો-કષાયો-ગારવો અને મદ વડે સતત સંક્લિષ્ટ 'પરિણામ'=અધ્યવસાયવાળો જીવ પ્રત્યેક સમયે કર્મરૂપી મેઘના મોટા સમૂહને બાંધે છે, (આત્મપ્રદેશ સાથે એકમેક કરે છે. કર્મ એ જીવરૂપી ચંદ્રને આવરે છે માટે કર્મ એ મેઘ-વાદળ જેવા છે. આ ઇન્દ્રિયાદિથી વાસ્તવ સુખ કશું નથી; વિષયસુખ દુઃખ-પ્રતિકારરૂપ હોવાથી ખરજવાને ખણવા જેવું સુખ છે; પરંતુ મહાઅરતિ નિવારણના લીધે જીવને સુખનો ભ્રમ થાય છે. તેથી અવિવેકી જીવ એવા સુખ વધારવા મથે છે.) (૪૬૦)

परपरिवायविसाला, अणेगकंदप्पविसयभोगेहिं ।
संसारत्था जीवा, अरइविणोअं करंतेवं ॥४६१॥

અર્થ : પરના અવર્ણવાદમાં લાંબા-પહોળા થનારા સસારી (સકર્મા) જીવો અનેક પ્રકારના'કંદર્પ'= પરિહાસવચન-હાસ્ય-વચન બોલીને તથા શબ્દાદિ વિષયોના ઉપભોગ કરીને (મૂઢતાથી) 'અરતિ-વિનોદ'=અરતિને હટાવવાનું જ કરતા હોય છે. (પરંતુ એ હટતી નથી. એ અરતિ ફરી ફરી જાગ્યા જ કરે છે.)

(અહીં નિંદા એ દ્વેષનું કાર્ય, વિષયભોગ એ રાગનું કાર્ય, ને સકર્મકત્તા એ રાગદ્વેષનું કાર્ય સૂચવ્યું. વિષય-ભોગના અભ્યાસથી ઇન્દ્રિયોને કુશળતા રહે, પરંતુ અરતિ-તૃષ્ણાદિ આત્મરોગો વધે છે.) (૪૬૧)

आरंभपायनिरया, लोइयरिसिणो तहा कुलिंगी य ।
दुहओ चुक्का नवरं, जीवंति दरिद्दजियलोयं ॥४६२॥

અર્થ : (વળી મૂઢતા કેવી, કે-) 'આરંભ'= સ્નાનાદિમાં જીવહિંસા તથા 'પાક'=ધાન્યાદિથી યજ્ઞના ચરુ આદિના નિર્માણ, કે રસોઈ,-એ બેમાં આસકત 'લૌકિક ઋષિઓ'=સ્વબુદ્ધિએ માયારહિત તાપસો, તથા 'કુલિંગી'=માયાવી બૌદ્ધ સાધુ આદિ (ગૃહસ્થીપણું અને સાધુપણું) બંનેથી ચૂકેલા (બિચારા) જીવે છે તે 'દારિદ્રય જીવલોકં'=દરિદ્રતાની જેમ દૈન્યવૃત્તિથી જીવિકાને જીવનારા હોય છે. (ગૃહસ્થ કરતાં વિલક્ષણ ચેષ્ટા, તેથી ગૃહસ્થપણું નહિ; હિંસાદિમાં પ્રવર્તમાન, તેથી સાધુપણું નહિ.) (૪૬૨)

सव्वो न हिंसियव्वो, जह महीपालो तहा उदयपालो ।
न य अभयदाणवइणा, जणोवमाणेण होयव्वं ॥४६३॥

અર્થ : (ત્યારે મોહ-મુક્ત જીવો આ જુએ છે, કે) સર્વ યાને કોઈ પણ જીવની હિંસા કરવા જેવી નથી, કિન્તુ જેમ 'મહીપાલ'=રાજા, તેમ 'ઉદકપાલ'=રંક, (બંને સમાન લેખવા યોગ્ય છે, અપમાન-તિરસ્કારને યોગ્ય નથી.) અભયદાનના સ્વામી (અભયદાનવ્રતી)એ સામાન્ય જન(ની ઉપમાવાળા અર્થાત્ લૌકિક) જેવા નહિ થવું જોઈએ. (અવિવેકી લૌકિક ધર્મવાળા કહે છે- "અગ્નિ મૂકનાર, ઝેર દેનાર, શસ્ત્ર ઉગામનાર, ધનચોર, પુત્રચોર, ને સ્ત્રીચોર, આ છ આતતાયી છે, આને તથા વેદાન્તપારગામીના હત્યારાને મારી નાખવા જોઈએ. એમાં પાપ નથી. જેમ એમ માને છે કે પીડા આપનારને પણ પીડા ન કરવી, તે બાયલા છે." આવા અવિવેકી લૌકિક જેવા ન થતાં અહિંસક બન્યા રહેવું.) (૪૬૩)

पाविज्जइ इह वसणं, जणेण तं छगलओ असत्तुत्ति ।
न य कोइ सोणियबलिं, करेइ वग्घेण देवाणं ॥४६४॥

અર્થ : 'ઇહ'=જગતમાં (અવિવેકી) માણસ દ્વારા

(નબળાને જ દુઃખ-સંકટ પમાડાય છે;) દા.ત. બકરો અશક્ત છે. માટે તેને (દેવી આગળ બળિદાન કરવા) દુઃખ પમાડાય છે. મેલા દેવો આગળ કોઈ વાઘથી (એના) લોહીની બળિ કરતું નથી. (માટે તું તેવો ન થતાં તારી હીલના તિરસ્કાર કરનાર નબળાને પણ ક્ષમા દેજે; ક્રોધ કે સામનો ન કરીશ; કેમકે આ માણસ માત્ર આ લોકનો અપકારી છે, ત્યારે ક્રોધ-હિંસા એ પરલોક-અપકારી છે. પરલોક કાળ દીર્ઘાતિદીર્ઘ છે. અહીં કેટલું જીવવાનું છે ?) (૪૬૪)

वच्चइ खखेण जीवो, पित्तानिलधाउसिंभखोभेहि।
उज्जमह मा विसीअह, तरतमजोगो इमो दुलहो ॥४६५॥

અર્થ : જીવ પિત-વાયુ-(રસ-રૂધિરાદિ ધાતુ કે કફના પ્રકોપથી ક્ષણવારમાં (પરલોક) ચાલ્યો જાય છે. (માટે હે શિષ્યો !) ઉદ્યમ કરો, (સદ્નુષ્ઠાનોમાં) વિષાદકંટાળો-શિથિલતા લાવો નહિ; (કેમકે) 'તરતમ-જોગો'=એકેકથી ચડિયાતા આ (હવે કહેવાશે તે) ધર્મનાં સાધન(-સામગ્રી)નો યોગ દુષ્પ્રાપ્ય છે. (એ જો અહીં મળેલ છે, તો પ્રમાદ કરવો ઉચિત નહિ.) (૪૬૫)

पंचिंदियत्तणं माणुसत्तणं, आरिए जणे सुकुलं ।
साहुसमागम सुणणो, सद्दहणाऽरोग पव्वज्जा ॥४६६॥

અર્થ : (એ ધર્મ-સાધનો આ) 'પંચેન્દ્રિયપણું'=સંપૂર્ણ પાંચે ઇન્દ્રિયો, મનુષ્યજન્મ, (તે પણ મગધાદિ) આર્યદેશમાં (જન્મ, એમાંય ધર્મયોગ્ય) સારું કુળ, સદ્‌ગુરુસાધુ-સમાગમ, (ધર્મશાસ્ત્રોનું) શ્રવણ, (સાંભળેલા પર) 'શ્રદ્ધાન'='આ એમ જ છે' એવી તત્ત્વપ્રતીતિ (તત્ત્વ પર દઢ વિશ્વાસ), નીરોગીપણું (સંયમભાર-વહનનું સામર્થ્ય), અને 'પ્રવ્રજ્યા'= સદ્‌વિવેકથી સર્વસંગ ત્યાગરૂપ ભાગવતી દીક્ષા. (આ બધા 'તરતમ યોગ' યાને ઉત્તરોત્તર ચડિયાતા અને અતિ દુર્લભ ધર્મકારણો છે. આવો ઉપદેશ છતાં વર્તમાન સુખમાં લુબ્ધ દુર્બુદ્ધિ ધર્મ કરતો નથી ! એ કેવો પસ્તાય છે, તો કે) (૪૬૬)

आउं संविल्लंतो, सिढिलंतो बंधणाइं सव्वाइँ ।
देहट्ठिइं मुयंतो, झायइ कलुणं बहुं जीवो ॥४६७॥

અર્થ : (પિત્તાદિના પ્રકોપથી ઉપક્રમ નજીક હોઈ) આયુષ્યને સંકોચતો, સર્વ અંગોપાંગોના સાંધાઓને

શિથિલ કરતો, અને (અંતે 'દેહસ્થિતિને'=) દેહવાસને, ('ચ' શબ્દથી પુત્ર-સ્ત્રી-ધન આદિને) છોડતો, એ (વિવેકીઓને દયા ઊપજે એવું) કરુણપણે બહુ પ્રકારનું ચિંતવે છે.-(કે અરેરે ! મેં હીનભાગીએ શીઘ્ર મોક્ષ આપે એવા મહાન જિનશાસનને પામવા છતાં વિષયલંપટતાથી સતત મહા દુઃખદાયી સંસારનાં જ કારણોરૂપ આરંભ-વિષય-પરિગ્રહ સેવ્યા ! તો હાય ! પરભવે મારે ઓથ કોની ?...) (૪૬૭)

इक्कं पि नत्थि ज सुट्ठु,
सुचरियं जह इमं बलं मज्झ ।
को नाम दढक्कारो,
मरणंते मंदपुण्णस्स ॥४६८॥युग्मम्॥

અર્થ : (હાય !) એવું મારે એક પણ 'સુષ્ઠુ સુચરિતં'= સારી રીતે આચરેલું સુકૃત નથી કે જેથી મારી પાસે આ (સદ્ગતિમાં જવાનું) સામર્થ્ય હોય ! તો (જીવનમાં સારાં સુકૃતોની સામગ્રી હારી જવાથી યાને નિષ્ફળ કરવાથી) મરણના અંતકાળે મંદભાગી મારે દઢ આલંબન કોનું ? (એમ કરુણ રૂદન કરે છે.) (૪૬૮)

सूल-विस-अहि-विसूई,

पाणी-सत्थ-ग्गि-संभमेहिं च ।

देहंतरसंकमणं, करेइ जीवो मुहुत्तेण ॥४६९॥

અર્થ : (માત્ર પિત્તાદિના પ્રકોપથી જ આયુષ્યક્ષય નહિ, કિન્તુ) શૂળ, ઝેર, સર્પ, 'વિસૂઈ'=ઝાડા-ઉલ્ટી, પાણી(નું પૂર), શસ્ત્ર, આગ, અને 'સંભ્રમ'=આઘાત (અતિભય વગેરેનો આંચકો હૃદયાઘાત)થી 'મુહુત્તેણ'=અતિ અલ્પકાળમાં, જીવ (આ દેહ છોડી) બીજા દેહમાં સંક્રમણ (ગમન) કરે છે. (અંતે આ ચિંતા ને શોક ધર્મ નહિ કરનારાને થાય છે; કિન્તુ) (૪૬૯)

कत्तो चिंता सुचरिय-तवस्स

गुणसुट्ठियस्स साहुस्स ? ।

सोग्गइ-गम-पडिहत्थो,

जो अच्छइ नियभ-भरियभरो ॥४७०॥

અર્થ : જેણે સુંદર રીતે (અનશનાદિ ૧૨ પ્રકારનો) તપ આચર્યો છે, ને જે સંયમગુણમાં સુસ્થિર છે, એવા સાધુને (મોક્ષ સાધકને) ચિંતા ક્યાંથી હોય ? કે જે 'નિયમો'= દ્રવ્યાદિ અભિગ્રહોરૂપી માલથી ભરેલા

ગાડાવાળા છે; ને માટે જ 'સોગ્ગઈ-ગમ-પડિહત્થો'=સ્વર્ગ-મોક્ષરૂપ સુગતિગમનમાં દક્ષ ચતુર છે.(અર્થાત્ આવા સાધુને જીવનના અંતે ચિંતા-શોક કરવાનો રહે જ નહિ.) (૪૭૦)

साहंति य फुडविअडं,
मासाहस-सउण-सरिसया जीवा ।
न य कम्मभार-गरुयत्तणेण
तं आयरंति तहा ॥४७१॥

અર્થ : (લઘુકર્મી આત્માર્થી આમ આરાધે છે, પરંતુ ગુરુકર્મી માનાકાંક્ષી) 'મા સાહસ' પંખી જેવા જીવો બીજાઓને 'સ્ફુટ'=સ્પષ્ટપણે 'વિકટં'=વિસ્તારથી ઉપદેશ છે ખરા, પરંતુ કર્મના ભારથી ભારેપણાને લીધે તે (ઉપદેશેલ કર્તવ્ય)ને તે પ્રમાણએ (સ્વયં) આચરતા નથી. (૪૭૧)

वग्घमुहम्मि अहिगओ, मंसं दंतंतराउ कड्ढेइ ।
मा साहसं तिजंपइ, करेइ न य तं जहाभणियं ॥४७२॥

અર્થ : (માસાહસ પંખીનું દષ્ટાન્ત આ પ્રમાણે-) (ખાઈ પી મોં ફાડી સૂતેલા) વાઘના મોંમાં પેઠેલું (પંખી, એ

વાઘના) દાંતના આંતરાઓમાંથી માંસના કણિઆઓ ખેંચે (ને ખાય) છે, અને 'મા સાહસ' (સાહસ ન કરો) એમ બોલે છે, છતાં પોતે તે બોલવા પ્રમાણે (સાહસ ન કરવાનું) આચરતું નથી. (૪૭૨)

परिअट्टिऊण गंथत्थ–वित्थरं निहसिऊण परमत्थं ।
तं तह करेइ जह तं, न होइ सव्वं पि नडपढियं ।।४७३।।

અર્થ : (માસાહસ પંખીને જેમ), સૂત્ર અને અર્થ વિસ્તાર (અનેકવાર) પુનરાવર્ત નથી સારા અભ્યસ્ત કરીને, તથા (માત્ર અક્ષર પાઠ નહિ, કિન્તુ સોનાને કસોટી પર કસવાની જેમ) પરમાર્થને-સારને ખેંચીને પણ, (ભારે કર્મીપણાને લઈને) વર્તાવ એવી રીતે કરે છે કે એ બધુ ય (જાણેલું) નટભાષણ કારગત થતું નથી ! (અહીં પણ લઘુતા પામે છે, અને પરલોકે અનર્થ લાવનારું બને છે. જેમકે નટનું ભાષણ તે આરીતે,-) (૪૭૩)

पढइ नडो वेरग्गं, निव्विज्जिजज्जा य बहुजणो जेण ।
पढिऊण तं तह सढो, जालेण जलं समोअरइ ।।४७४।।

અર્થ : નાટકીયો (સ્પષ્ટ ભાષાથી) વૈરાગ્ય (નાંવચન)

બોલે છે, જેથી બહુ લોક સંસારથી ઉભગી જાય, (પરંતુ) શઠ એ 'તથા'=એવા જ અભિનય (હાવભાવ) સાચવીને વૈરાગ્યનું બોલીને (બહુજનને અસર થઈ જાય, એવી ધર્મકથા કરે,) એ (શઠ માણસ માછીમારની જેમ માછલા પકડવા) જાળ વડે પાણીમાં ઊતરે છે. (ધર્મ કથારૂપી જાળથી ભોળા જીવોને આકર્ષી એમની પાસેથી આહાર-વસ્ત્રાદિ મેળવે છે, પણ પોતે સુખશીલિયો બની સંયમાદિ આરાધતો નથી.) (૪૭૪)

कह कह करेमि, कह मा करेमि,
कह कह कयं बहुकयं मे ।
जो हिययसं पसारं,
करेइ सो अइकरेइ हियं ॥४७५॥

અર્થ : (માટે વિવેકથી પ્રતિક્ષણ આ વિચારવું, કે "હિતકર અનુષ્ઠાનો) હું કેવી રીતે (અતિશય આદરથી) કરું ? (અહિતકરમા) કેમ ન ફસું ? કેવી કેવી રીતે કરેલું 'બહુકૃતં'=બહુગુણકારી થાય ?" એમ જે (બુદ્ધિમાન) હૃદયમાં આ ભાવના કરે છે, તે આત્મહિતને 'અઈકરેઈ'= અત્યંત વેગથી સાધે છે. ('અતિશય

આદરથી' એટલા માટે કહ્યું, કે) (૪૭૫)

सिढिलो अणायरकओ,
अवसवसकओ तहा कयावकओ ।
सययं पमत्तसीलस्स,
संजमो केरिसो होज्जा ? ॥४७६॥

અર્થ : સતત 'પ્રમાદશીલ'=વિષય-વાંછાવાળાને સંયમ શિથિલ (અતિચારભર્યું) હોય, (કેમકે) અનાદરથી-અયતનાથી કરાતું હોય, (વળી ક્યાંક યતના પણ બીજાના ભયથી કરે, 'અવસવસકઓ' ગુર્વાદિ પ્રત્યેની) પરવશતા-વશ આચરાતું હોય, (કિંતુ આત્મ-ધર્મ શ્રદ્ધાથી નહી વળી ક્યારેય સંપૂર્ણ આરાધનામય, તો ક્યારેક અવિચારીપણાને લીધે સંપૂર્ણ વિરાધનામય હોવાથી) 'કૃત-અપકૃત'=આરાધ્યા-વિરાધ્યા જેવું હોય, એ સંયમ કેવુંક હોય ? (કશીય કિંમતનું નહિ.) (૪૭૬)

चंदु व्व कालपक्खे, परिहाइ पए पए पमायपरो ।
तह उग्घरविघरनिरं-गणो य ण य इच्छियं लहइ ॥४७७॥

અર્થ : 'પદેપદે' સ્થાને સ્થાને પ્રમાદ-તત્પર (સાધુ) 'કાલપક્ષે'=કૃષ્ણ પક્ષના ચંદ્રની જેમ (ગુણોની

અપેક્ષાએ) ક્ષીણ થતો જાય છે, અને ગૃહસ્થપણાનું ઘર તો ગયું, પરંતુ સાધુપણામાંય વિશિષ્ટ મુકામ ન મળે, તેમજ અંગના પણ ગઈ, (એટલે સંક્લિષ્ટ અધ્યવસાયથી પ્રતિક્ષણ પાપ બાંધે છે, ને ઘર-ગૃહિણી વગેરે સાધન ન હોવાથી) ઇચ્છિત (વિષય) સુખ મળતું નથી. (૪૭૭)

भी ओव्विग्गनिलुक्को, पागडपच्छन्नदोससयकारी । अप्पच्चयं जणंतो, जणस्स थी जीवियं जियइ ॥४७८॥

અર્થ : (વળી એવો પ્રમાદી જીવ 'કોણ મને શું કહેશે ?' એમ) ભયભીત રહે છે, (ક્યાંય પણ ધૈર્ય-સ્થૈર્ય ન હોવાથી) ઉદ્વિગ્ન રહે છે, તેમજ (સંઘપુરુષો આદિના ભયથી) 'નિલુક્કો'=છૂપાતો રહે છે; (કેમકે) પ્રગટ અને પ્રછન્ન (ગુપ્ત) સેંકડો દોષ સેવનારો હોય છે, (એટલા જ માટે એવો જીવ લોકને 'ખરેખર ! આમનો ધર્મ એમના શાસ્ત્રકારોએ આવો જ બતાવ્યો લાગે છે !' એવી બુદ્ધિ કરાવી) લોકોને ધર્મ પર અવિશ્વાસ પેદા કરનારો બની ધિક્કારપાત્ર જિંદગીને જીવે છે. (માટે નિરતિચાર સંયમ પાળવું.) (૪૭૮)

न तहिं दिवसा पक्खा,

मासा वरिसा वि संगणिज्जंति ।

जे मूलउत्तरगुणा,

अक्खलिया ते गणिज्जंति ॥४७९॥

અર્થ : ('ભલે સાતિચાર પણ મારે લાંબો ચારિત્ર પર્યાય હોઈ ઇષ્ટસિદ્ધિ થશે' એમ નહિ માનવું, કેમકે) 'તહિં'=ધર્મના વિચારમાં ને ઇષ્ટસિદ્ધિમાં જે દિવસો, પખવાડિયા, મહિના અને વરસો પણ (માત્ર સારી સંખ્યામાં પસાર થાય તેટલા માત્રથી તે) ગણતરીમાં નથી આવતા, કિન્તુ અસ્ખલિત નિરતિચાર મૂળ-ઉત્તર ગુણો (ની આરાધના)વાળા પસાર થાય તે જ ગણતરીમાં આવે છે; (કેમકે એ જ ઇષ્ટસાધક છે. માત્ર ચિર-દીક્ષિતતા, નહિ, કિન્તુ નિરતિચારિતા ઇષ્ટની સાધક બને છે, ને તે અત્યંત અપ્રમાદીને હોય. કેમકે) (૪૭૯)

जो नवि दिणे दिणे संकलेइ,

के अज्जअज्जिया मि गुणा ? ।

अगुणेसु अ न हु खलिओ,

कह सो करिज्ज अप्पहियं ? ॥४८०॥

અર્થ : જે દિન પ્રતિદિન (ને 'પણ'થી રાત્રિના ય) સંકલના કરતો નથી, (સમ્યગ્ બુદ્ધિથી તપાસી અંદાજ કાઢતો નથી) કે "આજે હું ક્યા ગુણ (જ્ઞાનાદિ) કમાયો ? અને ક્યા દોષો (મિથ્યાત્વાદિ)માં સ્ખલિત પતિત ન થયો ? (ક્યા અતિચારથી બચ્યો ?)," એ સ્વાત્મહિત શું સાધે ? (કેમકે એ સંકલના નહિ કરનારો સુસંસ્કારશૂન્ય છે. સાધનાના સંકલનથી સુસંસ્કાર પડે છે.) (૪૮૦)

इय गणियं इय तुलिअं,
इय बहुहा दरिसियं नियभियं च ।
जह तह वि न पडिबुज्झइ,
किं कीरइ ? नूण भवियव्वं ॥४८१॥

અર્થ : એ પ્રમાણે ('સંવચ્છરમુસભજિણો' ગાથાથી ભગવાનના વાર્ષિકતપ વગેરે સદ્અનુષ્ઠાનોની) ગણતરી કરી, (અવંતીસુકુમાલના દૃષ્ટાન્તાદિથી) તુલના કરી, (આર્ય મહાગિરિના દૃષ્ટાન્તાદિથી) અનેક પ્રકારે સદ્અનુષ્ઠાનો દર્શાવ્યા, અને ('ચ'=અન્વય-વ્યતિરેકથી, સમિતિ-કષાયાદિની તથા ગોચરીના ૪૨

દોષોનો ત્યાગ વગેરે અંગેની ગાથાઓથી 'આ આરાધના માર્ગ' 'આ વિરાધના માર્ગ' એમ) નિયંત્રણ-નિયમ સૂચવ્યું, તો પણ જો (આટલા પ્રેમ આદરથી કહેવાવા છતાં જીવ૦ પ્રતિબોધ ન પામે, (કેમકે ભારેકર્મી જીવ તત્વદર્શી બની શકતો નથી), તો બીજું વધારે) શું કરાય ? નિશ્ચે (એવા જીવોને સંસારમાં હજી અનંતકાળ) હોવો જોઈએ. (૪૮૧)

किमगं तु पुणो जेणं,
संजमसेढी सिढिलिकया होइ ।
सो तं चिय पडिवज्जइ,
दुक्खं पच्छा उ उज्जमई ॥४८२॥

અર્થ : 'કિમગં'=કિમંગ (પ્રાકૃત હોવાથી અનુસ્વાર-વિપર્યાસ, તેથી 'અગં'ને બદલે 'અંગ' પદ લેવાનું. આમંત્રણાર્થે, હે શિષ્યો !) જે (પુણ્યશાળી) સંયમ શ્રેણિ (ગુણસ્થાનકશ્રેણિ પ્રાપ્ત કરીને પણ એ)ને શિથિલ કરવાનું કરે છે, (એના પ્રત્યે અનાદર કરે છે, તો ગુણ પ્રાપ્ત નહિ કરનાર કરતાં તે વધુ અધમ છે; કેમકે પછીથી એમાંથી પાછો નહિ વળી શકતાં,) એ તે જ

શૈથિલ્યને અપનાવે છે, અને પાછળથી ઉદ્યમ કરવો એને અતિ અતિ મુશ્કેલ હોય છે. (કેમકે મહામોહની વૃદ્ધિ થઈ હોય છે.) (૪૮૨)

जइ सव्वं उवलद्धं, जइ अप्पा भाविओ उवसमेणं ।
कायं वायं च मणं, उप्पहेणं जह न देई ॥४८३॥

અર્થ : (લઘુકર્મી ઉપદેશ યોગ્ય હોઈ એમને ઉદ્દેશીને કહે છે,) જો તમને પૂર્વોક્ત તથા અન્ય શાસ્ત્રોક્ત બધું સારી રીતે સમજાયું હોય, અને તમારા આત્માને ઉપશમ(યાને રાગાદિ પર વિજય)થી ભાવિત (રંગાયેલો) કર્યો હોય, તો (ભાવી દોષના નિરોધ અને પૂર્વદોષના ક્ષય માટે) કાયા, વાણી અને મનને (એવા શુભમાં પ્રવર્તાવો કે જેથી તમે એને) ઉન્માર્ગથી (પ્રવર્તવા અવકાશ ન આપો. (અર્થાત્ મન-વચન કાયાના યોગ ઉન્માર્ગમાં ન પ્રવર્તે એ રીતે વર્તવું.) (૪૮૩)

हत्थे पाए न खिवे, कायं चालिज्ज तंपि कज्जेणं ।
कुम्मो व्व सए अंगे, अंगोवंगाइं गोविज्जा ॥४८४॥

અર્થ : (કાયયોગ-નિયંત્રણમાં,-) હાથ-પગને નિષ્પ્રયોજન નહિ ચલાવવા. કાયાને પ્રવર્તાવે તે પણ

(જેમ તેમ નહિ, કિન્તુ જ્ઞાનાદિ) પ્રયોજનથી જ. બાકીમાં તો કાચબાની જેમ (પોતાના હાથ-આંખ વગેરે) અંગોપાંગને પોતાના શરીરમાં જ ગોપવી રાખજે. (અર્થાત્ સહજભાવે છે તેમ રાખજે.) (૪૮૪)

विकहं विणोयभासं,
अंतरभासं अवक्कमासं च ।
जं जस्स अणिट्ठमपुच्छिओ,
य भासं न भासिज्जा ॥४८५॥

અર્થ : (વચનયોગ-નિયંત્રણમાં,-) દેશકથાદિ વિકથા (નો એક અક્ષર પણ) બોલીશ નહિ, (જ્ઞાનાદિ પ્રયોજન વિનાનાં ને માત્ર સમય પસાર કરવાના) વિનોદ વચન ન બોલીશ, ગુરુના બોલવાની વચ્ચે વચ્ચે ન બોલીશ, (જકાર, મકાર, અલ્યા વગેરે) 'અવાક્ય'=અવચનીય શબ્દથી ન બોલીશ, તેમજ જેને કોઈને જે 'અનિષ્ટ'-અપ્રિય લાગે તે ન બોલીશ, સામાના વગર પૂછ્યે (વાચાલતાથી) બોલીસ નહિ. (૪૮૫)

अणवट्ठियं मणो जस्स, झायइ बहुयाइं अट्टमट्टाइं ।
तं चिंतिअं च न लहइ, संचिणइ अ पावकम्माइं ॥४८६॥

અર્થ : (મનોયોગ-નિયંત્રણમાં,-) જેનું મન ચંચળ છે, તે (પાપ સંબંધી) જુદા જુદા પ્રકારના આહટ્ટ-દોહટ્ટ વિચારો કરે છે, અને એ વિચારેલું (પોતાને ગમવા પ્રમાણે) મળતું-વળતું નથી, ને (ઉલ્ટું નિરર્થક પ્રતિક્ષણે નરકાદિને યોગ્ય અશાતાવેદનીયાદિ) પાપકર્મો ભરપૂર બાંધે છે; (માટે સ્થિર-શુદ્ધ મન બનાવી આવા આહટ્ટદોહટ્ટ વિચારો બંધ કરજે.) (૪૮૬)

जह जह सव्वुवलद्धं, जह जह सुचिरं तवोवणे वुच्छं ।
तह तह कम्मभरगुरू, संजमनिब्बाहिरो जाओ ॥४८७॥

અર્થ : (ભારે કર્મીની ઊંધી ચાલ કેવી ? તો કે જ્ઞાનાવરણના ક્ષયોપશમથી આગમની વાતો) જેમ જેમ બધી જાણતો ગયો, અને જેમ જેમ સારો દીર્ઘકાળ 'તપોવન'=સુસાધુ-સમુદાયમાં રહેતો થયો, તેમ તેમ (મિથ્યાત્વાદિ) કર્મના થોકથી ભારે થતો, 'સંયમ'=આગમોક્તના આચરણથી 'બાહ્ય'=દૂર થતો ગયો. (૪૮૭)

विज्जप्पो जह जह ओसहाइं, पिज्जेइ वायहरणाइं ।
तह तह से अहिययरं, वाएणा ऊरिअं पुट्टं ॥४८८॥

અર્થ : 'વિજ્જડપ્પો' આપ્ય (વિશ્વસનીય) વૈદ્ય જેમ જેમ (જાતના ભાન વિનાના કુપથ્યસેવી) રોગીને વાયુનાશક સૂંઠ વગેરે ઓસડો પાય, તેમ તેમ તે દરદીને પેટ (પહેલાં કરતાં પણ) અધિક અધિક વાયુથી ભરાતું જાય છે. (એ પ્રમાણે ભગવાન જિનવચનરૂપી ભાવવૈદ્ય પાસેથી આત્મભાન વિનાનો અનેક રીતે પાપિષ્ઠ સાધુરોગી જેમ જેમ કર્મરોગહર આગમપદોરૂપી ઔષધો પીતો જાય છે, તેમ તેમ એનું ચિત્તરૂપી પેટ પાપ-વાયુથી અધિકાધિક ભરાતું જાય છે, અર્થાત્ પાપીસાધુ જેમ જેમ શાસ્ત્રો ભણતો જાય ને તપ કરતો જાય તેમ તેમ વધુ વધુ મોહમાં અસંયમની પ્રવૃત્તિમાં ફસાતો જાય છે.) (૪૮૮)

दड्ढजउमकज्जकरं, भिन्नं संखं न होइ पुण करणं ।
लोहं च तंबविद्धं, न एइ परिकम्मणं किंचि ॥४८९॥

અર્થ : (જિનવચન-વૈદ્યના ઉપચારથી પણ અસાધ્ય એ અસાધ્ય જ છે, જેમકે) બળી ગયેલ લાખ કામની નથી રહેતી, ફૂટેલો શંખ સંધાતો નથી, તાંબે વીંધેલું લોઢું હવે કાંઈ પણ 'પરિકર્મ'=સુધારો (પૂર્વ અવસ્થા) પામી શક્તું નથી. (એમ એ પાપીસાધુ પુનઃ સંયમપ્રાપક

ચિકિત્સાને અયોગ્ય બને છે.) (૪૮૯)

को दाही उवएसं, चरणालसयाण दुव्विअड्ढाणं ? ।
इंदस्स देवलोगो, न कहिज्जइ जाणमाणस्स ॥४९०॥

અર્થ : ચારિત્રમાં આળસુ (પ્રમાદી અને શાસ્ત્રના ઈધર-ઉધરના વાક્યોને વિપરીત રીતે લગાવનાર) પંડિતમાની દોઢ ડાહ્યોને સત્યતત્ત્વનો ઉપદેશ કોણ આપશે ? દેવલોકને નજરે જોનારા ઈંદ્ર આગળ કોઈ દેવલોકનું વર્ણન કરતું નથી. (કરનારો ઈંદ્રથી ઉપહાસ્ય બને, ઈંદ્રની દષ્ટિએ તુચ્છ દેખાય છે; એમ પોતાની જાતને જાણકાર માની બેઠેલા જનો તત્ત્વબોધ આપનારની હાંસી કરે છે, અર્થાત્ તત્ત્વોપદેશકને તુચ્છ લેખે છે. ખરેખર તો એવાઓ પ્રબળ મોહનિદ્રાથી ઘેરાયેલા હોઈ અન્યાન્ય ઉન્માર્ગ પ્રવૃત્તિ કરનારા હોવાથી વાસ્તવમાં આગમના જાણકાર જ નથી.) (૪૯૦)

दो चेव जिणवरेहिं,
जाइजरामणविप्पमुक्केहिं ।
लोगम्मि पहा भणिया,
सुस्समण सुसावगो वाऽवि ॥४९१॥

અર્થ : (સંયમથી દૂર રહેલાનો વર્તાવ ઉન્માર્ગ કેમ ? તો કે) જન્મ-જરા-મૃત્યુથી અત્યંત મુકત જિનેશ્વર ભગવંતોએ જગતમાં (આત્મ કલ્યાણના) બે જ માર્ગ ફરમાવ્યા છે; એક સુસાધુ થાય તે, અને તે ન બની શકે તો બીજો માર્ગ સુશ્રાવક થાય તે. (સંવિગ્ન પાક્ષિકનો ત્રીજો માર્ગ સન્માર્ગનો પક્ષપાતી હોવાથી આ બે માર્ગમાં જ સમાઈ જાય છે. આ બે માર્ગને જ બીજા શબ્દોમાં ભાવાર્ચન-દ્રવ્યાર્ચન ભાવસ્તવ-દ્રવ્યસ્તવ કહેવાય છે.) (૪૯૧)

भावच्चणमुग्गविहारया य, दव्वच्चणं तु जिणपूआ ।
भावच्चणाउ भट्ठो, हविज्ज दव्वच्चणुज्जुत्तो ॥४९२॥

અર્થ : 'ભાવાર્ચન'=ભગવાનની તાત્ત્વિક પૂજા ઉગ્ર વિહારીપણું (ઉદ્યત વિહાર) જ છે. 'દ્રવ્યાર્ચન'= ભાવપૂજાની અપેક્ષાએ ગૌણ પૂજા પુષ્પાદિથી જિનબિંબની પૂજા છે. ભાવાર્ચનથી ભ્રષ્ટ થયેલો (તેવી શક્તિના અભાવે તે નહિ પાળી શકનારો) દ્રવ્યાર્ચન માટે ઉદ્યમી બને. (કેમકે દ્રવ્યપૂજા પણ પુણ્યાનુબંધી પુણ્યનું કારણ હોઈ પરંપરાએ ભાવપૂજાનું કારણ બને છે.) (૪૯૨)

जो पुण निरच्चणो च्चिअ,
सरीरसुहकज्जमित्ततल्लिच्छो ।
तस्स न हि बोहिलाभो,
न सुग्गई नेय परलोगो ॥४९३॥

અર્થ : ત્યારે, જે 'નિરચ્ચણો'=દ્રવ્ય-ભાવઅર્ચ નથી અર્થાત્ ચરણકરણ અને સમ્યગ્ જિનપૂજાથી રહિત હોય છે, એને તો એકમાત્ર શરીરસુખનાં કાર્યોમાં જ ગાઢ લંપટતા હોય છે. (પરભવે) આવાને 'બોધિલાભ' જૈનધર્મની પ્રાપ્તિનો લાભ થાય નહિ, તેમ 'સુગતિ'=મોક્ષ ન થાય, કે 'પરલોક'=સુદેવત્વાદિ મળે નહિ. (૪૯૩)

कंचणमणिसोवाणं,
थंभसहस्सूसिअं सुवण्णतलं ।
जो कारिज्ज जिणहरं,
तओऽवि तवसंजमो अहिओ ॥४९४॥

અર્થ : (ભાવપૂજાનું કેવું માહાત્મ્ય ? તો કે ચંદ્રકાંતાદિ) મણિઓ જડેલા સુવર્ણના પગથિયાવાળું, એક હજાર

થાંભલાઓથી ઊંચું (ભારે વિસ્તૃત), ને સોનાની ફરસીવાળું જિનમંદિર જે બનાવરાવે, એના કરતાં તપપ્રધાન સંયમ ચડિયાતું છે; (કેમકે એનાથી જ મોક્ષ છે. તેથી ભાવપૂજા રૂપ સંયમનો જ પ્રયત્ન રાખવો. માત્ર પ્રમાદ નહિ કરવો; નહિતર મહા અનર્થ નીપજે ! જેમકે,-) (૪૯૪)

निब्बीए दुब्भिक्खे, रण्णा दीवंतराओ अन्नाओ ।
आणेऊणं बीअं, इह दिन्नं कासवजणस्स ॥४९५॥

અર્થ : 'નિર્બીજ'=જ્યાં વાવેતર પૂરતું ય, ધાન્ય નથી એવો, દુકાળ આવ્યે કોઈ રાજાએ બીજા દ્વીપમાંથી બિયારણ મંગાવીને ખેડૂત લોકોને (પુષ્કળ ધાન્યની પેદાશ માટે) આપ્યું. (૪૯૫)

केहि वि सव्वं खइयं,
पइन्नमन्नेहिं सव्वमद्धं च ।
वुत्तं गयं च केइ,
खित्ते खुटुंति संतत्था ॥४९६॥युग्मम्॥

અર્થ : (એમાં) કેટલાક ખેડૂતો તો એ બધું જ ખાઈ ગયા, બીજાઓ (બધામાંથી અડધું ખાઈ ગયા)ને અડધું

'પકીર્ણ'=વાવ્યું, ત્યારે (વળી બીજાઓએ) 'વુત્તં'= વાવ્યું, ને તે 'ગયં' નિષ્પત્તિનેય પામ્યું, (યાને પાક સુધી પહોંચ્યું); એમાં કેટલાકો (રાજાથી છુપાવી ઘરે લઈ જવા) ઊગેલા પાકનેખેતરમાં જ દાટી દે છે. (તેથી જ પછીથી રાજાની જાણમાં આવતાં, 'અરે ! આ અમે હવે પકડવાના!'એવા ભયથી) 'સંત્રસ્તાઃ'=ત્રાસ પામી ગયા (વ્યાકુલતાથી એમની આંખો ફાટી ગઈ, અને રાજાનો પ્રચંડ હુકમ હોવાથી સિપાઈઓથી પકડાતાં) ભારે કષ્ટથી પાયમાલી પામે છે. (૪૯૬)

राया जिणवरचंदो, निब्बीयं धम्मविरहिओ कालो ।
खित्तोइं कम्मभूमी, कासववग्गो य चत्तारि ॥४९७॥
अस्संजएहिं सव्वं, खइयं अद्धं च देसविरएहिं ।
साहूहिं धम्मबीअं, उत्तं नीअं च निप्फत्तिं ॥४९८॥

અર્થ : (ઉપરોક્ત દૃષ્ટાન્તનો ઉપનય બતાવે છે) રાજા તરીકે અહીં જિનેશ્વર ભગવાન છે. નિર્બીજ કાળ તરીકે ધર્મરહિત કાળ છે, ખેતરો તરીકે કર્મભૂમિઓ છે, અને ખેડૂત વર્ગ તરીકે (૧. અસંયતઃ અવિરતિ ધર, ૨. દેશ વિરતિધર, ૩. સર્વ વિરતિધર સુસાધુ અને ૪. પાસત્થા,

એ) ચાર છે. (એમને જિનેન્દ્ર દેવે કેવળજ્ઞાન રૂપી દ્વીપમાંથી વિરતિરૂપ ધર્મબીજ લાવીને મોક્ષ-ધાન્યના પાક માટે સોંપ્યા. (૪૯૮) અવિરતિધરો એ વિરતિ-બીજ બધું જ ખાઈ ગયા, (કેમકે એમને વિરતિ નથી;) ને દેશ વિરતિધરો અર્ધું ખાઈ ગયા, સાધુઓએ (વિરતિરૂપ) ધર્મબીજ (પોતાના આત્મક્ષેત્રે) વાવ્યું, ને (સમ્યક્ પાલનથી) પાક સુધી પહોંચાડયું. (૪૯૭-૪૯૮)

जे ते सव्वं लहिउं, पच्छा खुट्टंति दुब्बलधिइया ।
तवसंजमपरितंता, इह ते ओहरिअसीलभरा ॥४९९॥

અર્થ : (પરંતુ ચોથા પ્રકારના પાસત્થા-ખેડૂત એવા છે કે,-) જે એ બધું જ વિરતિ-ધર્મબીજ પામીને પછીથી જિનેન્દ્રરાજાના આદેશ વિરુદ્ધ વર્તીને (પેલા ચોર ખેડૂતની જેમ) પોતાના આત્મક્ષેત્રમાં એ ધર્મબીજને કૂટે છે (કચરી નાખે છે. કેમકે સ્વીકારેલ વિરતિના નિર્વાહ માટે સમર્થ એવું મનોબળરૂપી) ધૈર્ય એમનું દુબળું છે, ને તપ-સંયમમાં થાકી ગયેલા અને શીલતા સમૂહને દૂર કરનારા (પાર્શ્વે બાજુએ મૂકનાર તે આ શાસનમાં

'પાર્શ્વસ્થ' કહેવાય) છે. (૪૯૯)

आणं सव्वजिणाणं, भंजइ दुविहं पहं अइक्कतो ।
आणं च अइक्कंतो, भमइ जरामरणदुग्गम्मि ॥५००॥

અર્થ : (આ દૃષ્ટાન્ત-ઉપનયનું ફલિત એ છે કે સાધુ-શ્રાવકપણાના) દ્વિવિધ માર્ગનું ઉલ્લંઘન કરનારો સમસ્ત જિનેશ્વર ભગવંતોની આજ્ઞાનો ભંજક બને છે; અને જિનાજ્ઞાનો ભંજક જરા-મરણના દુર્ગ(સ્વરૂપ અનંત સંસારમાં ભટકે છે. (પરંતુ પરિણામ પડી ગયા હોય તો શું કરે ? તે હવે કહે છે,-) (૫૦૦)

जइ न तरसि धारेउं, मूलगुणभरं सउत्तरगुणं च ।
मुत्तूण तो तिभूमी, सुसावगत्तं वरतरागं ॥५०१॥

અર્થ : જો ઉત્તરગુણો સાથે (મહાવ્રતાદિ) મૂળગુણ સમૂહને (આત્મામાં વ્યવસ્થિત રીતે) ધારણ ન કરી શકતો હોય તો શ્રેયસ્કર એ છે કે (પોતાની જન્મભૂમિ, દીક્ષાભૂમિ અને વિહારભૂમિ) એ ત્રણ ભૂમિ સિવાય(ના પ્રદેશમાં રહી) સંપૂર્ણ ગૃહસ્થ ધર્મ પાળે. (૫૦૧)

अरिहंतचेइयाणं, सुसाहूपूयारओ दढायारो ।
सुसावगो वरतरं, न साहुवेसेण चुअधम्मो ॥५०२॥

અર્થ : (કેમકે) અરિહંત ભગવાનના બિંબોની પૂજામાં રક્ત, ઉત્તમ મુનિઓની (વસ્ત્રાદિથી) પૂજામાં ઉદ્યમી-ઉજમાળ, તથા (અણુવ્રતાદિ દેશ વિરતિ-ધર્મના) આચાર-પાલનમાં દૃઢ ઉત્તમ શ્રાવક વધુ સારો છે, (પરંતુ) સાધુવેશ રાખીને સંયમ ધર્મથી ભ્રષ્ટ થનારો (સારો) નહિ, કેમકે એ જિનાજ્ઞા-ભંજક અને શાસનની લઘુતા કરાવનારો બને છે.) (૫૦૨)

सव्वं ति भाणिऊणं,
विरई खलु जस्स सव्विया नत्थि ।
सो सव्वविरइवाई,
चुक्कइ देसं च सव्वं च ॥५०३॥

અર્થ : 'સવ્વં (સાવજ્જં...' સમસ્ત પાપપ્રવૃત્તિઓનો ત્રિવિધ ત્રિવિધે ત્યાગ કરું છું) એમ બોલીને જેને સર્વ (પાપ વ્યાપાર અંગે) નિવૃત્તિ છે નહિ, એ સર્વ વિરતિ ઉચ્ચરનારો દેશવિરતિ અને સર્વવિરતિથી ચૂકે છે. (કેમકે પ્રતિજ્ઞા પાળતો નથી. માત્ર વિરતિ જ નહિ પણ સમ્યક્ત્વથી ય ચૂકે છે ! કેમકે) (૫૦૩)

जो जहवायं न कुणइ मिच्छद्दिट्ठी तओ हु को अन्नो ।
बड्ढेइ अ मिच्छत्तं, परस्स संकं जणेमाणो ॥५०४॥

અર્થ : જે બોલવા પ્રમાણે પાળતો નથી એના કરતાં (વધીને) બીજો ક્યો મિથ્યાદષ્ટિ છે ? (અર્થાત્ એ મિથ્યાદષ્ટિ-શેખર છે.) એ બીજાના મિથ્યાત્વને યાને વિપરીત અભિનિવેશને વધારી રહ્યો છે; કેમકે એ બીજાને (પોતાના શિથિલાચારથી સર્વજ્ઞ-આગમ પર) સંદેહ ઉત્પન્ન કરનારો બને છે; ('કે શું આ જિનાગમનો ધર્મ આવો અસદ્ આચારમય જ હશે ? આ ધર્મમાં માત્ર બોલવાનું ખરું, ને આચરવાનું કશું જ નહિ ?') (૫૦૪)

आणाए च्चिय चरणं,
तब्भंगे जाण किं न भग्गं ति ? ।
आणं च अइक्कंतो,
कस्साएसा कुणइ सेसं ? ॥५०५॥

અર્થ : (જિનાજ્ઞાનનું મહત્ત્વ કેવું, તો કે) આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તન)થી જ ચારિત્ર છે. આજ્ઞાનો ભંગ થાય તો, સમજ, કે શું ન ભાંગ્યું ? (બધોજ ધર્મ નષ્ટ કર્યો.) જો આજ્ઞાનું જ ઉલ્લંઘન કરે છે તો બાકીનું (અનુષ્ઠાન) કોની

આજ્ઞાથી કરે છે ? (તાત્પર્ય, આજ્ઞાભંગે વિડંબણા જ છે.) (૫૦૫)

संसारो अ अणंतो, भट्ठचरित्तस्स लिंगजीविस्स ।
पंचमहव्वयतुंगो, पागारो भिल्लिओ जेण ॥५०६॥

અર્થ : જેણે પાંચ મહાવ્રતરૂપી ઊંચો કિલ્લો તોડી નાખ્યો (ચારિત્રના પરિણામ નષ્ટ કર્યા) એવા ચારિત્રભ્રષ્ટ અને 'લિંગજીવી'=સાધુ વેશને (ધંધાનો માલ બનાવી એના) આધારે જ જીવનારાને 'અનંત'=અપરિમિત (દીર્ઘ દુઃખદ) 'સંસાર ભવભ્રમણા નીપજે છે. (પાંચ મહાવ્રત એ ઊંચો કિલ્લો એટલા માટે કે એથી જીવરૂપી નગરની રક્ષા થાય છે અને એમાં ગુણસમુદાય સુરક્ષિત રહે છે.)' (૫૦૬)

न करेमि त्ति भणित्ता, तं चेव निसेवए पुणो पावं ।
पच्चक्खमुसावाई, मायानियडीपसंगो य ॥५०७॥

અર્થ : (આજ્ઞાભંજક ભ્રષ્ટ-ચારિત્રી કેવોક મહાસાહસિક છે, કે-) 'હું સર્વ સાવદ્ય યોગ નહિ કરું,' એમ પ્રતિજ્ઞા કરીને પાછો એ જ (સ્વયં નિષેધ કરેલા) પાપને બેફામ સેવે છે ! એ સાક્ષાત્ જૂઠાં બોલનારો છે, (ધોળે દહાડે

ચોરી કરનાર જેવો છે, સુધારાને અયોગ્ય છે. એમાં એને) 'માયા-નિકૃતિ'=આંતર-બાહ્ય દંભ કેળવવાનો જ અવસર રહે છે. (૫૦૭)

लोएऽवि जो ससूगो,
अलिअं सहसा न भासए किंचि ।
अह दिक्खिओऽवि अलियं,
भासइ तो किं च दिक्खाए ॥५०८॥

અર્થ : (એ જનસામાન્ય કરતાં પણ પાપિષ્ઠ છે; કેમકે,) લોકમાં પણ જે કાંક 'સશૂક'=કોમળ પાપભીરૂ હોય છે, તે (વિચારપૂર્વક કાર્ય કરનારો હોઈ) એકાએક કાંઈ પણ અસત્ય નથી બોલતો. (સહસા પણ અસત્ય ન બોલાઈ જાય એની કાળજી રાખે છે.) ત્યારે સાધુ દીક્ષા લઈને પણ અસત્ય બોલે ? તો (એને) દીક્ષાથી શું ? (અર્થાત્ કાંઈ જ હિત નહિ, આત્મરક્ષણ ન મળે.) (૫૦૮)

महव्वयअणुव्वयाइं छंडेउं, जो तवं चरइ अन्नं ।
सो अन्नाणी मूढो, नावाबुड्डो मुणेयव्वो ॥५०९॥

અર્થ : (કહો, 'તપથી બધું સાધ્ય છે' એ શાસ્ત્રવચનથી સંયમ નહિ પણ તપમાં યત્ન રાખે તો ?) મહાવ્રતો-

અણવ્રતોનો ત્યાગ કરીને જે તપને આચરે છે તે અજ્ઞાની છે; કેમકે મોહથી હણાયેલો છે. એને (સમુદ્રમાં નાવડાને ભેદી એમાંના લોખંડના ખીલાને મેળવી લેનાર) 'નાવાબોદ્ર'=નાવામૂર્ખ જેવો જાણવો. (કાણી કરેલી નાવા સમુદ્રમાં ડુબાડી દે, પછી ખીલો મળ્યો તે વ્યર્થ ! કશો ઉપયોગી ન થાય; એમ સંયમ-ભંગ ભવમાં ડુબાડી દે એટલે પૂર્વ તપ સાધેલો વ્યર્થ જાય.) (૫૦૯)

सुबहुं पासत्थजणं नाऊणं, जो न होइ मज्झत्थो ।
न य साहेइ सकज्ज़ं, कागं च करेइ अप्पाणं ।।५१०।।

અર્થ : 'સુબહુ'=અનેકાનેક પ્રકારના પાસત્થા લોકોને જોઈને જે મધ્યસ્થ નથી બનતો, (મૌન રાખ્યા કરવાનું નથી કરતો, ને તેથી રાગ-દ્વેષમાં આવી જવા દ્વારા) જે પોતાની સાધનાને સારી નથી સાધતો, એ પોતાના આત્માને કાગડા જેવો કરે છે. (કેમકે મૌન ન ધરતાં એ લોકોના દોષ બોલવા જતાં પેલાઓ ભેગા થઈને લોકોમાં પોતે ગુણવાન હંસ જેવા અને આને ગુણહીન કાગડા જેવો ઓળખાવે, એમ બને.) (૫૧૦)

परिचिंतिऊण निउणं, जइ नियमभरो न तीरए वोढुं ।
परचित्तरंजणेणं न वेसमित्तेण साहारो ॥५११॥

અર્થ : 'નિપુણ'=સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી પૂરો વિચાર કરીને જો (જીવનભર મૂળ-ઉત્તરગુણ રૂપ) નિયમોનો સમૂહ વહન કરવો શક્ય ન હોય, તો 'પરચિત્તરંજણેણં'= ('આ પણ સાધુ મહારાજ છે' એવી) બીજાને આદર-બુદ્ધિ કરાવનારા વેશ માત્રથી (આત્માને) રક્ષણ ન મળે. (તાત્પર્ય, વેશધારી નગુણો લોકોને મિથ્યાત્વ પામવાનું કારણ બનવાથી અતિગાઢ અપરિમિત સંસાર ઊપાર્જે છે; તેથી વેશત્યાગ શ્રેયસ્કર છે.) (૫૧૧)

निच्छयनयस्स चरणस्सुवघाए नाणदंसणवहोऽवि ।
ववहारस्स उ चरणे हयम्मि, भयणा उ सेसाणं ॥५१२॥

અર્થ : (સંયમનાશ છતાં જ્ઞાનદર્શન તો છે જ. તો એ એકાંતે નિર્ગુણી નથી. પછી એવાને, વેશ ત્યાજ્ય કેમ ? તો કે) 'નિશ્ચયનયસ્ય'=નિશ્ચયનયની અર્થાત્ આંતરતત્ત્વ-નિરૂપણની દૃષ્ટિએ (આમ કહેવાય કે) ચારિત્રનો નાશ થતાં જ્ઞાનદર્શનનો પણ નાશ થાય છે.

(જ્ઞાનદર્શન એ બે ચારિત્રના સાધક હોઈને જ વાસ્તવિક જ્ઞાનદર્શનરૂપ બને છે.) 'વ્યવહારસ્ય'= વ્યવહારનયની અર્થાત્ બાહ્યતત્ત્વનિરૂપણની દૃષ્ટિએ ચારિત્ર નષ્ટ થતાં બાકી એની ભજના; (અર્થાત્ એકાંત નહિ કે બે નષ્ટ થાય જ. ચારિત્રનું કારણ જ્ઞાનદર્શન છે. ચારિત્ર એ કાર્ય છે. ચારિત્રના અભાવે એ બે હોય અગર ન પણ હોય. (કારણ છતે કાર્ય હોય જ એવો નિયમ નહિ. દા.ત. અગ્નિ છતે ધૂમાડો હોય, યા ન પણ હોય. જેમકે અગ્નિમય લોઢાના સળિયામાં ધૂમાડો નથી હોતો.) (૫૧૨)

सुज्झइ जई सुचरणा,
सुज्झइ सुस्सावओऽवि गुणकलिओ ।
ओसन्नचरणकरणो,
सुज्झइ संविग्गपक्खरुई ॥५१३॥

અર્થ : (સાધુ-શ્રાવક માર્ગની જેમ ત્રીજો સંવિગ્ન પાક્ષિક માર્ગ પણ કાર્ય સાધક છે તે કહે છે,-) દૃઢ ચારિત્રવાળો મુનિ (સર્વકર્મમળ કલંક ધોવા દ્વારા) નિર્મળ થાય છે. (સમ્યક્ત્વાદિ)ગુણોમાં દૃઢ સુશ્રાવક પણ નિર્મળ થાય

છે. (એમ) ચરણ-કરણ (મૂળ-ઉત્તરગુણ)માં શિથિલ પણ જો 'સંવિગ્નપક્ષ-રુચિ'=મોક્ષાભિલાષી સુસાધુની આચરણાઓની રૂચિવાળો (શુદ્ધ પ્રરૂપક) હોય, તો તે પણ નિર્મળ થાય છે. (ગાથામાં 'સુજ્ઝઇ' પદ અનેકવાર આ ભેદ બતાવવા માટે છે કે મુનિને સાક્ષાત્ શુદ્ધિ, ને બાકી બેને પરંપરાએ.) (૫૧૩)

संविग्गपक्खियाणं,
लक्खणभेयं समासओ भणियं ।
ओसन्नचरणकरणाऽवि जेण
कम्मं विसोहंति ॥५१४॥

અર્થ : સંવિજ્ઞપાક્ષિક ('સંવિગ્ને'=મોક્ષાભિલાષી સુસાધુવર્ગ ઉપર, 'પક્ષ'=સુંદર બુદ્ધિવાળા)નું આ લક્ષણ (પછીની ગાથામાં કહેવાશે તે) ગણધરાદિએ સંક્ષેપમાં બતાવ્યું છે કે જેના વડે (પ્રાણીઓ કર્મ પરતં ત્રતાએ) 'ઓસન્ન ચરણ કરણાવિ'=શિથિલાચારી પ્રમાદી બનેલા છતાં (ક્ષણે ક્ષણે જ્ઞાનાવરણાદિ) કર્મમલ ધોતા રહે છે. (૫૧૪)

सुद्धं सुसाहुधम्मं कहेइ,
निंदइ य निययमायारं ।
सुतवस्सियाणं पुरओ,
होइ य सव्वोमरा यणीओ ॥५१५॥

वंदइ न य वंदावइ, किइकम्मं कुणइ, कारवे नेय ।
अत्तट्ठा न घि दिक्खइ, देइ सुसाहूण बोहेउं ॥५१६॥

અર્થ : (સંવિજ્ઞપાક્ષિક) નિર્દોષ સાધુ ધર્મની પ્રરૂપણા કરનારો હોય છે, અને પોતાના શિથિલ આચારની નિંદા-ઘૃણા કરનારો હોય છે, તેથી પોતે 'સુતવસ્સિયાણં'= ઉત્તમ સાધુઓની આગળ (અર્થાત્ એમની વચ્ચે રહીને આજના દીક્ષિત સુદ્ધાં) બધા મુનિઓથી 'અવમરાત્નિક' =ન્યૂન પર્યાયવાળો થઈને રહે છે. (૫૧૬) પોતે બધા સુસાધુને વંદન કરે છે, (પણ પોતાની પછીના પણ દીક્ષિત સુસાધુ પાસે) પોતાને વંદન કરાવતો નથી. સ્વયં 'કૃતિકર્મ'=સાધુઓની વિશ્રામણાદિ સેવા-વૈયાવચ્ચ કરે છે, પરંતુ (એમની પાસે પોતાની સેવા) કરાવતો નથી. 'અત્તટ્ઠા'=(પોતાના નિમિત્તે ઉપસ્થિત થયેલને પણ) પોતાને માંટે શિષ્ય તરીકે દીક્ષા

આપતો નથી, (કિન્તુ બીજાને ધર્મ-દેશનાથી) બોધ પમાડી સુસાધુઓને સોંપી દે છે. (૫૧૫-૫૧૬)

ओसन्नो अत्तट्ठा, परमप्पाणं च हणइ दिक्खं तो ।
तं छुहइ दुग्गईए, अहिययरं बुड्डइ सयं च ॥५१७॥

અર્થ : (શિથિલાચારી શિષ્ય કેમ ન કરે ? તો કે) શિથિલાચારી પોતાના માટે (જો શિષ્ય તરીકે દીક્ષા આપે તો) એની અને પોતાની હત્યા કરે છે, (ભાવ પ્રાણનો નાશ કરે છે.) તે શિષ્યને (નરકાદિ) દુર્ગતિમાં ફેંકે છે, અને સ્વયં (પૂર્વાવસ્થા કરતાં) વધુ (ભવસાગરમાં) ડૂબે છે. (૫૧૭)

जह सरणमुवगयाणं,
जीवाणं निकिंतए सिरे जो उ ।
एवं आयरिओ वि हु,
उस्सुत्तं पन्नवंतो य (उ) ॥५१८॥

અર્થ : (ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપક પણ કેવો ભયંકર ? તો કે) જેવી રીતે 'શરણે'=ભયથી રક્ષણાર્થે સ્વીકારેલા (વિશ્વાસુ) જીવોના જે મસ્તકો કાપે (તે દુઃખદ દુર્ગતિઓમાં પોતાની જાતને ધકેલે છે), એ જ પ્રમાણે (શરણે આવેલા

વિશ્વાસુ શિષ્યોને) 'ઉત્સૂત્ર'=આગમને ઓળંગીને પ્રરૂપણ કરનાર તથા 'તુ'= આચરણ કરનાર આચાર્ય પણ (સ્વ-પરને દુર્ગતિમાં ધકેલે છે.) (૫૧૮)

सावज्जजोगपरिवज्जणा
उ सव्वुत्तमो जइधम्मो ।
बीओ सावगधम्मो,
तइओ संविग्गपक्खपहो ॥५१९॥

અર્થ : સર્વપાપ-પ્રવૃત્તિના ત્યાગના કારણે યતિધર્મ (સાધ્વાચાર) એ સર્વોત્તમ (મોક્ષમાર્ગ) છે, બીજો માર્ગ શ્રાવકધર્મ અને ત્રીજો માર્ગ સંવિગ્નપાક્ષિક ધર્મ છે. (પાછલા બે ધર્મ મોક્ષમાર્ગરૂપ 'ચારિત્ર'ની પ્રત્યે કારણ હોવાથી એ પણ મોક્ષમાર્ગ છે. કારણમાં કાર્યનો ઉપચાર થાય.) (૫૧૯)

सेसा मिच्छद्दिट्ठी,
गिहिलिंगकुलिंगदव्वलिंगेहिं ।
जह तिण्णि य मुक्खपहा,
संसारपहा तहा तिण्णि ॥५२०॥

અર્થ : (ઉપરોક્ત ત્રણ માર્ગ સિવાય) બાકીના ગૃહિલિંગ-કુલિંગ-દ્રવ્યલિંગથી (ગૃહસ્થપણે ગુરુ, તાપસાદિ ને માત્ર દ્રવ્યથી સાધુવેશ ધારી) એ મિથ્યાદૃષ્ટ છે, (વિપરીત દુરાગ્રહથી સંસાર માર્ગે છે.) જેમ ત્રણ મોક્ષમાર્ગ છે એમ ત્રણ સંસારમાર્ગ જાણવા. (૫૨૦)

संसारसागरमिणं, परिब्भमंतेहिं सव्वजीवेहिं ।
गहियाणि य मुक्काणि य, अणंतसो दव्वलिंगाइं ॥५२१॥

અર્થ: ('ગૃહસ્થ, સંન્યાસી વગેરે તો સંસારગામી બને, કિન્તુ ભગવાનનો વેશ ધરનાર કેમ બને ?' આવું મનને સમ્યગ્જ્ઞાનાદિના અભાવે લાગે છે, પરંતુ લિંગ (વેશ) માત્રથી રક્ષણ નથી, કેમકે) આ અપાર સંસારસાગરમાં ભટકતા સર્વ જીવોએ અનંતવાર દ્રવ્ય લિંગ (સમ્યક્ત્વ વિનાના સાધુવેશ) લીધા ને મૂક્યા છે. (કાળ અનાદિ હોઈને સર્વ પદાર્થો સાથે સંયોગ અસંભવિત નથી.) (૫૨૧)

अच्चणुरत्तो जो पुण,
न मुयइ बहुसोऽवि पन्नविज्जंतो ।
संविग्गपक्खियत्तं,
करिज्ज लब्भिहिसि तेण पहं ॥५२२॥

અર્થ : (અત્યંત નિર્ગુણી વેશ ન છોડે તો ગીતાર્થો એને સમજાવે; અને ગુણદોષ કથન દ્વારા) બહુવાર પણ સમજાવવા છતાં વેશના ગાઢ અનુરાગથી (વેશને વળગી જ રહેનારો હોઈ, ને કાંઈક કોમળ ભાવવાળો હોઈ) વેશ ન છોડે, (એને સમજાવાય કે) તું સવિગ્ન પાક્ષિકપણું પાળ, જેથી (ચારિત્રધર્મનું બીજાધાન રહેવાથી ભવાંતરે) તું આ સંવિગ્નપાક્ષિકતાથી મોક્ષમાર્ગ પામી શકીશ. (૫૨૨)

कंतारलोहमद्धाण–ओमगेलन्नमाइकज्जेसु ।
सव्वायरेण जयणाइ, कुणइ जं साहुकरणिज्जं ॥५२३॥

અર્થ : (એ સંવિગ્ન પાક્ષિકોનો ઉપયોગ શો ? તો કે) મોટું અરણ્ય-લંઘન, 'રોહ'=પરસૈન્ય ઘેરો, (ભિક્ષા દુર્લભવાળો) 'અદ્ધાણ'=વિહારમાર્ગ, 'અવમ'=દુકાળ, બિમારી, (રાજાનો ઉપદ્રવ) ઈત્યાદિ કાર્યોમાં સર્વ શક્તિએ યતનાથી પ્રવર્તવું, (જેથી મનને ખેદ-વિમાસણ ન થાય.) એમાં સંવિગ્નપાક્ષિક આત્મા જે શોભતું કરણીય હોય યા તપસ્વીનું કાર્ય હોય તે કરે. (૫૨૩)

आयरतरसंमाणं सुदुक्करं माणसंकडे लोए ।
संविग्गपक्खियत्तं, ओसन्नेणं फुडं काउं ॥५२४॥

અર્થ : 'માણસંકડે'=ગર્વથી સાંકડા (તુચ્છ મનના સ્વાભિમાન-ગ્રસ્ત)લોકો વચ્ચે શિથિલાચારીએ અતિશય પ્રયત્નથી (નાના પણ સુસાધુઓને વંદનાદિ) સન્માન કરવા રૂપ સંવિગ્નપાક્ષિકપણું પ્રગેટ આચરવું, (યા સ્પષ્ટ નિષ્કપટ ભાવે બહાના વિના આચરવું) એ અત્યંત દુષ્કર છે.) (૫૨૪)

सारणचइआ जे गच्छ-निग्गया पविहरंति पासत्था ।
जिणवयणबाहिरा वि य, ते उपमाणं न कायव्वा ॥५२५॥

અર્થ : (૧. બહુકાળ સંવિગ્ન રહી પછી શિથિલ થાય તે પૂર્વોક્ત ત્રણમાંની કઈ કક્ષામાં ? અથવા ૨. પ્રમાદમાં પડેલા અને ગીતાર્થથી સારણાવારણા પામેલા જો એમ કહે કે 'આ તો અમારાથી મોટેરાઓએ પણ આચરેલું છે.' તો એવાઓ કઈ કક્ષામાં ? તો કે) જે સારણાદિથી કંટાળી એને છોડી દઈ (સદ્‌ગુરુથી સંચાલિત) સાધુગુચ્છમાંથી નીકળી જઈને (યથેષ્ટ પ્રવૃત્તિથી) વિચરતા હોય, તે પણ જિનાજ્ઞાની બાહ્ય છે. (જિનાજ્ઞાની માત્ર પાસે રહેનારા

કિન્તુ આચરનારા નહિ, માટે પાસત્થા છે.) એમને 'પ્રમાણ ન કર્તવ્યાઃ'=સુસાધુ તરીકે નહિ માનવા કરવા (માને તો અર્થાપત્તિથી ભગવાનને અપ્રમાણ માન્યા ગણાય. સંવિગ્નતા જન્મસિદ્ધ પરવાનો નથી, કિન્તુ સંપૂર્ણ સાધુધર્મ તથા ગૃહસ્થધર્મને વર્તમાનકાળે પાળનાર એ સંવિગ્ન સાધુ અને સુશ્રાવક છે, તેમ કહ્યાથી, માર્ગ બહાર પ્રવર્તતો છતાં મનથી મોક્ષમાર્ગને દૃઢપણે બંધાયેલો એનો પક્ષકાર હોય તે સંવિગ્ન-પાક્ષિક છે. એ વિનાના પાસત્થાદિ છે. વર્તમાનના પાસત્થાદિના પૂર્વના સંવિગ્નપણાના આચરણની અત્યારે મહત્તા નથી. સારાંશ, લોકાચરણથી વિલક્ષણ આગમ-પરતંત્રતા જ અપરલોક 'મોક્ષ'નું અંગ છે. એ પરતંત્રતા રાખીને શકત્યનુરૂપ જે કાંઈ આચરાય તે જ કર્મ નિર્જરાકારી છે માટે કહે છે,-) (૫૨૫)

हींणस्स वि सुद्धपरूवगस्स,
संविग्गपक्खवायस्स ।
जा जा हविज्ज जयणा,
सा सा से निज्जरा होइ ।।५२६।।

અર્થ : (નિષ્કલંક ચારિત્ર તો દૂર, કિન્તુ ઉત્તર ગુણોએ કરીને) ન્યૂન છતાં 'શુદ્ધપ્રરૂપક'=યથાવસ્થિત સર્વજ્ઞ-આગમ-પ્રકાશક અને સંવિગ્ન સાધુઓ ઉપર પક્ષપાતવાળાથી જે જે 'જયણા'=(પરિમિત જલાદિ-ગ્રહણમાં દોષ ઓછા લગાડવાની) કાંઈક શુભ પરિણતિરૂપ યતના થાય, તે તે એને (કાયાથી શિથિલ છતાં હૈયે શુદ્ધ આરાધના પર દૃઢ રાગ અને સદનુષ્ઠાન પર ગાઢ મમતા હોવાથી નિર્જરાકારી થાય છે.) (૫૨૬)

सुक्काइयपरिसुद्धे, सइ लाभे कुणइ वाणिओ चिट्ठं ।
एमेव य गीयत्थो, आयं दट्ठुं समायरइ ।।५२७।।

અર્થ : (ગીતાર્થ બહુગુણ ને અલ્પદોષ વિચારી જિનાજ્ઞાનુસાર કાંઈક દોષવાળું સેવે, તો તે પણ મહાનિર્જરાના લાભ માટે થાય છે. કેમકે જેમ વેપારમાં) વણિક રાજ્યના કર આદિ (નોકરના પગાર, વ્યાજ, દુકાનભાડું વગેર ખર્ચ) ચૂકવ્યા પછી જો નફો રહેતો હોય, તો (વેપારની) પ્રવૃત્તિ કરે છે. એ જ હિસાબથી 'ગીતાર્થ'=આગમસાર પામેલો પુરુષ (અધિકતર

જ્ઞાનાદિનો) લાભ જોઈને (કારણે યતનાથી કાંઈક) સેવે છે. (૫૨૭)

आमुक्कजोगिणो च्चिअ,
हवइ थोवाऽवि तस्स जीवदया ।
संविग्गपक्खजयणा,
तो दिट्ठा साहुवग्गस्स ।।५२८।।

અર્થ : (ગીતાર્થને, આય-વ્યયની તુલના કરીને સપ્રયોજન સેવતાં, નિર્જરાલાભ હો, પરંતુ નિષ્પ્રયોજન સેવનારા એવા સંપૂર્ણ સાધુધર્મ રહિત સંવિગ્નપાક્ષિકના માર્ગનું સમર્થન કેમ કર્યું ? તો કે) 'આમુક્કજોગિણો'= સંયમધર્મની પ્રવૃત્તિઓ સર્વથા છોડી દેનારા સાધુવર્ગનો (વિચર કરીએ તો) તેને થોડી પણ જીવદયા હોય જ છે, એ કારણે 'સંવિગ્નપક્ષ'=મોક્ષાલિભાષી સુસાધુના પક્ષપાતવાળાને જ્યણા(પૂર્વોક્ત મનાક્ શુભ પરિણતિ) હોવાનું (ભગવાને) જોયું છે. (તાત્પર્ય, બહુ કાળ કુપથ્યસેવનથી રોગી બનેલાને સુવૈદ્યના સંપર્કાદિથી પથ્યસેવન દ્વારા લાભ દેખવા મળતાં આરોગ્યની આકાંક્ષાથી સર્વથા કુપથ્યત્યાગની ભાવના થાય છે, ને

હૈયાથી તો એ પથ્યસેવનને જ ઝંખતો હોય છે; છતાં અમલમાં કુપથ્યત્યાગ ધીરે ધીરે કરતો આવે છે; છતાં અમલમાં કુપથ્યત્યાગ ધીરે ધીરે કરતો આવે છે; એમ અહીં બહુકાળ પાસત્થાપણું સેવીને રોગિષ્ઠ બનેલાને સુસાધુજનના સંપર્કાદિથી તીવ્ર ધર્મશ્રદ્ધા અને ગાઢપણે 'સંયમરાગ ઊભા થવા છતાં પાસત્થાપણાનો સર્વથા ત્યાગ દુષ્કર હોઈ એ ધીરે ધીરે ત્યાગ કરતો આવે છે. એમાં એ સંવિગ્ન-પાક્ષિકપણું આરાધે છે. માટે એને ત્રીજા માર્ગ તરીકે અર્થાત્ મોક્ષના પર પારએ કારણ તરીકે કહ્યો. બાકી પહેલાં સુસાધુતા પાળી, પણ પછીથી એ છોડી દઈ સુસાધુમાર્ગ પ્રત્યે અનાદરવાળો બને તો એ સંવિગ્નપાક્ષિક પણ નથી.)(૫૨૮)

किं मूसगाण अत्थेण,
किं वा कागाण कणगमालाए ? ।
मोहमलखवलिआणं,
किं कज्जुवएसमालाए ? ॥५२९॥

અર્થ : (આ અનેક પ્રકારના સદ્ઉપદેશોની માળાસ્વરૂપ ઉપદેશમાળા અયોગ્યને નહિ આપવી; કેમકે) ઉંદરોને

(સૌનૈયાદિ) પૈસા મળવાથી શું ? કાગડાઓને સોનાની યા સોને જડેલી રત્નોની માળાથી શું ? (અર્થાત્ કાંઈ પ્રયોજન ન સરે. એમ) મિથ્યાત્વાદિ કર્મ-કીચડથી ખરડાઈ ગયેલા (જીવોને ઉપદેશમાળાથી શું પ્રયોજન સરે ? (અર્થાત્ કાંઈ જ ઉપકાર ન થાય.)(૫૨૯)

चरणकरणालसाणं,

अविनयबहुलाण सययऽजोगमिणं ।

न भणी सयसाहस्सो,

आबज्झइ कुच्छभासस्स ।।५३०।।

અર્થ : ચરણ-કરણ(ના સમ્યક્ પાલન)માં પ્રમાદી અને બહુ પ્રકારના અવિનયથી ભારોભાર ભરેલાને આ (ઉપદેશમાળાવસ્તુ દેવી એ) 'સતત'=સર્વદા અનુચિત છે. 'કુચ્છ ભાસસ્સ'=કાગડાને (કોટે) લાખના મૂલ્યનું રત્ન ન બંધાય. (બાંધનારો હાંસીપાત્ર બને છે. એમ દુર્વિનીતને ઉપદેશમાળા દેનાર હાંસીપાત્ર બને.) (૫૩૦)

नाऊण करगयामलं व सब्भावओ पहं सव्वं ।

धम्मम्मि नाम सीइज्जइ, त्ति कम्माइं गुरु आइं ।।५३१।।

અર્થ : (આવા ઉપદેશના થોકથી અયોગ્યને સુધારો કેમ નહિ ? તો કે) હાથમાં રહેલા આમળાની જેમ સઘળોય જ્ઞાનાદિ મોક્ષમાર્ગ 'સદ્‌ભાવથી'=ઉપાદેય તરીકે સ્પષ્ટ જાણવા છતાં ધર્મમાં સીદાય (પ્રમાદી થવાય) છે, એ પરથી જણાય છે કે એમના કર્મો ભારે છે. (અર્થાત્ એ બિચારા કર્મોને ગાઢ પરતંત્ર હોવાથી, જાણકાર હોઈને ય, સુધરતા નથી.) (૫૩૧)

धम्मत्थकाममुक्खेसु, जस्स भावो जहिं जहिं रमइ ।
वेरग्गेगंतरसं, न इमं सव्वं सुहावेइ ॥५३२॥

અર્થ : (વળી) ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ (જ્યારે ઉપદેશાતા હોય ત્યારે) એમાંથી જેનો 'ભાવ'= અભિપ્રાય યાને અતિરસિકતા જે જે ધર્મ કે કામ કે અર્થમાં હોય (તેમાં તેમાં જ) એ રક્ત બને છે, (બધામાં કે માત્ર ધર્મમાં નહિ. તો) વૈરાગ્યના એકાંતે રસવાળું આ શાસ્ત્ર બધાયને આલ્હાદ ન આપે (એ સહજ છે. ઊલ્ટું ભારે કર્મીને આ વિમુખ કરે છે, અરૂચિકારક બને છે. તેથી એવાને આ નહિ દેવું.) (૫૩૨)

संजमतवालसाणं,
वेरग्गकहा न होइ कण्णसुहा ।
संविग्गपक्खियाणं,
हुज्ज व केसिंचि नाणीणं ॥५३३॥

અર્થ: સંયમ અને તપમાં 'અલસ'=ઉત્સાહ-ઉદ્યમ વિનાના (ભારે કર્મી)ને વૈરાગ્યનો ઉપદેશ (સાંભળવો ગમતો નથી), કાન(દ્વારા ચિત્ત)ને આલ્હાદકર નથી બનતો. (સંવિગ્ન-પાક્ષિકને સંયમ-તપમાં અનુત્સાહ છતાં જ્ઞાની હોઈ સંયમ-તપ ઉપર પક્ષપાત હોવાથી, એવાને વૈરાગ્યનો ઉપદેશ આનંદદાયક બને છે.) (૫૩૩)

सोऊण पगरणमिणं,
धम्मे जाओ न उज्जमो जस्स ।
न य जणियं वेरग्गं,
जाणिज्ज अणंतसंसारी ॥५३४॥

અર્થ : (આ શાસ્ત્ર, મિથ્યાત્વાદિ મહાસર્પથી ડસાયેલા જીવોને 'જીવનમાં સાધ્ય શું' એનું ભાન નહિ હોવાથી, માત્ર પ્રકરણ-પદાર્થ સંગ્રહનો શુષ્કબોધ કરાવનારું થાય; કેમકે) આ ઉપદેશમાળા નામનું પ્રકરણ સાંભળીને જેને

સર્વજ્ઞ-કથિત ધર્મમાં વિશિષ્ટ ઉત્સાહ-ભર્યો ઉદ્યમ ન જાગે, (અરે ! સાંભળીને) 'વૈરાગ્ય'=વિષય-વિમુખતા ય ઉત્પન્ન ન થાય, તેને અનંત સંસારી જાણવો. (કાળસર્પથી ડસાયેલાની જેમ એ અસાધ્ય છે. કારણ,) (૫૩૪)

कम्माण सुबहुआणुव समेण
उवगच्छई इमं सव्वं ।
कम्ममलचिक्कणाणं,
वच्चइ पासेण भणणंतं ॥५३५॥

અર્થ : આ સમસ્ત શાસ્ત્રનો સમ્યગ્ બોધ અતિ બહુ કર્મોના (સ્વકાર્યકરણના અસામર્થ્ય સ્વરૂપ) ઉપશમ(ક્ષય, ક્ષયોપશમ)થી (કાંઈક શેષ કર્મ બાકી રહ્યે) પ્રાપ્ત થાય છે. બાકી (મિથ્યાત્વાદિ) કર્મ કીચડથી ખરડાયેલા જીવોની (આગળ આ શાસ્ત્ર) વંચાતું હોય ત્યારે (એમના અંતઃકરણમાં ઊતર્યા વિના એમની) પાસે થઈને ચાલ્યું જાય છે. (ઉપરથી વહ્યું જાય છે.) (૫૩૫)

उवएसमालमेयं, जो पढइ सुणइ कुणइ वा हियए ।
सो जामइ अप्पहियं, नाऊण सुहं समायरइ ॥५३६॥

અર્થ : આ ઉપદેશમાળા જે (ધન્ય પુરુષ) ભણે (સૂત્રથી બોલે) છે, (અર્થથી) સાંભળે છે, અને હૃદયસ્થ (પ્રતિક્ષણ આના પદાર્થને દિલમાં ભાવિત) કરે છે, તે (આ લોક પરલોકના) પોતાના હિતને સમજે છે, અને એને સમજીને, 'સુહં'=વિના મુશ્કેલીએ, આચરે છે. (૫૩૬)

धंतमणिदामससिगयणिहि-
पयपढमक्खराभिहाणेणं ।
उवएसमालपगरणमिणमो
रइअं हिअट्ठाए ।।५३७।।

અર્થ : ધંત-મણિ-દાસ-સચિ-ગય-ણિહ એ છ પદોના પહેલા પહેલા અક્ષરોથી બનતા નામવાળા (ધર્મદાસ ગણિ)એ ઉપદેશમાળા નામનું પ્રકરણ-શાસ્ત્ર 'રચ્યું'= જિનાગમમાંથી અર્થથી ઉદ્ધરીને સૂત્રબદ્ધ કર્યું. (૫૩૭)

जिणवयणकप्परूक्खो,
अणेगसुत्तत्थसाल विच्छिन्नो ।
तवनियमकुसुमगुच्छो,
सुग्गइ फलबंधणो जयइ ।।५३८।।

અર્થ : (દ્વાદશાંગીરૂપ) જિનવચન-જિનાગમ એ કલ્પવૃક્ષ છે, (કેમકે ઈષ્ટ ફળદાયી છે. એ વ્યાપક હોઈ અને સમ્યક્ છાયા આપનાર હોઈ) અનેક સૂત્રશાસ્ત્ર અને તદર્થરૂપી શાખાઓના વિસ્તારવાળો છે, એમાં (મુનિમધુકરને પ્રમોદકારી) તપ-નિયમરૂપી પુષ્પોના ગુચ્છા છે, અને એ (સ્વર્ગ મોક્ષરૂપી અનંત સુખરસભર્યા) ફળની નિષ્પત્તિવાળું છે, એ જિનાગમ-કલ્પવૃક્ષ (મિથ્યાશાસ્ત્રરૂપી વૃક્ષોને અકિંચિત્કર ઠરાવતું હોવાથી જયવંતુ વર્તે છે. (૫૩૮)

जुग्गा सुसाहुवेरग्गिआण
परलोगपत्थिआणं च ।
संविग्गपक्खिआणं,
दायव्वा बहुसुआणं च ॥५३९॥

અર્થ : સુસાધુ અને વૈરાગી શ્રાવકો તથા (સંયમ સન્મુખ થવાથી) પરલોક-હિતની પ્રવૃત્તિમાં ઉદ્યત સંવિગ્નપાક્ષિકને આ ઉપદેશમાળા (આપવા) યોગ્ય છે, ને એવા વિવેકી બહુશ્રુતને આપવી. (૫૩૯)

इय धम्मदासगणिणा
जिणवयणुवएसकज्जमालाए ।
मालव्व विविहकुसुमा,
कहिआ य सुसीसवग्गस्स ॥५४०॥

અર્થ : જિનવચનના ઉપદેશના કાર્ય (આગમો)ની માળામાંથી ધર્મદાસગણીએ વિવિધ પુષ્પોવાળી માળાની જેમ એ પ્રમાણે (ગુંથીને વિવિધ ઉપદેશવાળી આ ઉપદેશમાળા) ઉત્તમ શિષ્યવર્ગને કહી. (૫૪૦)

संतिकरी वुड्ढिकरी,
कल्लाणकरी, सुमंगलकरी य ।
होइ कहगस्स परिसाए,
तह य निव्वाणफलदाई ॥५४१॥

અર્થ : આ ઉપદેશમાળા ઉપદેશનાર તથા (સાંભળનારી) સભાને (વિષયાસક્તિ તથા કષાયોની) 'શાંતિ'=ઉપશમ કરનારી, (વૈરાગ્ય તથા જ્ઞાનાદિ ગુણોની) વૃદ્ધિ કરનારી, (આત્મહિત-પ્રવૃત્તિરૂપ) કલ્યાણને કરનારી, (વિઘ્નનિવારક તથા ઉચ્ચતર

પ્રશસ્ત અધ્યવસાય પ્રેરક) ઉત્તમ મંગળને કરનારી બને છે, અને એ જ રીતે (આગળ વધતી) નિર્વાણ-મોક્ષફળને આપનારી બને છે. (૫૪૧)

इत्थ समप्पइ इणमो,
मालाउवएसपगरणं पगयं ।
गाहाणं सव्वाणं,
पंचसया चेव चालीसा ॥५४२॥

અર્થ : અહીં આ હારમાળામય પ્રસ્તુત ઉપદેશપ્રકરણ સમાપ્ત થાય છે. (એમાં) બધી ગાથાઓ કુલ પાંચસો ચાલીસ છે. (૫૪૨)

जाव य लवणसमुद्दो,
जाव य नक्खत्तमंडिओ मेरू ।
ताव य रइया माला,
जयम्मि थिरथावरा होउ ॥५४३॥

અર્થ : જ્યાં સુધી લવણસમુદ્ર અને જ્યાં સુધી નક્ષત્રોથી શોભતો મેરૂ પર્વત (અસ્તિત્વમાં હોય) ત્યાં સુધી આ ગૂંથેલી (ઉપદેશ)માળા જગતમાં સ્થિરસ્થાવર=

અવિચલ-અવિનાશી રહો. (૫૪૩)

अक्खरमत्ताहीणं,
जं चिय पढियं अयाणमाणेणं ।
तं खमह मज्झ सव्वं,
जिणवयणविणिग्गया वाणी ॥५४४॥

અર્થ : (આ ઉપદેશમાળામાં) અજાણપણે મારાથી જે કાંઈ એક અક્ષર કે માત્રથી પણ હીનાધિક કહેવાયું હોય, તે બધા મારા (અપરાધ)ની શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનના મુખારવિંદમાંથી નીકળેલ વાણી સરસ્વતી ક્ષમા આપો. (૫૪૪)

પ્રભુ મહાવીર દેવનો સંસારી પરિવાર

માતા	: ત્રિશલાદેવી	પિતા	: સિદ્ધાર્થ રાજા
ભાઈ	: નંદીવર્ધન	ભાભી	: જયેષ્ઠા
બહેન	: સુદર્શના	પત્ની	: યશોદા
પુત્રી	: પ્રિયદર્શના	જમાઈ	: જમાલી
મામા	: ચેડારાજા	મામી	: પૃથ્વીરાણી
દોહિત્રી	: શેષવતી	કાકા	: સુપાર્શ્વ
સાસુ	: યશોદયા	સસરા	: સમરવીર
નાના	: કેકારાજા	નાની	: યશોમતી
ફૂઆ	: જીતશત્રુ		
શાસનરક્ષક	: માતંગયક્ષ	શાસનરક્ષિકા	: સિદ્ધાયિકા યક્ષિણી
માસા	: શતાનિક રાજા	માસી	: મૃગાવતી, કૌશાંબી
માસા	: ચંડપ્રદ્યોત રાજા	માસી	: સુપ્રભા, દશાર્ણ
માસા	: બિંબીસાર રાજા	માસી	: ચૈલ્લણા, મગવા
માસા	: દધિવાહન રાજા	માસી	: ધારિણી, ચંપાપુરી
માસા	: ઉદાયન રાજા	માસી	: પ્રભાવતી, સિંધુ

પ્રભુ મહાવીર સ્વામીના ૧૦ મહાશ્રાવક

આનંદ, કામદેવ, ચુલનીપિતા, સુરાદેવ, ચુલ્લશાતિક, કુંડગોલિક, સદ્દાલપુત્ર, મહાશતક, નંદીનીપિતા, લાંતકપિતા

મહાવીર સ્વામીના પાંચ કલ્યાણક

કલ્યાણક	તિથિ	સ્થળ	નક્ષત્ર	ઉંમર	જ્ઞાન
ચ્યવન	અષાઢ સુદ-૬	બ્રાહ્મણકુંડ	ઉત્તરાફાલ્ગુની	ગર્ભ	ત્રણ
જન્મ	ચૈત્ર સુદ-૬	ક્ષત્રિયકુંડ	ઉત્તરાફાલ્ગુની	૯મહિના ૭ દિવસ પછી	ત્રણ
દિક્ષા	માગસર વદ-૧૦	ક્ષત્રિયકુંડ	ઉત્તરાફાલ્ગુની	૩૦ વર્ષ	ચાર
કેવલજ્ઞાન	વૈશાખ સુદ-૧૦	ઋજુવાલિકા	ઉત્તરાફાલ્ગુની	૪૨ાાવર્ષ	પાંચ
નિર્વાણ	આસો સુદ-૩૦	પાવાપુરી	સ્વાતિ નક્ષત્ર	૭૨	પાંચ

ભગવાન મહાવીરના ૧૧ ગણધર

	નામ	શંકા	શિષ્ય	આયુષ્ય
૧.	ઈન્દ્રભૂતિ	આત્મા છે કે નહીં ?	૫૦૦	૯૨
૨.	અગ્નિભૂતિ	કર્મ છે કે નહીં ?	૫૦૦	૭૪
૩.	વાયુભૂતિ	જો જીવ છે તો તે શરીર કે અન્ય ?	૫૦૦	૭૦
૪.	વ્યક્ત	પાંચભૂત છે કે નહીં ?	૫૦૦	૮૦
૫.	સુધર્મા	જે જેવો છે તે તેવો થાય ?	૫૦૦	૧૦૦
૬.	મંડિત	કર્મ બંધ અને મોક્ષ છે કે નહીં ?	૩૫૦	૮૩
૭.	મૌર્યપુત્ર	દેવ છે કે નહીં ?	૩૫૦	૯૫
૮.	અકંપિત	નરક છે કે નહીં ?	૩૦૦	૭૮
૯.	અચલભ્રાતા	પાપ-પુણ્ય છે કે નહીં ?	૩૦૦	૭૨
૧૦.	મેતાર્ય	પારલોક છે કે નહીં ?	૩૦૦	૬૬
૧૧.	પ્રભાસ	મોક્ષ છે કે નહીં ?	૩૦૦	૪૦
		કુલ	૪૪૦૦	

વૈ.સુ. ૧૧ના દિવસે ૪૪૦૦ બ્રાહ્મણ છાત્રોની સાથે આ ૧૧ પંડિતોએ સાથે દીક્ષા ગ્રહણ કરી અને જિનશાસનની સ્થાપના થઈ.

ભગવાન મહાવીર દેવની સંક્ષિપ્ત જાણકારી

સંઘયણ	:	વજ્રઋષભનારાચ
લાંછન	:	સિંહ
સંસ્થાન	:	સમચતુરસ્ર
મોક્ષગમન	:	એકાકી
વર્ણ	:	પીળો
અંતિમ દેશના	:	૧૬ પ્રહર
દેહ (કાયા)	:	સાત હાથ
ઉપસર્ગ કરનાર	:	દેવ, મનુષ્ય, તિર્યંચ
દીક્ષા	:	એકાકી ગ્રહણ
ગર્ભપરિવર્તન કરનાર	:	હરિણગમૈત્રી દેવ
પ્રથમ પારણું	:	ખીરથી (પાત્રમાં)
દીક્ષા શિબીકા	:	ચન્દ્રપ્રભા
કેવલજ્ઞાન આસન	:	ગોદોહિકા
દેવદુષ્ય	:	૧વર્ષ- ૧ માસથી અધિક રહ્યું.
નિર્વાણ આસન	:	પદ્માસન
ગોત્ર	:	કાશ્યપ
કુળ	:	ઈક્ષ્વાકુ

કુળ ચાતુર્માસ - ૪૨ - તેમાં છદ્મસ્થપણામાં ૧૨ અને તીર્થંકર પર્યાયમાં ૩૦ ચાતુર્માસ થયા હતા.

पूज्य गुरूदेव का संदेश

क्षमा ही जिनधर्म का सार है, उस के ही
प्रभाव से दिल में जलती हुई क्रोध की
अग्निज्वाला शान्त होती है। पवित्र प्रेम -
पैदा होता है मैत्री की सुवास उत्पन्न होती है।
मैत्री के द्वारा हम. वैर विरोध को शान्त करके
सभी जीवों के मित्र बनते हैं! सभी लोक हमको
चाहते हैं। सब का हित चाहना और हित-परोपकार
करना यही मनुष्य जीवन का सार है
क्षमा- मैत्री और परोपकार से प्रभु कृपा को
प्राप्त कर जीवन सफल बनाओ यही शुभ कामना

वि. कलापूर्ण सूरि का धर्मलाभ